

УЧЕ

Для атестації вчителя початкової школи

Нормативно-правова база

Зразки оформлення
шкільної документації
стосовно атестації

Вимоги до сучасного уроку

Детальні розробки уроків
і виховних заходів

УСЕ

для атестації

вчителя поганкової школи

Нормативно-правова база

**Зразки оформлення
шкільної документації
стосовно атестації**

Вимоги до сучасного уроку

**Детальні розробки уроків
і виховних заходів**

УДК 373.31:371.14
ББК 74.204
Н10

Р е ц е н з е н т и:

С. Є. Вольянська, кандидат педагогічних наук, проректор з менеджменту та моніторингу якості освіти КЗ «Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної освіти»;
Г. В. Лісовенко, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист, заступник директора з НВР Харківської гімназії № 6

У74 Усе для атестації вчителя початкової школи / Авт.-уклад.: М. О. Новожилова, Л. М. Яськова. — Х.: Вид-во «Ранок», 2009. — 240 с.

ISBN 978-611-540-015-7

Посібник містить нормативно-правові документи, зокрема Положення про атестацію педагогічних працівників початкової школи, вимоги до оформлення шкільної документації стосовно атестації, теоретичні та практичні аспекти підготовки до атестації, зразки розробок відкритих уроків і виховних заходів.

Збірник буде корисним кожному, хто готується до фахової атестації. Завдяки поданим у ньому матеріалам учитель зможе повністю підготуватися до атестації, правильно оформити шкільну документацію, скласти методичне портфоліо, розробити й провести відкриті уроки та позакласні заходи.

Призначено для вчителів початкової школи, методистів, вихователів груп подовженого дня.

УДК 371.14
ББК 74.204

ISBN 978-611-540-015-7

© М. О. Новожилова,
Л. М. Яськова, 2009
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2009

Шановні вчителі!

Комплексна оцінка рівня вашої кваліфікації, педагогічного професіоналізму та продуктивності діяльності — це результат вашої самоосвіти, повсякденної кропіткої роботи з учнями, батьками. Ви докладаєте багато зусиль, старань, щоб для всіх учасників навчально-виховний процес був цікавим, пізнавальним. Адже вчителі молодших класів відіграють особливу роль у шкільному житті дитини.

Укладаючи даний методичний посібник, ми поставили собі на меті допомогти вам ознайомитися з документами стосовно атестації педагогічних працівників України, розкрити ряд теоретичних і практичних аспектів підготовки до атестації з огляду на власний досвід роботи.

Подані матеріали узагальнення педагогічного досвіду не є взірцем для роботи, але можуть стати у пригоді під час підготовки до систематизації вашого досвіду, підбиття підсумків вашої педагогічної діяльності.

Пропонуємо також розробки уроків і виховних годин, які, можливо, допоможуть вам підготуватися до власних відкритих уроків та позакласних заходів.

Творчого натхнення вам, шановні вчителі! Успіхів у проходженні атестації!

РОЗДІЛ 1.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА АТЕСТАЦІЇ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

(Типове положення про атестацію педагогічних працівників України (затверджене Наказом Міністерства освіти України від 20 серпня 1993 р. № 310, зареєстроване в Міністерстві юстиції України 2 грудня 1993 р.) зі змінами і доповненнями, затвердженими Наказом Міністерства освіти України від 1 грудня 1998 р. № 419, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 15.12.98 р. № 792\3232.)

Типове положення про атестацію педагогічних працівників України

1. Загальні положення

1.1. Атестація педагогічних працівників — це визначення їх відповідності зайнаній посаді, рівню кваліфікації, залежно від якого та стажу педагогічної роботи їм встановлюється категорія та відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати) в межах схеми посадових окладів.

1.2. Атестація педагогічних працівників проводиться відповідно до Закону України «Про освіту» (стаття 54) з метою активізації їхньої творчої професійної діяльності, стимулювання безперервної фахової та загальної освіти, якісної роботи, підвищення відповідальності за результати навчання і виховання, забезпечення соціального захисту компетентної педагогічної праці.

1.3. Атестація базується на принципах демократизму, загальності, всебічності, систематичності, колегіальності, доступності та гласності, безперервної освіти і самовдосконалення, морального і матеріального заохочення. Умовою атестації педагогічного працівника є наявність фахової освіти та володіння ним державною мовою в обсязі, необхідному для виконання його професійних обов'язків, згідно з Конституцією України (стаття 10) та із Законом України «Про мови».

1.4. Атестація здійснюється на основі комплексної оцінки рівня кваліфікації, педагогічної майстерності, результатів їхньої педагогічної діяльності шляхом проведення контрольних робіт, зрізів знань учнів, тестування; відвідування уроків, позакласних заходів; здійснення аналізу освітнього процесу в загальноосвітніх, дошкільних та позашкільних навчальних закладах з урахуванням думки батьків, учнів та вихованців.

Дане Типове положення діє на підставі Закону України «Про освіту» і визначає порядок атестації педагогічних працівників навчальних закладів незалежно від відомчого підпорядкування та форм власності.

2. Педагогічні працівники, які підлягають атестації

2.1. Атестації на відповідність посаді з установленням однієї з кваліфікаційних категорій, а за умов, зазначених у пункті 5.5 розділу 5 Типового положення, із присвоєнням педагогічного звання, підлягають педагогічні працівники з вищою освітою: вчителі та викладачі всіх спеціальностей, вчителі-дефектологи, вихователі, вихователі-методисти, логопеди, завідуючі логопедичними пунктами, методисти, музичні, художні керівники, інструктори з фізичної культури, праці, слухових кабінетів, концертмейстери, педагоги-організатори, соціальні педагоги, практичні психологи дошкільних, загальноосвітніх, професійних, позашкільних навчальних закладів, інтернатів при школах, шкіл-інтернатів різних типів, загальноосвітніх шкіл соціальної реабілітації, приймальників-розподільників для неповнолітніх, виховально-трудових колоній, міжшкільних навчально-виробничих комбінатів і майстерень трудового навчання та професійної орієнтації учнів, міжшкільних комп'ютерних центрів, вищих навчальних закладів I—II рівня акредитації, училищ, коледжів, ліцеїв, навчальних закладів підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (крім тих, які за оплатою праці прирівняні до вищих навчальних закладів), районних, міських методичних кабінетів (центрів)¹, закладів охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, а також педагогічні працівники підприємств та організацій, інших навчальних закладів.

2.2. Педагогічні працівники, які закінчили вищі навчальні заклади I—II рівня акредитації, училища та інші навчальні за-

¹ Далі — навчальні заклади.

клади еквівалентного рівня або мають загальну середню освіту, зазначені у пункті 2.1. розділу 2 Типового положення, та незалежно від освіти: майстри виробничого навчання, керівники гуртків, секцій, студій та інших форм гурткової роботи, культурно-організатори, акомпаніатори, екскурсоводи, інструктори з туризму, старші вожаті атестуються на відповідній посаді, яку займають, з визначенням посадового окладу (ставки заробітної плати).

Майстри виробничого навчання, старші вожаті, викладачі допризовної підготовки можуть атестуватися на присвоєння педагогічного звання.

2.3. Керівники навчальних закладів, працівники органів управління освітою, які мають педагогічне навантаження, працюючі пенсіонери, в тому числі на умовах строкового договору, педагоги, для яких навчальні заклади не є основним місцем роботи, атестуються на загальних підставах.

2.4. Атестації не підлягають педагогічні працівники, які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи¹ до 3 років; перебувають на довготривалому лікуванні. Педагогічні працівники, які мають необхідний стаж безпосередньої педагогічної роботи й раніше проходили атестацію та прийняті на роботу в поточному навчальному році, а також ті, хто навчається у вищому навчальному закладі, атестуються за їхнім бажанням.

Для педагогічних працівників, які прибули із зарубіжних країн, за наявності відповідних державних міжнародних угод з Україною, в порядку винятку, з ініціативи адміністрації навчального закладу та на підставі рішення атестаційної комісії можуть бути підтверджені рішення атестаційних комісій за переднім місцем роботи.

2.5. За педагогічними працівниками, які перебувають у відпустках через вагітність, пологи і догляд за дитиною (стаття 179 КЗпП України), зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, чинність яких продовжується після виходу на роботу до наступної атестації на загальних підставах. Час перебування в даних відпустках вилучається з міжатестаційного періоду.

¹ Безпосередньо педагогічною роботою є навчальна, викладацька, виховна, методична діяльність на посадах, зазначених у пунктах 2.1, 2.2 розділу II Типового положення, та на посадах керівних працівників навчальних закладів.

2.6. Педагогічні працівники, які викладають два й більше предметів, атестуються з того предмета, з якого мають педагогічне навантаження за фахом освіти. Оплата у відповідності до встановленої внаслідок атестації категорії поширюється на все педагогічне навантаження до наступної атестації.

3. Види атестації та її періодичність

3.1. Атестація педагогічних працівників поділяється на чергову та позачергову.

3.2. Чергова атестація проводиться один раз на п'ять років згідно з графіком, складеним безпосередньо в навчальному закладі.

Педагогічним працівникам, які пройшли чергову атестацію, визначається відповідність (відповідність за умови, невідповідність) посаді, яку займають, встановлюється або підтверджується (не підтверджується) одна з кваліфікаційних категорій, визначається посадовий оклад (ставка заробітної плати), а також може бути присвоєне, підтверджене (не підтвержене) педагогічне звання.

Не розглянуті атестаційною комісією (не підтвержені або не змінені) протягом 5-ти років з дня встановлення (присвоєння) кваліфікаційні категорії, посадові оклади (ставки заробітної плати), педагогічні звання втрачають чинність.

Якщо педагогічні працівники з поважних або незалежних від них причин не можуть пройти чергову атестацію, то за погодженням з атестаційною комісією вищого рівня термін дії попереднього рішення атестаційної комісії при навчальному закладі може бути подовженим на один рік.

Педагогічним працівникам, які відмовились від чергової атестації, встановлюється кваліфікаційна категорія, на ступінь нижча від тієї, яку вони мали за наслідками попередньої атестації (кваліфікаційна категорія «спеціаліст» у даному разі залишається без змін); працівникам, для яких не передбачені кваліфікаційні категорії, визначається оплата праці за нижчим посадовим окладом (ставкою заробітної плати); для працівників з педагогічним званням припиняється чинність відповідного звання. Не допускається відмова від атестації педагогічних працівників, щодо яких постало питання про їх невідповідність займаній посаді.

3.3. Позачергова атестація проводиться не раніше як через рік з дня видання керівником навчального закладу, органом державного управління освітою відповідного наказу за підсумками атестації після попередньої атестації для осіб, які:

- виявили бажання підвищити раніше встановлену їм кваліфікаційну категорію (для працівників, яким не передбачені кваліфікаційні категорії) — підвищити посадовий оклад (ставку заробітної плати);
- порушили питання про присвоєння їм педагогічного звання за умов, зазначених у пункті 5.5 розділу 5 Типового положення;
- знизили в міжатестаційний період рівень своєї професійної діяльності (за наявності аргументованого подання керівника або ради навчального закладу).

Для осіб, які раніше не атестувались, позачергова атестація допускається за умови роботи в даному навчальному закладі не менше року. Ця вимога не поширюється на педагогічних працівників, які мають вчені звання або наукові ступені за наявності трирічного науково-педагогічного стажу.

За педагогічними працівниками загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів, які переходять на викладацьку роботу до вищих навчальних закладів І—ІІ рівня акредитації або професійно-технічних навчальних закладів, зберігається присвоєна їм кваліфікаційна категорія, педагогічне звання до наступної атестації. Така ж умова поширюється й на викладачів вищих навчальних закладів І—ІІ рівня акредитації, педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, які переходять працювати до загальноосвітніх, позашкільних, дошкільних навчальних закладів.

3.4. Атестація педагогічних працівників, у тому числі зазначених у пункті 2.2 розділу 2 Типового положення, передбачає попереднє (не рідше одного разу на 5 років) підвищення кваліфікації на засадах вільного вибору змісту, програм, форм навчання, організацій та установ, акредитованих в установленому порядку на здійснення підвищення кваліфікації.

3.5. Педагогічні працівники з науковим ступенем, вченим званням, які підлягають черговій атестації та працюють у навчальних закладах, мають право на підтвердження чи присвоєння кваліфікаційної категорії, педагогічного звання без проходження курсового підвищення кваліфікації.

4. Кваліфікаційні категорії та педагогічні звання

4.1. За результатами атестації встановлюються такі кваліфікаційні категорії: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», «спеціаліст вищої категорії»;

присвоюються педагогічні звання: «старший учитель», «старший викладач», «старший викладач допризовної підготовки», «майстер виробничого навчання I категорії», «майстер виробничого навчання II категорії», «вчитель-методист», «вихователь-методист», «старший вожатий—методист».

5. Загальні вимоги до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань

5.1. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіють ефективними формами і методами організації навчально-виховного процесу, забезпечують високу результативність, якість своєї праці.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 8 років. Як виняток, цей стаж може бути скорочений до 5 років. Для педагогічних працівників із вченими званнями та науковими ступенями враховується стаж їхньої безпосередньої педагогічної роботи у вищому навчальному закладі.

5.2. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст I категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили ґрунтовний рівень професіоналізму, добре володіють ефективними формами та методами педагогічної діяльності, досягли значних результатів у вирішенні навчально-виховних завдань.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 5 років.

5.3. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст II категорії» встановлюється педагогічним працівникам, які виявили достатній рівень професіоналізму, використовують сучасні форми і методи навчання та виховання, досягли вагомих результатів у педагогічній діяльності.

Стаж безпосередньої педагогічної роботи — не менше 3 років.

5.4. Кваліфікаційна категорія «спеціаліст» підтверджується педагогічними працівниками, які професійно компетентні, забезпечують нормативні рівні і стандарти навчання та виховання.

5.5. Педагогічне звання «старший учитель» може присвоюватись педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» або «спеціаліст І категорії», а за наявності освіти в обсязі вищого навчального закладу I—II рівня акредитації, училища та іншого навчального закладу еквівалентного рівня — стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років та найвищий відповідний посадовий оклад (ставка заробітної плати).

Педагогічне звання «старший викладач» може присвоюватись педагогічним працівникам, яким встановлено кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», «спеціаліст І категорії».

Педагогічне звання «викладач допризовної підготовки—методист» може присвоюватись педагогічним працівникам з вищою освітою; педагогічні звання «старший викладач допризовної підготовки», «вихователь-методист», «старший вожатий—методист» — педагогічним працівникам з вищою освітою і освітою в обсязі вищого навчального закладу I—II рівня акредитації, училища та іншого навчального закладу еквівалентного рівня.

Педагогічне звання «майстер виробничого навчання І категорії» може присвоюватись майстрям виробничого навчання, яким встановлено найвищий посадовий оклад (ставку заробітної плати) та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 8 років і, як правило, вищу освіту; педагогічне звання «майстер виробничого навчання ІІ категорії» — майстрям виробничого навчання, яким встановлено вищий посадовий оклад (ставку заробітної плати) та які мають стаж безпосередньої педагогічної роботи не менше 5 років.

Зазначені педагогічні звання присвоюються педагогічним працівникам, які досягли високого професіоналізму в роботі, систематично використовують прогресивний педагогічний досвід, беруть активну участь у його поширенні, надають практичну допомогу в становленні молодих педагогів, постійно працюють над своїм фаховим самовдосконаленням.

5.6. Педагогічні звання «вчитель-методист», «викладач-методист» присвоюються педагогічним працівникам, які мають кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії», відповідають вимогам для присвоєння звань «старший учитель», «старший викладач», а також запроваджують у навчально-виховний процес найбільш ефективні форми і методи роботи, узагальнюють

передовий педагогічний досвід, беруть активну участь у розробленні шкільного компонента змісту освіти, діяльності професійних педагогічних об'єднань, асоціацій, надають практичну допомогу педагогічним працівникам інших навчальних закладів в освоєнні досвіду провідних педагогів і мають власні методичні розробки, які пройшли апробацію та схвалені науково-методичними установами відповідного рівня.

5.7. При визначенні посадового окладу (ставки заробітної плати) має враховуватись професійна компетентність, стаж та якість педагогічної роботи.

5.8. При встановленніожної із зазначених кваліфікаційних категорій або посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєнні педагогічних звань враховуються державні нагороди, рівень моральних якостей та загальної культури педагогічного працівника, володіння державною мовою відповідно до Закону України «Про мови».

5.9. Педагогічним працівникам, які не мають відповідної фахової освіти і прийняті на роботу в навчальні заклади до 1996 р. (набуття чинності Законом України «Про освіту» в редакції від 23 березня 1996 р.) та володіють достатнім практичним досвідом роботи, якісно і в повному обсязі виконують свої посадові обов'язки, за умови проходження відповідного підвищення кваліфікації (для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів з предмета викладання) за рішенням атестаційної комісії при Міністерстві освіти Автономної Республіки Крим, управліннях освіти обласних, Київської, Севастопольської міських державних адміністрацій, а також при відповідних центральних органах управління навчальними закладами, як виняток, може присвоюватись кваліфікаційна категорія: вища — за наявності стажу роботи на займаній посаді не менше 8 років; перша — 6 років; друга — 5 років.

З уведенням у дію нової редакції Закону України «Про освіту» даний пункт поширюється на працівників, запрошених у навчальні заклади для викладання курсів або предметів, з яких не готувалися або не готуються фахівці у вищих педагогічних навчальних закладах.

5.10. Педагогічним працівникам, які припинили педагогічну діяльність у зв'язку зі скороченням штатів, ліквідацією навчального закладу, виходом на пенсію, переходом на роботу до органів управління освітою чи методичну роботу в системі

освіти, у випадках відновлення ними роботи за фахом у навчальних закладах зберігається кваліфікаційна категорія, педагогічне звання, набуті раніше, чинність яких подовжується не більше ніж на 1 рік з наступною атестацією на загальних підставах.

6. Атестаційні комісії

6.1. Атестація педагогічних працівників проводиться атестаційними комісіями, що створюються при:

- навчальних закладах, незалежно від відомчої підпорядкованості та форми власності;
- місцевих органах державного управління освітою, Міністерстві освіти Республіки Крим, міністерствах і відомствах України, що мають навчальні заклади¹.

Атестаційні комісії створюються щороку до 20 вересня і наділяються повноваженнями на весь навчальний рік.

Кількість і персональний склад атестаційної комісії при навчальному закладі, органі державного управління освітою визначається і затвержується наказом їх керівника за погодженням з радою та комітетом профспілки навчального закладу, органу державного управління освітою.

Педагогічні працівники малокомплектних навчальних закладів атестуються атестаційними комісіями при базових навчальних закладах або районних, міських органах державного управління освітою. Перелік цих установ визначається відповідними місцевими органами державного управління освітою.

6.2. Атестаційна комісія створюється в складі: голови (керівника навчального закладу, органу управління освітою), його заступника, секретаря, членів комісії (заступника керівника навчального закладу, представника органу управління освітою, методичної служби, члена профспілкового комітету навчального закладу або члена виборного профспілкового органу відповідного рівня в районній, міській або обласній атестаційних комісіях, фахових асоціацій, голів методичних об'єднань, найбільш кваліфікованих і авторитетних педагогів, членів органів громадського самоврядування в системі освіти).

¹ Далі — органи державного управління освітою.

7. Повноваження атестаційної комісії

7.1. Атестаційна комісія узагальнює результати вивчення професійної діяльності, підвищення фахової компетентності та загальної культури педагогічного працівника, який атестується, забезпечує об'єктивність експертних оцінок, дотримання основних принципів атестації педагогічних працівників.

7.2. Атестаційна комісія при навчальному закладі:

- атестує і приймає рішення про відповідність (відповідність за умови, невідповідність) педагогічного працівника займаній посаді, встановлює, підтверджує (не підтверджує) одну із кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії», визначає відповідний посадовий оклад (ставку заробітної плати);
- приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при районному (міському) органі державного управління освітою, а для педагогічних працівників професійних навчальних закладів, коледжів, вищих навчальних закладів I—II рівня акредитації, освітніх установ підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів — перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління освітою, що мають зазначені навчальні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії», присвоєння, підтвердження (не підтвердження) педагогічного звання, а також про відповідне моральне і матеріальне заохочення (нагородження грамотою, відзначення премією тощо).

7.3. Атестаційна комісія при районному (міському) органі державного управління освітою:

- атестує педагогічних працівників районного (міського) методичного кабінету (центру); приймає рішення про їх відповідність (відповідність за умови, невідповідність) посаді, яку займають; встановлює, підтверджує (не підтверджує) їм одну з кваліфікаційних категорій: «спеціаліст», «спеціаліст II категорії», «спеціаліст I категорії». За поданням атестаційних комісій при навчальних закладах атестує педагогічних працівників на кваліфікаційну категорію «спеціаліст вищої категорії» та присвоює, підтверджує (не підтверджує) педагогічне звання;

- приймає рішення і порушує клопотання перед атестаційною комісією при відповідних вищих органах державного управління освітою, що мають навчальні заклади, про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам районного (міського) методичного кабінету (центру) кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії»;
- у двотижневий термін розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій навчальних закладів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень атестаційна комісія при районному (міському) органі управління освітою може створювати експертні групи із числа фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються.

7.4. Атестаційна комісія при Міністерстві освіти Республіки Крим, управліннях освіти обласних, Київської, Севастопольської міських держадміністрацій:

- розглядає клопотання атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійних навчальних закладах, вищих навчальних закладах I—IІ рівня акредитації, училищах, коледжах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів і приймає рішення про встановлення, підтвердження (не підтвердження) педагогічним працівникам кваліфікаційної категорії «спеціаліст вищої категорії» та відповідного педагогічного звання;
- узгоджує пропозиції атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою щодо подовження терміну дії попередніх рішень атестаційних комісій загальноосвітніх навчальних закладів;
- приймає рішення і порушує клопотання перед Міністерством освіти, міністерствами і відомствами України про моральне заохочення атестованих педагогічних працівників;
- розглядає скарги педагогічних працівників на рішення атестаційних комісій при районних (міських) органах державного управління освітою, професійних навчальних закладах, вищих навчальних закладах I—IІ рівня акредитації, коледжах, училищах, освітніх установах підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів.

Для компетентного здійснення своїх повноважень дані атестаційні комісії можуть створювати експертні групи з числа

фахівців тієї галузі освіти, педагогічні працівники якої атестуються.

Рішення цієї комісії є остаточним.

Аналогічна компетенція атестаційних комісій міністерств, відомств, що мають у своєму підпорядкуванні навчальні заклади, визначається відповідними міністерствами, відомствами.

8. Порядок проведення атестації

8.1. До 20 вересня поточного року керівник навчального закладу знайомить педагогічний колектив з наказом про створення атестаційної комісії та атестацію педагогічних працівників у поточному навчальному році.

8.2. До 10 жовтня атестаційна комісія приймає:

а) заяви від педагогічних працівників щодо проходження чергової або позачергової атестації;

заяви про відмову від чергової атестації.

У заяві, крім основних даних, зазначаються результати попередньої атестації та кваліфікаційна категорія або педагогічне звання, на яке претендує педагогічний працівник;

б) подання керівника або ради навчального закладу про позачергову атестацію педагогічних працівників, рівень навчально-виховної або методичної роботи яких нижчий від вимог, що висуваються до кваліфікаційної категорії, встановленої їм за результатами попередньої атестації.

8.3. До 20 жовтня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає подані документи, затверджує графік проведення атестації і доводить його під розписку до відома осіб, які атестуються. Педагогічним працівникам, які підлягають черговій атестації, але не претендують на підвищення кваліфікаційної категорії чи посадового окладу (ставки заробітної плати), присвоєння більш високого педагогічного звання, визначених за результатами попередньої атестації, і не мають претензій до своєї роботи з боку керівників навчального закладу, батьків, учнів, атестаційна комісія може підтвердити встановлену їм кваліфікаційну категорію або посадовий оклад (ставку заробітної плати), педагогічне знання, що оформляється протоколом.

8.4. До 20 березня поточного навчального року атестаційна комісія при навчальному закладі завершує вивчення роботи педагогічних працівників і оформляє атестаційні листи у двох примірниках за формою, що додається. Результати підвищення

кваліфікації педагогічним працівникам враховуються на підставі поданого свідчення.

8.5. Керівники установ та органів освіти повинні не пізніше як за 10 днів до засідання атестаційної комісії ознайомити педагогічних працівників з їх атестаційними листами (під розписку).

8.6. До 20 квітня поточного навчального року атестаційна комісія розглядає атестаційні листи, заслуховує працівників, які атестуються. На підставі всебічного розгляду наслідків їх педагогічної роботи, рівня фахової підготовки і професійної компетентності, рейтингу серед працівників районного (міського) методичного об'єднання (асоціації), оцінки працівниками педагогічного колективу навчального закладу, думки батьків, учнів приймає одне з рішень: «відповідає посаді, яку займає», «відповідає посаді, яку займає, за умови виконання певних рекомендацій», «не відповідає посаді, яку займає», встановлює (підтверджує, не підтверджує) відповідну кваліфікаційну категорію, присвоює (підтверджує, не підтверджує) посадовий оклад (ставку заробітної плати) працівникам, зазначеним у пункті 2.2 розділу 2 Типового положення, вносить пропозиції до заохочення педагогічних працівників.

8.7. З усіх питань, пов'язаних з атестацією, атестаційна комісія приймає рішення таємним голосуванням, порядок якого визначається самою комісією. Воно вважається дійсним, якщо в засіданні комісії брало участь не менше 2/3 її членів. Результати голосування визначаються простою більшістю голосів присутніх членів атестаційної комісії. У разі однакової кількості голосів «за» і «проти» приймається рішення на користь працівника, який атестується. Якщо при голосуванні не підтверджена кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати), на який претендував педагогічний працівник, йому встановлюється кваліфікаційна категорія або посадовий оклад (ставка заробітної плати) відповідно до фактичного рівня професійної діяльності, визначеного атестаційною комісією. Працівник, який є членом атестаційної комісії, атестується на загальних підставах.

8.8. У випадку неявки педагогічного працівника, який атестується, на засідання атестаційної комісії без поважних причин комісія після з'ясування причин неявки може провести атестацію за його відсутності.

8.9. Результати атестації (рішення, рекомендації) повідомляються атестованому працівникові на даному засіданні, оформляються протоколом за підписом голови та секретаря атестаційної комісії, заносяться до атестаційного листа. Атестаційний лист, заява або подання адміністрації про позачергову атестацію, копія кваліфікаційного посвідчення про підвищення кваліфікації зберігається в особовій справі педагогічного працівника.

Другий примірник атестаційного листа не пізніше тижневого строку вручається (під розписку) атестованому працівнику.

9. Реалізація рішень атестаційної комісії

9.1. За результатами атестації керівник навчального закладу, органу державного управління освітою видає наказ, який у тижневий строк доводиться до відома атестованого, колективу та подається в бухгалтерію для нарахування педагогічному працівникові заробітної плати згідно із встановленим посадовим окладом (ставкою заробітної плати) з дня прийняття рішення атестаційної комісії. При зміні місця роботи педагогічним працівником атестаційний лист є підставою для тарифікації його за новим місцем роботи.

9.2. У разі незгоди з рішенням атестаційної комісії при навчальному закладі педагогічний працівник має право у двотижневий строк з дня вручення йому атестаційного листа звернутись із скаргою до атестаційної комісії вищого рівня (відповідно до компетенції, визначеної у розділі 7 Типового положення). Поступання скарги розглядається в двотижневий строк від дня її надходження.

Рішення атестаційної комісії вищого рівня є підставою для скасування попереднього і видачі нового наказу про встановлення (підтвердження, не підтвердження) працівникові відповідної кваліфікаційної категорії, посадового окладу (ставки заробітної плати) чи присвоєння (підтвердження, не підтвердження) педагогічного звання з дня прийняття рішення атестаційною комісією навчального закладу (органу державного управління освітою), дії якої оскаржувались.

9.3. Питання, пов'язані зі звільненням або переведенням на іншу роботу педагогічного працівника за результатами атестації, вирішуються керівником відповідного навчального закладу в двомісячний строк з дня прийняття рішення атестаційної

комісією. В разі оскарження рішення атестаційної комісії розірвання трудового договору може бути здійснене лише після його розгляду атестаційною комісією вищого рівня, рішення якої є остаточним. Строк розгляду скарги не враховується у визначений двомісячний термін реалізації рішення. Після закінчення зазначеного строку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації не допускається.

9.4. У випадку звільнення педагогічного працівника за результатами атестації у його трудову книжку вноситься запис з посиланням на пункт 2 статті 40 Кодексу законів про працю України. Трудові спори з питань звільнення розглядаються відповідно до чинного законодавства.

*Положення розроблене авторським колективом у складі:
С. І. Болтівець, В. В. Ковганич, О. М. Красноголовець, В. І. Луговий, А. М. Міненко, О. І. Нікітенко, О. Т. Пушенко, Л. М. Северчук.*

Кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії¹

Учитель

Посадові обов'язки. Планує, здійснює навчання, виховання учнів, сприяє становленню їх як особистостей. Забезпечує умови для засвоєння ними освітніх програм на рівні обов'язкових державних вимог. Використовує ефективні форми, методи, засоби навчально-виховного процесу. Вивчає індивідуальні особливості школярів, дбає про розвиток їхніх здібностей, талантів на основі задатків та обдаровань. Проводить індивідуальну, позакласну роботу з учнями з предмета, що викладає. Настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, гуманізму, доброти, патріотизму, працелюб-

¹ Друкується за виданням: Інформаційний збірник Міністерства освіти України № 5—6, 1994 р. — К.: Освіта, 1994.

ності, інших чеснот. Виховує в учнів повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, дбайливе ставлення до навколошнього середовища. Готує вихованців до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами. Додержується педагогічної етики, поважає гідність учнів, захищає їх від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагує здоровий спосіб життя. Вимагає від учнів дотримання навчальної дисципліни, статусу освітньої установи. Контролює забезпечення здорових, безпечних умов навчання та праці. Підтримує зв'язки з батьками, надає їм консультативну допомогу з питань навчання, виховання, розвитку їхніх дітей. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Повинен знати. Для вирішення педагогічних завдань повинен мати знання в обсязі відповідної вищої або середньої спеціальної освіти. Мусить знати предмет викладання; дисципліни психолого-педагогічного циклу, у тому числі педагогіку, психологію, вікову фізіологію; методики викладання предмета та виховної роботи; цілі, принципи, організацію, нормативне забезпечення шкільної освіти, зокрема стосовно предмета, що викладається; навчальні плани, програми, підручники; методичні рекомендації; форми, методи, засоби навчально-виховного процесу, вимоги до його матеріально-технічного оснащення; індивідуальні характеристики учнів, питання формування різних учнівських колективів і керівництва ними; соціальні, культурні, інші умови навчання і виховання; принципи, якими керуються провідні вчителі; основні напрями і перспективи розвитку освіти; Закон України «Про освіту», інші законодавчі і нормативно-правові акти та документи з питань навчання і виховання, державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

Повинен вміти ефективно застосовувати професійні знання в практичній педагогічній діяльності.

Повинен мати ціннісні орієнтації, спрямовані на культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, творчу педагогічну діяльність.

Кваліфікаційні вимоги до категорій

Учитель вищої категорії має відповідну фахову вищу освіту*, виявляє високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіє ефективними формами, методами організації навчально-виховного процесу, забезпечує високу результативність, якість своєї праці, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 8 років.

Учитель I категорії має відповідну фахову вищу освіту*, виявляє ґрунтовну професійну компетентність, добре володіє ефективними формами організації навчально-виховного процесу, досяг значних результатів у розв'язанні педагогічних завдань, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 5 років.

Учитель II категорії має фахову вищу освіту*, виявляє достатній професіоналізм, володіє сучасними формами, методами організації навчально-виховного процесу, досяг вагомої результативності у педагогічній діяльності, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 3 років.

Учитель має вищу або середню спеціальну освіту, професійно компетентний, забезпечує нормативні рівні і стандарти навчально-виховної роботи, відповідає загальним етичним та культурним вимогам до педагогічних працівників.

* Для вчителів початкових класів допускається одночасна наявність середньої педагогічної освіти із спеціальності «Викладання в початкових класах» та вищої педагогічної освіти за іншим фахом. За наявності лише вищої педагогічної (не за фахом) або університетської освіти для присвоєння вищої категорії вимагається стаж практичної роботи в початкових класах не менше 10 років (для I категорії — 7 років, для II категорії — 5 років)

Вихователь групи подовженого дня

Посадові обов'язки. Планує, організовує, проводить виховну позаурочну навчальну роботу з вихованцями, учнями в закріпленій групі. Сприяє становленню їх як особистостей, створює умови для розвитку обдаровань, здібностей, талантів молоді, її участі в художній, технічній, фізично-спортивній, суспільнно корисній діяльності, професійної орієнтації, соціальної адаптації. Працює у тісному контакті з педагогами, органами учнівського самоврядування, батьками. Контролює дотримання вихованцями

вимог статусу освітньої установи, підготовку до навчальних занять. Настановленням і особистим прикладом утверджує повагу до принципів загальнолюдської моралі: правди, справедливості, гуманізму, доброти, працелюбності, інших чеснот. Виховує повагу до батьків, жінки, культурно-національних, духовних, історичних цінностей України, країни походження, дбайливе ставлення до навколошнього середовища. Готує вихованців до свідомого життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами. Додержується педагогічної етики, поважає гідність вихованців, учнів, захищає їх від будь-яких форм фізичного або психічного насильства, запобігає вживанню ними алкоголю, наркотиків, іншим шкідливим звичкам, пропагує здоровий спосіб життя. Стежить за забезпеченням здорових, безпечних умов виховання, навчання, праці, проживання, відпочинку. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Повинен знати. Для вирішення педагогічних, навчально-виховних, організаційно-управлінських завдань повинен мати знання в обсязі вищої педагогічної освіти. Має знати цілі, принципи, зміст виховання; дисципліни психолого-педагогічного циклу, зокрема педагогіку, психологію, вікову фізіологію, методики виховної роботи; програмно-методичні матеріали і документи щодо змісту та організації навчально-виховного процесу; індивідуальні характеристики вихованців, питання формування дитячих, підліткових колективів і керівництва ними; соціальні, культурні, інші умови виховання, нормативне забезпечення виховної роботи; основні напрями та перспективи розвитку освіти, принципи виховання громадян України; Закон України «Про освіту», Конвенцію про права дитини, інші законодавчі і нормативно-правові акти та документи з питань навчання і виховання, державну мову відповідно до чинного законодавства про мови в Україні.

Повинен вміти ефективно застосовувати професійні знання в практичній педагогічній діяльності.

Повинен мати ціннісні орієнтації, спрямовані на культурний, духовний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, творчу педагогічну діяльність.

Повинен володіти культурою спілкування, його нормами, способами і засобами.

Кваліфікаційні вимоги до категорій

Вихователь вищої категорії має вищу педагогічну освіту, проявляє високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіє ефективними формами, методами організації навчально-виховної роботи, забезпечує високу результативність, якість своєї праці, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 8 років.

Вихователь I категорії має вищу педагогічну освіту, проявляє ґрунтовну професійну компетентність, добре володіє ефективними формами, методами виховання та навчання, досяг значних результатів у розв'язанні педагогічних завдань, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 5 років.

Вихователь II категорії має вищу педагогічну освіту, проявляє достатній професіоналізм, володіє сучасними формами, методами виховання та навчання, досяг вагомої результативності у педагогічній діяльності, відзначається загальною культурою, моральними якостями, що служать прикладом для наслідування. Стаж педагогічної роботи — не менше 3 років.

Вихователь має вищу або середню педагогічну освіту, професійно-компетентний, забезпечує нормативні рівні і стандарти виховання та навчання, відповідає загальним етичним і культурним вимогам до педагогічних працівників.

Законодавча та нормативна база з питань атестації педагогічних працівників

Законодавство України стосовно галузі «Освіта» базується на Конституції України. У статті 53 визначається, що кожен має право на освіту.

Інші документи про освіту, які існують в державі, покликані сприяти і забезпечувати реалізацію цих прав. Ці документи являють собою законодавчу, правову та нормативну базу, згідно з якою здійснюється та регулюється освітня діяльність.

Перелік та короткий зміст законодавчо-нормативної бази стосовно атестації педагогічних працівників

Закон України «Про освіту» (витяг)

Розділ III. Учасники навчально-виховного процесу

Стаття 54. Кадрове забезпечення сфери освіти.

1. Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну діяльність, фізичний стан яких дозволяє виконувати посадові обов'язки.

4. Педагогічні працівники та науково-педагогічні працівники закладів освіти І та ІІ рівня акредитації підлягають атестації у порядку, що встановлюється Міністерством освіти України. За результатами атестації визначаються відповідність працівника зайнаній посаді, рівень його кваліфікації, присвоюється категорія, педагогічне звання (вчитель-методист, викладач-методист, старший учитель, старший викладач, вихователь-методист, старший вожатий—методист, майстер виробничого навчання І категорії, майстер виробничого навчання ІІ категорії, керівник гуртка (студії) — методист, старший керівник гуртка (студії)).

Рішення атестаційної комісії є також підставою для звільнення педагогічного працівника з роботи у встановленому порядку.

Закон України «Про загальну середню освіту»

Розділ IV. Учасники навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах

Стаття 27. Атестація педагогічних працівників.

1. Атестація педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів незалежно від підпорядкування, типів і форм власності є обов'язковою і здійснюється, як правило, один раз на 5 років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженого Міністерством освіти України.

За результатами атестації педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів визначається відповідальність педагогічного працівника зайнаній посаді, присвоюється

кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст ІІ категорії, спеціаліст І категорії і спеціаліст вищої категорії) та може бути присвоєно педагогічне звання (старший учитель, учитель-методист, вихователь-методист, педагог-організатор — методист тощо). Положення про кваліфікаційні категорії та педагогічні звання затверджуються Міністерством освіти України.

Закон України «Про дошкільну освіту та виховання» (витяг)

Розділ VI. Учасники виховного процесу в галузі дошкільної освіти та виховання

Стаття 30. Атестація педагогічних працівників.

1. Атестація педагогічних працівників дошкільних закладів незалежно від підпорядкування, типу і форм власності є обов'язковою і здійснюється, як правило, один раз на 5 років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затверженого спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки України.

2. За результатами атестації педагогічних працівників дошкільних закладів визначається відповідність педагогічного працівника займаній посаді, присвоюється кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст ІІ категорії, спеціаліст І категорії, спеціаліст вищої категорії) та може бути присвоєно педагогічне звання «Вихователь-методист».

Закон України «Про позашкільну освіту та виховання» (витяг)

Розділ IV. Учасники навчально-виховного процесу в позашкільному навчальному закладі

Стаття 25. Атестація педагогічних працівників позашкільного навчального закладу

Атестація педагогічних працівників позашкільного навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу і форм власності здійснюється, як правило, один раз на 5 років відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників, затверженого спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади в галузі освіти.

Закон України «Про професійну освіту» (витяг)

Розділ VIII. Педагогічні працівники

Стаття 45. Поняття і загальні положення.

Для визначення відповідності педагогічного працівника займаній посаді, рівня його кваліфікації проводиться атестація. Періодичність обов'язкової атестації та порядок її проведення встановлюються спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері професійно-технічної освіти.

Рішення атестаційної комісії є підставою для присвоєння педагогічному працівнику відповідної категорії або звільнення його з роботи в порядку, передбаченому законодавством.

Положення про загальноосвітній навчальний заклад

(Затверджено
постановою Кабінету Міністрів України
від 14 червня 2000 р. № 964)
(витяг)

Учасники навчально-виховного процесу

50. Керівник і педагогічні працівники загальноосвітнього навчального закладу підлягають атестації відповідно до порядку, встановленого Міністерством освіти і науки.

За результатами атестації педагогічних працівників визначається їхня відповідність займаній посаді, присвоюється кваліфікаційна категорія (спеціаліст, спеціаліст II, I, вищої категорії) та може бути присвоєно педагогічне звання «Старший учитель», учитель (вихователь)-методист, педагог-організатор — методист та інші.

Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників

(Затверджено
постановою Кабінету Міністрів України
від 14 червня 2000 р. № 963)

Посади педагогічних працівників

Директор, завідувач, начальник вищого навчального закладу I та II рівня акредитації, професійно-технічного навчального закладу, загальноосвітнього навчального закладу, навчального закладу для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації, дошкільного навчального закладу,

позашкільного навчального закладу (на який поширюються умови оплати праці працівників установ і закладів освіти), навчально-методичної, методичної, науково-методичної установи, навчального закладу післядипломної освіти, приймальника-розподільника для неповнолітніх, притулку для неповнолітніх, психолого-медико-педагогічної консультації; їх заступники з навчальної, виховної, навчально-виховної, методичної, виробничої, навчально-методичної, навчально-виробничої роботи.

Завідуючий: логопедичним пунктом, інтернатом при школі, заочним відділенням школи; фільмотекою, навчально-консультаційним пунктом, відділенням навчального закладу, навчально-методичним кабінетом (лабораторією); завідуючий, керівник виробничої, навчальної практики, фізичного виховання, завідуючий навчально-виробничу (навчальною) майстернею, відділом (лабораторією, кабінетом) з основного напряму діяльності, завідуючий навчальною (педагогічною) частиною закладів охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Учителі всіх спеціальностей, асистент учителя-реабілітолога, старший викладач вищого навчального закладу І і ІІ рівня акредитації, викладач вищого навчального закладу І і ІІ рівня акредитації та професійно-технічного навчального закладу, майстер виробничого навчання, старший вихователь, вихователь, соціальний педагог по роботі з дітьми-інвалідами, логопед закладу охорони здоров'я та соціального забезпечення, методист, педагог-організатор, практичний психолог, соціальний педагог, керівник гуртка, секції, студії, інших форм гурткової роботи, концертмейстер, художній керівник, культурнорозбудовник, акомпаніатор, екскурсовод, інструктор з туризму закладів освіти; старший вожатий, вихователь-методист, музичний керівник, інструктор з фізкультури, інструктор з праці, інструктор слухового кабінету, завідуючий психолого-медико-педагогічною консультацією, консультант психолого-медико-педагогічної консультації, старший керівник та керівник туристських груп (походу, екскурсії, експедиції) у позашкільних закладах, старший майстер у професійно-технічному навчальному закладі; помічник директора з режиму, старший черговий з режиму, черговий з режиму у закладах освіти для громадян, які потребують соціальної допомоги і реабілітації.

Рекомендації щодо атестації педагогічних працівників

1. Поняття про атестацію педагогічних працівників

Атестація педагогічних працівників — це комплексна оцінка професійної діяльності вчителя, визначення його відповідності зайданій посаді, рівню кваліфікації.

Мета атестації:

- активізація творчої професійної діяльності вчителя;
- стимулювання безперервної фахової та загальної освіти;
- підвищення відповідальності педагогічних працівників за результати навчання і виховання учнів;
- забезпечення соціального захисту педагогів.

Задання атестації:

Стимулювання підвищення кваліфікації педагогічних працівників шляхом оцінювання знань предмета, що викладається, та напряму педагогічної діяльності, методики викладання та виховання. Атестація спрямована на оцінку досягнень педагогічного працівника у його діяльності, на заохочення (у тому числі матеріальне) його успіхів у справі освіти, виховання і розвитку учнів.

Принципи атестації: добровільність, відкритість, колегіальність, індивідуалізація, диференціація.

Аналіз існуючої практики показує, що вплив атестації на рівень навчально-виховного процесу в закладі освіти може бути як позитивний, так і негативний.

Позитивний — можливий за умови суворого дотримання всіх нормативних вимог до організації та проведення атестації. Він сприяє підвищенню ефективності навчально-виховного процесу, покращенню його загальних результатів.

Негативний — можливий за умови неякісної організації та формального проведення атестації, що призводить до конфліктів у педагогічному колективі і, внаслідок цього, відволікає педагогічний колектив від безпосередньої роботи для з'ясування міжособових стосунків. Цей вплив відповідно ускладнює, гальмує і знижує рівень навчально-виховного процесу.

Внаслідок вищезазначеного виникає необхідність системного підходу до атестації педагогічних працівників, який складається з планування атестаційної роботи, суворого дотримання

етапів проведення атестації, виконання нормативного режиму під час організації і проведення атестації, відпрацювання загальних вимог до педагогічного працівника, які дозволяють об'єктивно оцінювати кожного, хто атестується.

Атестація педагогічних працівників — складова частина підвищення педагогічної кваліфікації. Вона передбачає підвищення професіоналізму, розвиток творчої активності, стимулювання діяльності, диференційне оцінювання результатів педагогічної праці.

У ході підготовки та проведення атестації педагогічних працівників доцільно дотримуватися таких положень:

- Підготовка, проведення атестації, а також її результати повинні бути спрямовані на утвердження високої ролі учителя, на підвищення його авторитету в колективі освітнього закладу, серед колег, учнів, вихованців та їхніх батьків.
- Усі нормативні документи, інформація про атестацію, її форми, види, кваліфікаційні вимоги до педагогічних працівників, зразки атестаційної документації мають бути доступними для педагогів, що атестуються. З порядком і терміном проведення атестаційної експертизи педагога слід ознайомити заздалегідь.
- Робота атестаційних комісій повинна бути спрямована на виявлення успіхів і прорахунків у педагогічній діяльності, які виявляються в розумінні педагогом цілей освіти на сучасному етапі.

2. Робота з педагогічними кадрами в період атестації

2.1. Атестація педагогічних кадрів — одне з важливих питань методичної роботи в закладі або установі освіти.

Освітній заклад або установа забезпечує потреби та права громадян на розвиток, виховання дитини, на загальну середню освіту. Сучасний заклад освіти являє собою складний механізм, який об'єднує багато напрямів діяльності:

- навчальний процес;
- виховний процес;
- методична робота (науково-методична робота);
- експериментальна (інноваційна) діяльність;
- психологічне забезпечення;
- допоміжний напрям (забезпечення навчально-виховного процесу необхідними умовами діяльності).

Реалізація всіх напрямів діяльності освітніх закладів здійснюється педагогічними працівниками. Чим вищий науково-теоретичний і загальнокультурний рівень педагогічного працівника, його професійна майстерність, тим ефективнішими стають навчально-виховний процес та результативність діяльності освітнього закладу.

2.2. Збір заяв від педагогічних працівників (до 10 жовтня щорічно).

Згідно з Типовим положенням один раз на 5 років кожен педагогічний працівник підлягає проходження атестації. Педагогічні працівники подають заяву на чергову атестацію, в якій зазначають, на яку кваліфікаційну категорію вони мають атестуватися.

Зразок

Голові атестаційної комісії

(назва закладу або установи)

П.І.Б.
(посада педагогічного працівника,
який підлягає атестації)

П.І.Б. (повністю)

ЗАЯВА

Прошу атестувати мене в 200__—200__ навчальному році в черговому порядку на підтвердження мені кваліфікаційної категорії «Спеціаліст I категорії».

Курси підвищення кваліфікації вчителів пройшов (зазначити за яким предметом) у жовтні 200__ року (копію посвідчення додаю).

(Дата)

(Підпись)

Керуючись правом педагогічного працівника на позачергову атестацію, керівники навчально-виховних закладів повинні звернути увагу, що позачергово працівник може бути атестованим через рік, а не наступного року (наприклад, попередньо був атестований у квітні 2001 р., позачергово може атестуватися у квітні 2003 р.).

Зразок

Голові атестаційної комісії

(назва закладу або установи)

П.І.Б.

(посада педагогічного працівника,
який підлягає атестації)

П.І.Б. (повністю)

ЗАЯВА

Прошу атестувати мене в 200__—200__ навчальному році позачергово на встановлення кваліфікаційної категорії «Спеціаліст вищої категорії». Попередньо була атестована в 1999 році: встановлено кваліфікаційну категорію «Спеціаліст І категорії».

У _____ 200__ року пройшла курси підвищення кваліфікації при ХОНМІБО (копію посвідчення додаю).

(Дата)

(Підпис)

Керуючись правом педагогічного працівника на відмову від чергової атестації, складається заява:

Зразок

Голові атестаційної комісії

(назва закладу або установи)

П.І.Б.

Посада педагогічного працівника,
що підлягає атестації

П.І.Б. (повністю)

ЗАЯВА

Прошу прийняти мою відмову від чергової атестації. Попередньо був атестований у ____ році. За наслідками цієї атестації маю кваліфікаційну категорію «Спеціаліст І категорії».

Кваліфікацію за останні 5 років не підвищував.

Із п. 3.2. Типового положення про атестацію педагогічних працівників України щодо зниження кваліфікаційної категорії на один ступінь ознайомлений.

(Дата)

(Підпис)

Примітка. Причину відмови від чергової атестації педагогічний працівник може не вказувати.

Відповідно до п. 3.3 Типового положення про атестацію педагогічних працівників України атестаційна комісія може атестувати педагогічного працівника позачергово за поданням керівника закладу або його ради. Керуючись положенням про права тих, хто атестується, атестаційна комісія повинна ознайомити педагогічного працівника зі змістом подання керівника навчально-виховного закладу (ради), довести до нього під розписку своє рішення і графік атестації. У поданні слід обґрунтувати мотиви позачергової атестації. Ними можуть бути:

- зниження рівня навчально-виховної роботи порівняно з наслідками попередньої атестації;
- послаблення активності в методичній роботі і зниження внаслідок цього рівня професійної майстерності;
- послаблення дисциплінарної відповідальності, наявність стягнень.

У поданні слід викласти причини, які зумовлюють рішення адміністрації (ради) про позачергову атестацію та її мотиви.

Подання готується на підставі документів про вивчення стану роботи педагогічних працівників, даних порівняння результативності навчально-виховного процесу за міжатестаційний період.

Зразок

Голові атестаційної комісії

(назва закладу або установи)

П.І.Б.

ПОДАННЯ

Рада (назва закладу або установи) просить позачергово атестувати в 200__—200__ навчальному році (посада, П.І.Б. педагогічного працівника, що підлягає атестації), якому в 200__ році встановлено кваліфікаційну категорію «Спеціаліст І категорії».

Це подання викликано тим, що рада школи вбачає рівень навчально-виховної роботи цього вчителя нижчим від вимог, що висуваються до спеціаліста І категорії, а саме: більшість учнів мають середній та низький рівень знань, про що свідчать результати контрольних зrізів; анкетування батьків та учнів виявило низький рівень загальної культури вчителя та його моральних якостей; на уроках учитель не спроможний тримати належний порядок і дисципліну.

Своє занепокоєння неодноразово виявили батьки учнів, про що свідчать протоколи класних батьківських зборів.

Питання про невідповідність педагогічного працівника першій кваліфікаційній категорії розглядалось у його присутності на засіданні ради школи, де було прийняте рішення про подання його на позачергову атестацію (рішення від «___» 200___ р.).

Голова ради (П.І.Б.)

(Підпис)

2.5. Складання і затвердження графіка атестації (до 20 жовтня щорічно).

Графік складається після розгляду заяв (подання). Звертаємо увагу керівників навчальних закладів та освітніх установ на недопустимість відмови в позачерговій атестації тим працівникам, які мають на це право. Відмова може мотивуватись тільки визначенням у Положенні порядком, про що необхідно повідомити осіб, які подавали заяву на атестацію.

Зразок

ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом по закладу або установі
№___ від «___» 200___ р.

Графік
проведення атестації педагогічних працівників школи
в 200___—200___ навчальному році

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові того, хто атестується	Дата засідання атестаційної комісії	Підпис пед. праців- ника, що атестується
1	П.І.Б. педагогічного працівника		
2	П.І.Б. педагогічного працівника		
3	П.І.Б. педагогічного працівника		
4	П.І.Б. педагогічного працівника		
5	П.І.Б. педагогічного працівника		
6	П.І.Б. педагогічного працівника		
7	П.І.Б. педагогічного працівника		

Графік додається до наказу «Про атестацію педагогічних працівників».

Зразок

Наказ «Про атестацію педагогічних працівників» має вміщувати такі пункти:

1. Провести атестацію таких педагогічних працівників (список педагогічних працівників, що атестуються, із зазначенням однієї з трьох підстав):

- а) особиста заява про позачергову атестацію від «__» 200_ р.;
- б) особиста заява про чергову атестацію від «__» 200_ р.;
- в) подання адміністрації, керівника або ради закладу про позачергову атестацію (прізвище, ініціали педагогічного працівника) від «__» 200_ р.

2. Затвердити графік проведення атестації (додається до наказу з підписами осіб, що атестуються).

3. Контроль за виконанням даного наказу покласти на (прізвище заступника директора) або залишити за собою.

Цей наказ має бути видано до 20 жовтня поточного року.

2.6. Вивчення та оцінювання системи і досвіду роботи педагогічного працівника.

Атестація в навчальному закладі або в іншій освітній установі може проводитися за такими напрямами:

1. Узагальнення підсумків діяльності педагогічного працівника у формі творчого звіту або співбесіди, захисту науково-методичної розробки.

2. Вивчення практичної діяльності педагогічного працівника (відвідування уроків і позакласних занять, проведення контрольних робіт, тестів, вивчення документації, навчально-методичного комплексу).

Відповідно до затвердженої форми атестаційного листа вивчення системи і досвіду роботи педагогічного працівника доцільно здійснювати за такими напрямами:

- рівень професійної діяльності педагога за оцінкою адміністрації закладу (установи);
- рівень професійної діяльності педагога, визначений колегами по роботі в закладі або установі;
- рівень професійної діяльності педагога в оцінці учнів (вихованців, слухачів);
- рівень професійної діяльності педагога в оцінці батьків учнів (вихованців);
- рівень професійної діяльності педагога на рівні методичного об'єднання (закладу, району, міста).

Анкета¹
для оцінювання діяльності педагогічного працівника
адміністрацією закладу

(П.І.Б. педагогічного працівника, посада, напрям діяльності)

№ з/п	Критерії оцінювання	Ступінь оцінювання критерій:		
		1 бал	2 бали	3 бали
1	Рівень теоретичної підготовки з предмета викладання або напряму діяльності			
2	Рівень практичної підготовки з предмета викладання або напряму діяльності			
3	Результативність роботи (участь учнів в олімпіадах, конкурсах, турнірах тощо, які відбувалися в міжтестаційний період)			
4	Наявність власних методик викладання, педагогічних технологій, методичних розробок тощо			
5	Участь у поширенні інноваційного педагогічного досвіду (організація і проведення семінарів, нарад, читань, публікацій, видань тощо)			
6	Рівень відкритих навчально-виховних заходів, які проводив педагог в міжтестаційний період			
7	Внесок у створення (поповнення) матеріально-технічної бази закладу (кабінету)			
8	Допомога колегам по роботі			
9	Рівень виконавчої дисципліни			
10	Рівень загальної культури			
Загальна кількість балів:				
Коефіцієнт розраховується за формулою:				
$K = \frac{\text{загальна кількість балів}}{30}$				

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K = 0,8—1,0$ — високий рівень;

$K = 0,6—0,8$ — середній рівень;

$K = 0,3—0,5$ — низький рівень.

¹ При розробці анкет і таблиць (с. 34—39) використані матеріали: Атестація педагогічних працівників. Збірник нормативно-методичних матеріалів з атестації педагогічних працівників навчально-виховних закладів та установ освіти України. — Черкаси: РВЦ «Реал», 1993.

Оцінювання системи і досвіду роботи педагогічного працівника, що атестується, колегами по роботі може проводитися на засіданні педагогічної ради шляхом анкетування педагогічного колективу орієнтовно за такою анкетою.

Анкета
для оцінювання діяльності педагогічного працівника
колегами по роботі

(П.І.Б. педагогічного працівника, посада, напрям діяльності)

№ з/п	Критерії оцінювання	Ступінь оцінювання критерій:		
		1 бал	2 бали	3 бали
1	Рівень загальнопедагогічної підготовки			
2	Вміння організувати навчально-виховний процес та ефективність навчально-виховної роботи			
3	Надання дієвої допомоги молодим вчителям та іншим педагогічним працівникам			
4	Впровадження інноваційного педагогічного досвіду у практику роботи освітніх установ			
5	Внесок у створення (поповнення) матеріально-технічної бази закладу (кабінету)			
6	Рівень і ефективність роботи з батьками учнів (вихованців)			
7	Рівень виконавчої дисципліни			
8	Авторитет серед учнів (вихованців, слухачів)			
9	Прояв моральних якостей (порядність, чесність і т. д.)			
10	Рівень загальної культури			
Загальна кількість балів:				
Коефіцієнт розраховується за формулою:				
$K = \frac{\text{загальна кількість балів}}{30}$				

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K = 0,8—1,0$ — високий рівень;

$K = 0,6—0,8$ — середній рівень;

$K = 0,3—0,5$ — низький рівень.

Оцінювання системи і досвіду роботи педагогічного працівника батьками учнів (вихованців) повинно проводитись на батьківських зборах шляхом анкетування батьків орієнтовно за такою анкетою.

Анкета
для оцінювання діяльності педагогічного працівника
батьками учнів (вихованців)

(П.І.Б. педагогічного працівника, посада, напрям діяльності)

№ з/п	Критерії оцінювання	Ступінь оцінювання критеріїв:		
		1 бал	2 бали	3 бали
1	Рівень і глибина знань (розвитку дитини), які, з вашої точки зору, дає педагог вашій дитині			
2	Позитивний вплив педагога на виховання вашої дитини			
3	Зацікавленість вашої дитини в уроках (заняттях), які проводить педагог			
4	Зацікавленість вашої дитини в роботі факультативу, гуртка, секції, яку веде педагог			
5	Ставлення педагога до вашої дитини			
6	Авторитарність педагога для вас як для батьків дитини			
7	Рівень загальної культури педагога			
Загальна кількість балів:				
Коефіцієнт розраховується за формулою: $K = \frac{\text{загальна кількість балів}}{24}$				

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K = 0,8—1,0$ — високий рівень;

$K = 0,6—0,8$ — середній рівень;

$K = 0,3—0,5$ — низький рівень.

Оцінювання діяльності педагогічного працівника учнями, яких він навчає, проводить адміністрація закладу.

Анкета
для оцінювання діяльності педагогічного працівника
учнями (вихованцями)

(П.І.Б. педагогічного працівника, посада, напрям діяльності)

№ з/п	Критерії оцінювання	Ступінь оцінювання критеріїв:		
		1 бал	2 бали	3 бали
1	Вміння педагога цікаво організувати вивчення предмета, який він викладає			
2	Вміння педагога цікаво організувати роботу факультативу, гуртка, секції			
3	Глибина знань, які дає учитель			
4	Ерудиція педагога (глибина знань з певних галузей)			
5	Свідома дисципліна на заняттях, які проводить педагог			
6	Справедливість педагога стосовно інших людей			
7	Вимогливість педагога стосовно себе			
8	Авторитет педагога в учнівському середовищі			
Загальна кількість балів:				
Коефіцієнт розраховується за формулою: $K = \frac{\text{загальна кількість балів}}{24}$				

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K = 0,8 — 1,0$ — високий рівень;

$K = 0,6 — 0,8$ — середній рівень;

$K = 0,3 — 0,5$ — низький рівень.

Анкета
для оцінювання діяльності педагогічного працівника
методичним об'єднанням

(П.І.Б. педагогічного працівника, посада, напрям діяльності)

№ з/п	Критерії оцінювання	Ступінь оцінювання критерій: 1 — низький рівень 2 — середній рівень 3 — високий рівень		
		1 бал	2 бали	3 бали
1	Наукове обґрунтування досвіду роботи, застосування педагогічних інновацій, педагогічних технологій			
2	Розробка та видання методичних рекомендацій, посібників, підручників за міжатестаційний період			
3	Поширення і впровадження інноваційного педагогічного досвіду			
4	Надання практичної допомоги колегам по роботі			
5	Надання допомоги молодим педагогам (наставництво, практична допомога і т.д.)			
6	Ефективність та результативність роботи в методичному об'єднанні			
7	Участь у фахових семінарах, конференціях тощо			
Загальна кількість балів:				
Коефіцієнт розраховується за формулою: K = загальна кількість балів 24				

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K = 0,8 — 1,0$ — високий рівень;

$K = 0,6 — 0,8$ — середній рівень;

$K = 0,3 — 0,5$ — низький рівень.

За підсумками оцінювання діяльності педагога за допомогою таблиці можна визначити, відповідно до якої кваліфікаційної категорії працює педагогічний працівник.

Таблиця

**для визначення кваліфікаційної категорії педагогічного працівника
на підставі співвідношення рівнів оцінки його професійної діяльності**

Рівень професійної діяльності педагога за оцінкою					
Кваліфікаційна категорія	адміністрації закладу	педагогічного колективу	методичного об'єднання	учнів, вихованців, слушачачів	батьків учнів, вихованців
Спеціаліст вищої категорії	Високий	Високий	Високий	Високий	Високий
Спеціаліст І категорії	Високий	Високий	Високий Середній	Високий Середній	Високий Середній
Спеціаліст ІІ категорії	Високий Середній	Високий Середній	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький
Спеціаліст	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький	Високий Середній Низький

Однією з форм оцінювання діяльності педагогічного працівника, що атестується, є оцінювання уроку, навчального заняття, заходу. У методичній літературі існує багато рекомендацій щодо аналізу таких заходів. Пропонуємо деякі з них.

Лист спостереження та оцінки уроку¹

Прізвище, ім'я, по батькові вчителя _____

Предмет _____

Тема _____

Дата проведення _____

Критерії діяльності вчителя	Ступінь оцінювання критеріїв:		
	1 бал	2 бали	3 бали
1	2	3	4
1. Організаційний етап уроку			
2. Актуалізація та перевірка знань учнів			
3. Теоретичний рівень викладання матеріалу			
а) науковість			
б) логічність			
в) системність			
г) послідовність			
д) доступність			
4. Розкриття теми			
5. Добір матеріалу			
6. Організація роботи учнів			
7. Виховне значення уроку			
8. Використання дидактичного матеріалу, наочності, ТЗН			
9. Особистісно зорієнтований підхід до учнів			
10. Емоційне навантаження уроку			
11. Педагогічний такт вчителя			
12. Мовлення вчителя			
13. Розрахунок часу під час уроку			
14. Організація самостійної роботи учнів			
а) зміст			
б) методика			

¹ При розробці листів (с. 40—41) використані матеріали: Управління школою // Методичний вісник. — 2002 — № 4.

Закінчення таблиці

1	2	3	4
15. Оцінювання навчальних досягнень учнів			
16. Домашнє завдання			
Загальна кількість балів:			
Коефіцієнт уроку розраховується за формулою: Ку = загальна кількість балів 69			

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

Ку = 0,8—1,0 — високий рівень;

Ку = 0,6—0,8 — середній рівень;

Ку = 0,3—0,5 — низький рівень.

Лист спостереження та оцінки виховного заходу

Прізвище, ім'я, по батькові педагогічного працівника

Тема заходу _____

Дата проведення _____

Критерії діяльності педагогічного працівника	Ступінь оцінювання критеріїв:		
	1 бал	2 бали	3 бали
1	2	3	4
1. Виконання наміченого плану			
2. Ефективність і доцільність використання наочності та ТЗН			
3. Реалізація основних психологічних і гігієнічних вимог			
4. Наявність ефективного зворотного зв'язку з учнями			
5. Рівень педагогічної і методичної майстерності			
6. Рівень оформлення документації			
7. Якість мовлення (темп, дикція, образність, емоційність, виразність, правильність)			
8. Раціональність використання часу			
9. Педагогічна культура, такт, зовнішній вигляд педагога			

Закінчення таблиці

10. Дотримання правил охорони праці			
Загальна кількість балів:			
Коефіцієнт виховного заходу розраховується за формулою:			
$K_y = \frac{\text{загальна кількість балів}}{30}$			

Рівень діяльності вчителя визначається за відповідною шкалою:

$K_{ВЗ} = 0,8 - 1,0$ — високий рівень;

$K_{ВЗ} = 0,6 - 0,8$ — середній рівень;

$K_{ВЗ} = 0,3 - 0,5$ — низький рівень.

На підставі попереднього вивчення системи і досвіду роботи педагогічного працівника члени атестаційної комісії можуть оцінити діяльність педагога за наведеним протоколом:

**Протокол оцінювання системи і досвіду роботи вчителя,
який атестується**

№ з/п	Критерій оцінювання	Ступінь оцінювання критеріїв: 1 — низький рівень; 2 — середній рівень; 3 — високий рівень					Оцінка з урахуванням корегування членами атестаційної комісії		
		Самооцінка (O1)	Оцінка члена атестаційної комісії (O2)	Оцінка члена атестаційної комісії (O3)	Оцінка члена атестаційної комісії (O4)	Оцінка члена атестаційної комісії (O5)			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

I блок. Науково-теоретична підготовка

1	Знання теоретичних основ науки з предмета викладання або напряму діяльності							

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Знання методів науки з предмета викладання або напряму діяльності								
3	Знання історії розвитку науки і сучасних її досягнень								

Коефіцієнт за I блоком (К1) розраховується за формулою

$K_1 = \text{сума оцінок з урахуванням корегування (Ок).}$

Максимальна можлива кількість балів у блоці ($3 \cdot 3 = 9$)

II блок. Методична підготовка

1	Знання змісту освіти з навчального предмета або виду діяльності								
2	Знання методів і прийомів навчання (виховання)								
3	Знання форм організації навчання (виховання)								
4	Знання засобів навчання (виховання)								

Коефіцієнт за II блоком (К2) розраховується за формулою

$K_2 = \text{сума оцінок з урахуванням корегування (Ок).}$

Максимальна можлива кількість балів у блоці ($3 \cdot 4 = 12$)

III блок. Психолого-педагогічна підготовка

1	Знання психологічних особливостей учнів								
2	Знання психологічної закономірності навчання, виховання і розвитку дитини								
3	Знання теоретичних основ педагогіки								
4	Знання педагогічних технологій								

Коефіцієнт за III блоком (К3) розраховується за формулою $K_3 = \text{сума оцінок з урахуванням корегування (Ок).}$

Максимальна можлива кількість балів у блоці ($3 \cdot 4 = 12$)

IV блок. Навчально-виховний аспект

1	Оптимальність змісту навчальної інформації (глибина, логічність, структурування, вміння виділити головне)								

Продовження таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Вибірковість прийомів навчання, заохочення учнів до активної розумової діяльності, самостійності, творчості (створення проблемних ситуацій, пізнавальних пошуків, виконання творчих завдань)								
3	Використання творчих новацій у доборі матеріалу, в методах, засобах і прийомах навчання								
4	Співпраця й співтворчість (педагогічний такт, уміння вести діалог, культура спілкування, вміння створити ситуацію успіху)								
5	Педагогічно виправданий контроль і облік знань, умінь, навичок								
6	Поведінка учнів: пізнавальна активність, зацікавленість, комфортність, взаємодопомога								
7	Поведінка вчителя: вміння володіти собою, культура мови, темпоритміка, жестикуляція, зовнішній вигляд, організованість, доцільна вимогливість								
8	Ведення належної документації								
Коефіцієнт за IV блоком (К4) розраховується за формулою К4 = сума оцінок з урахуванням корегування (Ок).									
Максимальна можлива кількість балів у блоці (3 • 8 = 24)									

V блок. Виховний аспект

1	Планування позакласної роботи							
2	Організація позакласної роботи							
3	Проведення факультативів, гуртків, секцій							
4	Результативність позакласної роботи							

Закінчення таблиці

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Коефіцієнт за V блоком (К5) розраховується за формулою К5 = сума оцінок з урахуванням корегування (Ок). Максимальна можлива кількість балів у блоці (3 · 4 = 12)									
VI блок. Громадсько-педагогічний аспект									
1	Громадські доручення								
2	Соціальний статус педагога								
3	Особисті якості								
Коефіцієнт за VI блоком (К6) розраховується за формулою К6 = сума оцінок з урахуванням корегування (Ок). Максимальна можлива кількість балів у блоці (3 · 3 = 9)									

Розрахунки оцінок:

Загальна оцінка розраховується за формулою:

Озаг. = О1 + О2 + О3 + О4 + О5 + О6 ... (з урахуванням самооцінки та кількості членів атестаційної комісії).

Оцінка з урахуванням корегування (Ок) розраховується за формулою:

$$\text{Ок} = \frac{\text{Озаг.}}{6}$$
 (з урахуванням самооцінки та кількості членів атестаційної комісії)

Загальний коефіцієнт системи і досвіду роботи педагогічного працівника розраховується за формулою:

$$\text{Кзаг.} = \frac{\text{К1} + \text{К2} + \text{К3} + \text{К4} + \text{К5} + \text{К6}}{6}$$

Загальний рейтинг визначається відповідно до загального коефіцієнту за шкалою:

- Кзаг. = 0,8—1,0 — високий рівень, що відповідає кваліфікаційній категорії «Спеціаліст вищої категорії».
- Кзаг. = 0,6—0,8 — середній рівень, що відповідає кваліфікаційній категорії «Спеціаліст першої категорії».
- Кзаг. = 0,3—0,5 — низький рівень, що відповідає кваліфікаційній категорії «Спеціаліст другої категорії».

2.7. Підготовка атестаційних листів (за 10 днів до засідання атестаційної комісії).

Атестаційний лист має встановлену форму (додаток до Типового положення про атестацію педагогічних працівників України).

Звертаємо увагу керівників закладів освіти на необхідність оформлення атестаційного листа на одному аркуші у двох при-мірниках. В атестаційних листах не дозволяється робити скоро-чення назв, термінів, слів тощо.

Характеристика (п. 11 атестаційного листа) складається на підставі кваліфікаційних характеристик педагогічних праців-ників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії з ураху-ванням наслідків вивчення стану роботи тих, хто атестується.

У характеристиці треба коротко відбити фахову специфіку та результативність роботи атестованого.

Атестаційний лист

1. Прізвище, ім'я, по батькові заповнюється повністю

2. Рік народження _____

3. Освіта середня спеціальна, вища, (вказати всі навчальні закла-ди, які закінчено) _____

4. Спеціальність за дипломом (заповнюється відповідно до дипло-мів) _____

5. Стаж безпосередньої педагогічної роботи _____

6. Місце роботи (повна назва навчального закладу або освітньої установи) _____

7. Посада (заповнюється згідно з трудовою книжкою, для вчителів зазначити, який предмет викладає) _____

8. Державні нагороди, звання _____

9. Форма та результати підвищення кваліфікації протягом остан-ніх 5 років за посвідченням (дата проходження, № посвідчення, повна назва курсів, для якої категорії педагогічних працівників, назва навчального закладу) _____

10. Результати попередньої атестації (вказати дату проходження попередньої атестації та її наслідки (встановлено або підтверджено ка-тегорію, звання)) _____

11. Характеристика якості виконання посадових обов'язків, ре-зультативності навчально-виховної роботи, загальної та професійної культури адміністрацію установи.

(У розгорнутій формі характеризується виконання посадових обов'язків, зазначаються головні напрями роботи педагогічного пра-цівника, наводяться конкретні приклади, досягнення, результати та підсумки роботи.)

Керівник установи _____
(підпис)

(прізвище, ініціали)

12. Оцінка професійної діяльності, загальної культури, моральних якостей:

а) педагогічною радою _____

Голова педагогічної ради _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

б) батьками, учнями

Голова ради установи _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

в) методичним об'єднанням (асоціацією)

Голова методичного об'єднання (асоціації) _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

I. Рішення атестаційної комісії

(повна назва навчального закладу або освітньої установи)

(найменування установи, органу освіти)

Атестаційна комісія вирішила: Відповідає (відповідає за умови виконання певних рекомендацій, не відповідає) посаді, яку займає.

Записується відповідне рішення:

- Встановити (підтвердити, не підтвердити) відповідну кваліфікаційну категорію.
- Присвоїти (підтвердити, не підтвердити) посадовий оклад (ставку заробітної плати).
- Порушити клопотання перед атестаційною комісією (зазначити, якого рівня) про встановлення (підтвердження, не підтвердження) відповідної кваліфікаційної категорії або педагогічного звання.

Голова атестаційної комісії _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Секретар атестаційної комісії _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

М.П. _____ (дата)

II. Рішення атестаційної комісії

(яка встановлює категорію «Спеціаліст вищої категорії»)

(повна назва навчального закладу або освітньої установи)

(найменування установи, органу освіти)

Атестаційна комісія вирішила: Відповідає (відповідає за умови виконання певних рекомендацій, не відповідає) посаді, яку займає.

Записується відповідне рішення:

- Встановити (підтвердити, не підтвердити) відповідну кваліфікаційну категорію.
- Присвоїти (підтвердити, не підтвердити) відповідне педагогічне звання.

Голова

атестаційної комісії _____
(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Секретар

атестаційної комісії _____
(підпис) _____ (прізвище, ініціали)

М.П. _____ (дата)

Урок — основна форма організації навчального процесу

Дидактичні вимоги

1. Реалізація на уроці основних дидактичних принципів.
2. Визначення оптимального змісту відповідно до вимог навчальної програми й цілей уроку, враховуючи рівень підготовленості учнів.
3. Вибір оптимальних методів, прийомів і засобів навчання, стимулювання та контролю.
4. Створення умов для розвитку, саморозвитку й розкриття творчого потенціалу учнів.
5. Забезпечення зворотного зв'язку під час уроку, що дає змогу вчителю коригувати урок.

Психологічні вимоги

1. Проектування розвитку учнів у межах вивчення даного навчального предмета.
2. Передбачення необхідних засобів психолого-педагогічного впливу, що забезпечують розвиток учнів з урахуванням результатів у попередній роботі.

3. Урахування психологічних і вікових особливостей учнів при виборі змісту й способів навчання.
4. Стимулювання позитивного ставлення до навчання, спрямованого на розвиток пізнавальної діяльності учнів.
5. Забезпечення психологічного клімату на уроці, спрямованого на створення ситуації успіху в навченні.

Гігієнічні вимоги

1. Попередження втоми та перевтоми учасників навчального процесу.
2. Чергування видів діяльності учнів, уникнення одноманітності в роботі.
3. Дотримання норм щодо організації робочого місця учнів.

Виховні вимоги

1. Реалізація виховних можливостей, відповідно до змісту даного уроку.
2. Висока вимогливість викладача в поєднанні з повагою до особистості учнів, дотримання педагогічного такту.
3. Самоконтроль, доброзичливість і справедливість.

Методичне забезпечення навчального предмета

1. Програма з предмета.
2. Календарний план.
3. Поурочні плани.
4. Дидактичний матеріал.
5. Тексти варіантів контрольних робіт, тести.
6. Науково-методичні рекомендації щодо вивчення предмета.
7. Основна навчально-методична література, матеріали педагогічного досвіду.
8. Методичні розробки з предмета.
9. Норми оцінювання знань учнів. Єдиний орфографічний режим.

Основні вимоги до планування і проведення уроку як структурної одиниці в загальній системі уроків

1. Цілеспрямованість уроку.
2. Мотивація навчання.
3. Науковий рівень викладання предмета.
4. Використання ефективних методів і форм роботи.

5. Запровадження нестандартних форм проведення уроку, інноваційних технологій.
6. Здійснення міжпредметних зв'язків.
7. Організація самостійної роботи, формування навичок самоkontrolю.
8. Формування пізнавальних інтересів учнів, організація активної навчальної діяльності.
9. Дотримання принципів диференціації та індивідуалізації.
10. Об'єктивність оцінювання знань.
11. Оптимальність вибору домашнього завдання (характер, обсяг, осмислення, диференціація). Інструктаж.
12. Результативність уроку (повнота розкриття теми, досягнення мети, якість знань, рівень оволодіння вміннями та навичками, розвитку та виховання учнів, включення в систему знань).

Вимоги до поурочних планів¹

Поурочний план — логічна схема побудови уроку, що базується на тематичному плануванні, складається в довільній формі та відображає такі елементи:

- 1) дата проведення уроку і клас, у якому він проводиться;
- 2) чітке визначення теми уроку, його типу й мети;
- 3) навчальне обладнання, необхідне для проведення уроку;
- 4) передбачення всіх елементів структури обраного типу уроку з приблизним розподілом часу кожного етапу;
- 5) вибір ефективних методів, форм і прийомів роботи з класом для досягнення мети;
- 6) визначення місця та часу індивідуальної роботи з учнями з урахуванням їхніх особливостей;
- 7) обов'язкове включення етапу самостійної роботи учнів на уроці;
- 8) підбиття підсумків роботи;
- 9) інформування та інструктаж учнів щодо виконання домашнього завдання.

¹ Нормативні документи з даного питання відсутні.

РОЗДІЛ 2. **ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЇ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)**

Перелік методичного портфоліо вчителя, який атестується

1. Анкета вчителя (за зразком).
2. Самоаналіз педагогічної діяльності.
3. Опис педагогічного досвіду.
4. Додатки до педагогічного досвіду (схеми, таблиці, діаграми тощо).
5. Цикл уроків за темою «...» для ... класу, або цикл нетрадиційних уроків, або цикл уроків, розроблених за технологією «....». (У змісті уроків обов'язково відобразити провідну ідею досвіду.)
6. Матеріали виступів на методичних заходах.
7. Авторські методичні розробки (програми, дидактичні матеріали, методичні розробки позакласних заходів із предмета, над якими працював протягом атестаційного періоду, друковані роботи (або їх перелік)).
8. Матеріали публікацій, присвячених досягненням учителя або досягненням його вихованців.
9. Досягнення учнів (моніторинг досягнень учнів за класами з предмета (за останні 3 роки), результативність участі в олімпіадах, турнірах, конкурсах).
10. Фотоматеріали.
11. Ксерокопії грамот, нагород.
12. Інші здобутки вчителя (за бажанням).

Зразок опису педагогічного досвіду

Тема досвіду. Підвищення ефективності уроку за рахунок інтеграції навчального матеріалу.

Автор досвіду: П. І. Б., учитель початкових класів, перша кваліфікаційна категорія.

Провідна наукова ідея досвіду. Уdosконалення навчально-виховного процесу, сприяння творчому самовираженню учнів, особистісно-ціннісному ставленню учнів до навчання, формування вміння виконувати творчі завдання.

Актуальність проблеми:

- підтримує розвиток пізнавальної активності і самостійності, творчих здібностей учнів;
- передбачає урізноманітнення навчальної діяльності;
- звільнює процес виховання від примусовості, абстрактності, забезпечує відсутність психологічного тиску на дітей у навчально-виховному процесі;
- сприяє інформаційному збагаченню мислення та почуттів учнів завдяки використанню цікавого матеріалу.

Із 20...–20... н. р. працюю над проблемою «Підвищення ефективності уроку за рахунок інтеграції навчального матеріалу». Ідея інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальна, оскільки з її успішною методичною реалізацією передбачається досягнення мети якісної освіти, тобто освіти конкурентоздатної, спроможної забезпечити кожній людині можливість самостійно досягти тієї чи іншої життєвої мети, творчо самостверджуватися в різних соціальних сферах. Інтеграція як вимога об'єднання в ціле якихось частин чи елементів вважається необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого можна сформувати в учнів цілісну картину світу, як дидактичний засіб або принцип має втілитися в навчанні предметів у формі їх об'єднання та представлення одним цілим.

Тривалий час учні отримували знання головним чином за допомогою вивчення диференційних навчальних курсів. Однак дуже часто у деяких дітей шкільні знання так і залишаються розрізненими, штучно розчленованими за предметними ознаками. У результаті цього учень не сприймає цілісно ні навчальний матеріал, ні тим більше картину навколишнього світу.

Потреба перебороти вказану суперечність привела до активного пошуку міжпредметних зв'язків, до спроб їх використання у диференційному навчанні. Інтеграція й диференціація — це взаємообернені процеси. Вони взаємно доповнюють діалектично рівноважний стан цілісної системи будь-якого рівня. Саме тому в ідеалі на всіх ступенях навчання треба прагнути до створення системи, яка оптимально сполучає ідеї інтеграції та диференціації.

Працюючи в початковій школі чимало років, я намагалася знайти такі шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу, що сприяли б самовираженню учнів, їх особистісно-ціннісному ставленню до навчання, вмінню виконувати творчі завдання. Таким шляхом є проведення уроків на основі інтеграції матеріалу, відібраного з кількох предметів та об'єднаного навколо однієї мети. Цей підхід сприяє інформаційному збагаченню мислення й почуттів учнів завдяки залученню цікавого матеріалу, що дає змогу з різних аспектів пізнати якісь явища, поняття, досягти цілісності знань.

Деякі методисти схильні вважати, що інтеграція — зовсім не нове явище в початковій школі, адже ще К. Д. Ушинському шляхом інтеграції письма й читання вдалося створити синтетичний метод навчання грамоти. Близкучим прикладом проведення інтегрованих уроків є досвід В. О. Сухомлинського. Його уроки мислення в природі — це інтеграція основних видів пізнавальної діяльності (спостереження, мислення, мовлення) з метою навчання, виховання й розвитку дітей шести-семи років. Принцип інтеграції відповідає психічній та фізичній природі дитини.

Важливою умовою ефективного використання інтегрованих засобів навчання є з'ясування істотних відмінностей між уроками з використанням міжпредметних зв'язків та уроками інтегрованого змісту. Уроки з використанням міжпредметних зв'язків, за визначенням О. Я. Савченко, включають запитання й завдання з інших навчальних предметів, які мають допоміжне значення. Це короткочасні елементи уроку, які сприяють глибокому сприйманню нових понять, активізують словесну творчість дітей. Наприклад, на уроках читання в третьому класі за темою «У золото вбралася земля», учитель, активізуючи під час бесіди знання учнів про ознаки картин природи восени, використовує дитячі малюнки на осінню тематику. Це і є

міжпредметними зв'язками уроків читання з уроками природознавства та малювання.

Наведу інший приклад — проведення інтегрованого урока з української мови в третьому класі на тему «Золота красуня осінь». Для створення в уяві дітей літературно-художнього образу осені я пропоную прослухати вірш «Чарівниця осінь», розглянути картину І. Левітана «Золота осінь», де зображений березовий гай у золотому осінньому вбранні, все це супроводжується музикою П. І. Чайковського із циклу «Пори року». На цьому уроці зінтегровано зміст із різних предметів, і учні включаються в різні види діяльності, в результаті чого в їхній свідомості та уяві виникає літературно-художній образ осені. Свої твори діти пишуть на аркушах у вигляді листя дерев, які вони самі підготували на уроці художньої праці.

(Матеріал до уроку.

Поглянь навколо — чарівниця осінь
В коралах і у золоті стоїть!
Пожовкле листя і бездонна просинь,
І срібне павутиння ледь тримтить...

Іскриться сонце, але вже не жарко,
Вітрець в русавих кленах шурхотить.
У жовтім листі всі алеї парку,
А золото з дерев летить собі й летить.

Дихне вітрець, і листячко зірветься,
Щоб політати в синяві небес.
А я дивлюся — і мені здається,
Що я іду у казку, в світ чудес.

Читання вірша супроводжується музикою П. І. Чайковського з циклу «Пори року» — «Жовтень». Для створення в уяві дітей різних образів осені прослуховується уривок із п'єси «Листопад» цього ж циклу, проводиться бесіда:

— Прослухайте музику і скажіть, які звуки осіннього лісу ви почули.

- Що уявили собі, слухаючи музику?
- Пригадайте, як падає листя з дерев у різну погоду: сонячну, похмуру, вітряну, дощову?
- Які почуття викликає у вас осінь?

Особливість інтегрованих уроків полягає в поєднанні блоків знань із різних предметів, підпорядкованих одній темі, тому дуже важливо чітко визначити головну мету даного інтегрованого уроку, як він сприятиме цілісності навчання, формуванню знань на якісно новому рівні. Слід врахувати і те, що до проведення інтегрованих уроків готовуватися треба не лише вчителеві, а й учням. Для цього їм пропонуються диференційні завдання. Одні учні за планом, наданим учителем, добирають додаткову інформацію, інші працюють з тематичними словниками. Деякі учні вчать вірші, готують інсценізації за художніми творами. Учитель перед проведенням уроку повинен перевірити готовність кожного школяра.

Інтеграція шкільного змісту може бути повною або частковою. У наш час використовують різні способи інтеграції. Одним із поширеніших способів є об'єднання кількох навчальних дисциплін в єдиний курс. У деяких навчальних закладах учителі початкових класів працюють за інтегрованим курсом «Художня праця». Метою цього курсу є забезпечення цілісного сприйняття учнями сучасного культурного простору України, розвиток у молодших школярів творчої активності в процесі конструктивно-художньої діяльності. Наведу приклади можливостей інтеграції на уроках художньої праці. Протягом чотирьох років у програмі курсу вивчається розділ: «Всім у світі до вподоби український давній побут». У першому класі в цьому розділі розглядаються дві теми, одна з яких «На серветці, на тканині квітне льон, як небо синє». Під час підготовки до цього уроку вчитель дає дітям завдання розпитати батьків, бабусь, чи вміють вони вишивати, чи зберігаються у них вдома власноруч вишиті ними серветки, рушники, сорочки. Діти дізнаються про дитинство своїх бабусь, про обереги своєї родини. На уроці для створення емоційного настрою ззвучить запис пісні П. Майбороди на слова А. Малишка «Рідна мати моя», діти розпочинають знайомство із символікою української вишивки, показують вироби, які вони знайшли вдома, розказують їхню історію. На уроці створюють власну серветку або міні-рушничок спочатку на папері, а згодом і на тканині.

У другому класі в цьому розділі розглядається вже три теми, одна з них — «Ознайомлення з мистецтвом народної кераміки. Поняття про рослинний та геометричний узори». На цьому

уроці діти знайомляться з традиційними ремеслами України, зокрема гончарством. Я на цьому уроці пояснюю дітям особливості опішнянського художнього розпису, історію виникнення цього ремесла в селі Опішня, його минуле і сучасне життя. Діти знайомляться з різноманітністю посуду: глечик, горщик, куманець, баклажка, барильце. На попередніх уроках вони вчилися малювати елементи рослинних і геометричних узорів, на узагальнюючому уроці створюють свої орнаменти й прикрашають ними посуд із паперу. Для створення емоційно-художніх образів давнини на уроці обов'язково звучать українські мелодії, наприклад «Полтавські жартівліви мелодії». (Розгорнутий конспект уроку додається.)

Продовжуючи вивчення цієї теми у третьому класі, діти знайомляться із зразками косівського, яворівського, васильківського художнього розпису. Вчаться за істотними ознаками відрізняти опішнянський розпис від косівського чи яворівського і вже виготовляють макети посуду з різних матеріалів у різних техніках ліплення.

У четвертому класі особливе місце в цьому розділі займає тема «Петриківські є митці, дивних розписів творці», на якій діти знайомляться із зразками петриківського художнього розпису. Відмітна риса цього розпису — казковий птах. Тому на уроці доречно прочитати оповідання Є. Чарушкина «Птахи», розглянути картину Р. Петерсон «Птах», прослухати фортепіанну п'єсу В. Сокальського «Пташка». Усе це дає дітям змогу поринути в минуле, уявити себе майстрами з виготовлення художнього посуду й створити свого чарівного птаха — символ щастя, краси, який є головним елементом петриківського розпису.

Учителі початкових класів можуть проводити уроки за інтегрованими програмами з таких предметів: ознайомлення з навколошнім світом (або «Я і Україна», «Довкілля»), художня праця, музика і рух, мистецтво, основи здоров'я і фізичної культури. Крім того, в деяких школах у регіональному або шкільному компоненті введено інтегровані уроки з народознавства, українознавства, етики. Проблема використання народознавства в навчально-виховному процесі цікавить учителів-практиків та всіх, хто причетний до виховання дітей.

Зазвичай народознавство як предмет викладається в п'ятому класі. А між тим, матеріали з народознавства — невичерпне

джерело для творчої роботи вчителя й учнів. Завдяки засобам народознавства діти починають глибше відчувати, що знання про рідний народ — це пізнання себе, свого родоводу, його культури, історії, і тим самим поступово усвідомлюють свою нерозривну єдність із попередніми поколіннями, усім народом. Опинувавши народні творчі традиції, діти починають самі творчо ставитися до праці. І на уроках художньої праці є багато можливостей для інтегрування народознавчого матеріалу, наприклад у третьому класі в розділі «Із неба в український край іде зимовий Миколай». На уроці діти знайомляться з інтер'єром церковного храму, з образами (іконами) святих заступників людей, із символікою храмового свята, слухають легенду про святого Миколая, до цього уроку вивчають пісню «Ой хто, хто Миколая любить». На такому уроці діти з особливою радістю і натхненням виготовляють подарунки для своїх близьких до дня святого Миколая.

У наш час розвитку національної культури, вихованню національної гідності приділяється особлива увага. І в процесі національного відродження особливе місце належить українській мові, бо мова — це не лише граматика і правопис, а комплекс, пов’язаний з культурою людини, її світоглядом. Мова — це душа народу. Тому кожний урок рідної мови в початкових класах має бути змістовним, цікавим і в підсумку виховним. Глибокий слід у душах дітей залишають ді branі вчителем матеріали з народознавства, бо на життєвому матеріалі учні краще засвоюють теоретичні відомості з мови, швидше набувають практичних умінь і навичок.

У своїй практиці на уроках української мови я використовую завдання, побудовані на народознавчому матеріалі. Наприклад, при проведенні уроку-змагання з української мови були зінтегровані теми з предметів: українська мова — «Вживання прийменників з іменниками, визначення відмінків іменників», народознавство — «Українські народні звичаї». На етапі повторення вивченого матеріалу я використовувала завдання з народознавчого матеріалу. При вивченні нового матеріалу діти виконували завдання з підручника. Під час закріплення нового матеріалу діти повторювали прислів’я, згадували українські народні пісні, які співають у їхніх сім’ях, які вчили на уроках музики.

(Матеріал до уроку.

Завдання: виписати іменники, визначити їх рід, число, відмінок. Біля кожного в дужках записати його початкову форму.

I варіант

У давні часи хліб збирали серпами. Селяни вважали, що лише так можна без найменших втрат зібрати всі колоски. Приладнавши у затінку їжу і барильця з водою, женчик вклонявся ниві. Вижате збіжжя надвечір пов'язували в снопи. Перший сніп називали «колядою», «воєводою». Він був святим, його берегли до початку осінньої сівби.

II варіант

Український віночок — не просто краса, а й оберіг, «зناхар душі», бо в ньому є така сила, що біль знімає, волосся береже. Найпочесніше місце в ньому належить деревію. Ці дрібненькі білі квіточки здалеку нагадують велику квітку, її називають в народі деревцем. Коли квіти перецвітають, вітер розносить насіння далеко-далеко. Та де б не проросла ця рослинка, вона завжди цвіте. Це символ нескореності.

III варіант

Яке значення вкладалося в тризуб? Одні вважають, що він уособлював три природні стихії: повітря, воду й землю. Інші — що це обожнене рибальське знаряддя. А ще інші — що це зображення сокола. Таких тлумачень багато. Єдиної точки зору немає. Але вчені сходяться в головному: тризуб пов'язаний із княжою особою і символізує її владу.

Завдання: із розрізнених слів скласти та записати прислів'я.

I варіант. Здобудеш освіту — побачиш більше світу.

II варіант. Не на користь читати, коли тільки вершки хапати.

III варіант. Хто грамоти вміє, той добре і жне, і сіє.)

Можливості для інтеграції навчального змісту й проведення інтегрованих уроків досить широкі. Усе залежить від бажання вчителя урізноманітнити навчальний матеріал, уміння органічно пов'язати його між собою і провести інтегрований урок без перевантаження дітей враженнями, щоб він підпоряд-

ковувався головній меті, а не був безладною мозаїкою окремих картин.

Інтегровані уроки дають відчутні результати в розвитку пізновальних здібностей молодших школярів: вносять у звичайну систему уроків новизну, знімають суворі кордони предметного викладання, допомагають дітям сприймати важливі поняття та явища цілісно й водночас різnobічно.

Зразки планів-конспектів уроків

Інтегрований урок української мови і мовлення. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Золота красуня осінь.

Мета: формувати в учнів уміння розрізняти науково-популярні та художні твори на основі спостережень, використовувати лексичні засоби для створення художніх образів; учили писати різні за жанром твори про золоту осінь, словами передати красу осінньої природи, розмаїття кольорової гами; розвивати спостережливість, уміння висловлювати свої почуття; збагачувати словниковий запас учнів; засобами рідного слова виховувати любов до української мови, до природи, бережливе ставлення до неї.

Обладнання: музичний запис П. І. Чайковського «Пори року»; малюнки дітей, роботи з природного матеріалу; словники; картина І. І. Левітана «Золота осінь».

Підготовча робота (проводиться на уроках художньої праці, української мови, музики):

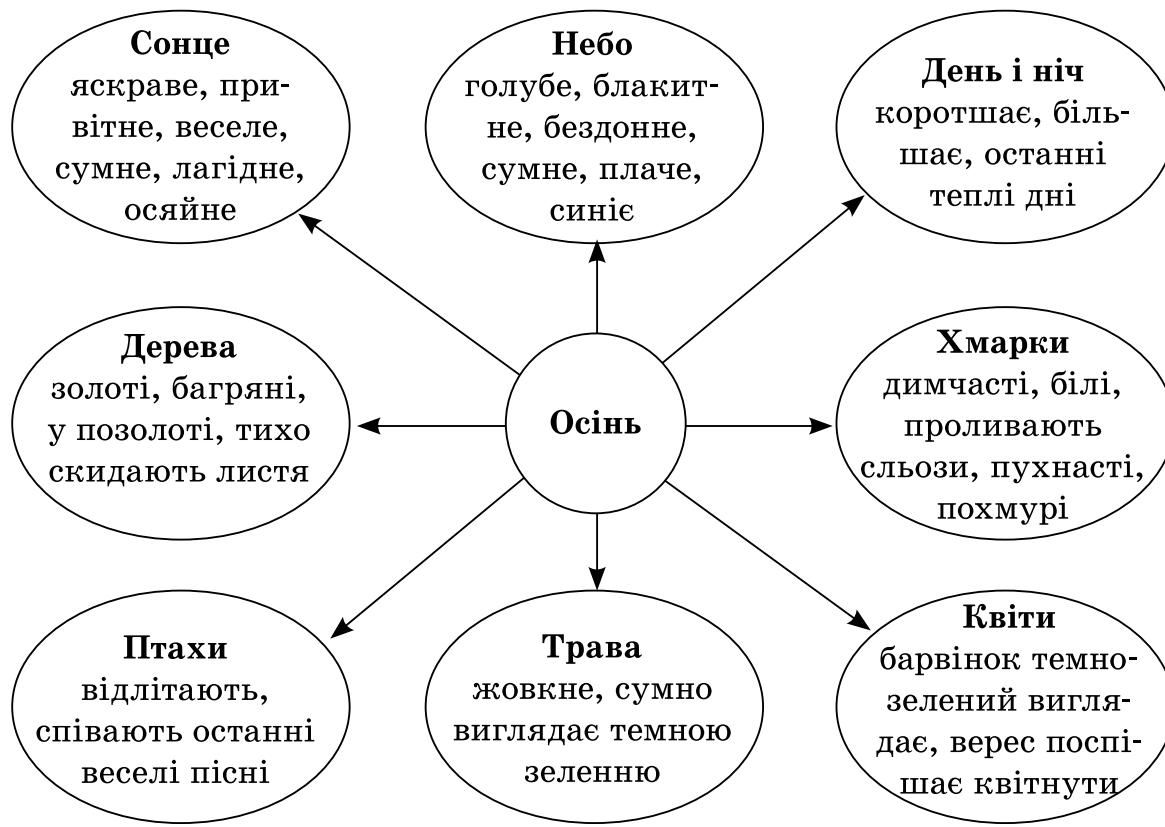
Прикметники діти добирають самостійно, можна добирати вирази з прочитаних творів.

1) На уроках читання вчать вірші про осінь, спостерігають за образними висловами, епітетами і порівняннями авторів.

2) На уроках художньої праці малюють картини осені, виготовляють аплікації та поробки з природного матеріалу.

3) На уроці «Я і Україна» відбувається екскурсія в природу, де діти спостерігають за змінами в природі.

4) На уроках рідної мови діти добирають синонімічний ряд слів, усно складають речення й твори-мініатюри. У кожній дитині є аркуш-помічник такого типу:

ХІД УРОКУ

I. Організаційна частина

1. Створення емоційного настрою.

(Звучить музика П. І. Чайковського «Пори року. Жовтень».
Під музику вчитель або учень читає вірш).

Як же гарно, чудово, привітно,
Ніби в казці, в осіннім гаю.
Клен з берізкою золотом квітне,
Я на килимі жовтім стою.

Осінь гріється в теплім промінні,
Усміхається сонцем згори.
І малює картини чарівні
Та міняє щодня кольори.

Ніби дівчина золотокоса,
Кожен день нову стрічку впліта,
По шовковій травиці йде боса
Й землю всю до грудей пригортані.

2. Повідомлення теми і мети уроку.

Найяскравіша пора року, вона викликає захоплення, радість і сум одночасно. Скільки радості приносить її краса! Скільки дарунків і різних щедрот! А чому ж сум? Давайте підемо з вами у світлу казку осіннього золотого лісу. І спробуємо описати словами все, що бачили під час екскурсії, все, що відчуваємо, дивлячись довкола.

II. Основна частина

1. Dobir sliv.

— Які іменники можна дібрати, щоб схарактеризувати осінь?

— Якими прикметниками змальовуємо дерева, листя, небо, сонце, квіти?

— А які слова ви дібрали на своїх аркушах-помічниках?

(Заслуховуються відповіді дітей.)

— Які вірші ви пригадали під час підготовки до цього уроку?

— Які слова з цих віршів вам запам'яталися?

2. Rozгляд malyonkiv i tvoriv hudozhnikiv.

— Погляньте на свої малюнки (виставка на дощці). Який куточок осінньої природи ви намалювали? Чому?

— Скільки в них осінніх чарів! Які кольори ви використовували?

3. Sluhannya muziki P. I. Chaykovskogo «Pori roku», «Lystopad».

— Послухайте музику і скажіть, які звуки осіннього лісу ви почули. Що уявили, слухаючи музику?

Звучить музика. Відповіді дітей: шурхіт листя, свист вітру, прощальне цвіріння пташок, сонечко гладить листочки, листочкипадають і плачуть, діти йдуть по стежці і розгрібають ногами листя.

— Пригадайте, як падає листя з дерев у різну погоду: сонячну (*тихо, повільно, ніби сумує*), похмуру, вітряну (*спокійно, з краплинами дощу, наче плаче*), у зливу з вітром (*падає купами, зривається, плаче сильно*).

— Які почуття викликає осінь у людей? (Обґрунтувати свою думку.)

— А що ви любите робити з листочками?

4. Бесіда за картиною І. І. Левітана «Золота осінь».

— Що ми бачимо на картині?

— Які барви дібрал художник, щоб зобразити красу золотої осені?

— Які стоять дерева, кущі, квіти?

— Які слова дібрали ви на своїх аркушах-помічниках? Чи можна їх використати для опису картини?

5. Складання плану.

— А зараз ми складемо план твору, за яким зможемо послідовно викласти свої думки, бо багато про що хочеться розповісти. Згадаймо, з чого почалося наше знайомство із золотою осінню. (*Ми ходили на екскурсію.*)

— А що ми побачили?

— Що вас здивувало?

— Що здалося особливо цікавим?

— Із яким почуттям ви поверталися додому?

План твору

1. Ми вирушаємо в гості до осені.
2. Чарівний парк відчиняє двері в казку:
 - а) дерева, квіти, трава;
 - б) небо, сонце, день, ніч;
 - в) птахи, комахи.
3. Душа переповнена почуттями.

III. Написання твору

IV. Підсумок уроку

1. Читання учнями своїх творів у голос.

Визначають жанр твору (художній, науково-популярний). Вносять корективи, називають кращі твори.

2. Усне складання колективного вірша про осінь.

Вітерець поміж гілок гуляє,
По осінньому лісі іде —
Листям жовтим в повітрі ... (*кружляє*)
І тихенько додолу ... (*кладе*).

Давайте підем до лісу із нами,
Там пахне мохом і ... (*грибами*),

І тихо падають листочки
На стежку, на траву й ... (*грибочки*).

Осінь обнови всім дарує,
Дерева кожен день ... (*фарбує*).
Плоди солодким соком наливає,
Прикрасити землю вона ... (поспішає).

І трохи сумно раптом стало,
Пташок лишилось зовсім... (*мало*),
Тому й причин нема радіти,
Останні відцвітають ... (*квіти*).

V. Домашнє завдання

- Дібрати народні приказки й прикмети про осінь.
- Спостерігати за змінами в природі для складання порівняльної характеристики золотої та пізньої осені.

Інтегрований урок з розвитку зв'язного мовлення.

4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Написання твору «Пригоди Сніжинки-Веселинки».
Мета: учити дітей складати твори, діалоги, описи; збагачувати словниковий запас синонімами, фразеологізмами, образними словами; розвивати творчу уяву, уміння аналізувати й порівнювати; виховувати бережливе ставлення до навколишнього світу, любов до поезії, прекрасного.

Обладнання: музика П. І. Чайковського «Зима» із циклу «Пори року»; репродукція картини А. О. Пластова «Перший сніг»; малюнки дітей та аплікації із зображенням зими; вирізані з паперу сніжинки (на одному боці наклеєний аркуш в лінію для написання твору).

Підготовча робота:

1) На уроках української мови діти добирають синонімічні ряди слів, прикметники до слів «зима» (холодна, морозна, сніжна, чародійна тощо), «сніг» (срібний, сипучий, пухкий, іскристий...), «мороз» (тріскучий, сильний...), дієслова до цих слів.

2) На уроках читання вчать вірші про зиму, виписують образні вислови.

3) На уроках праці вчаться вирізати сніжинки різної форми, готують велику паперову сніжинку, на яку вчитель сам наклеєє аркуш у лінію для написання твору й роздає дітям безпосередньо на уроці.

ХІД УРОКУ

I. Організація класу. Мотивація до навчання

— Сьогодні до нас на урок завітала гостя. Відгадайте, хто це.

Стало біло навкруги —
Вона розтрушує сніги,
Наганяє холоди,
Води сковує в льоди.
В дружбі з дітьми усіма.
Здогадались? Це ... (зима).

До класу входить дівчинка в костюмі зими. У кошику — сніжинки із завданнями.

II. Актуалізація опорних знань учнів

— Діти, зима завітала до нас із незвичайними сніжинками та подарунками. Щоб у кінці уроку отримати подарунки, треба виконати всі завдання зими. (На сніжинках записані завдання цього етапу.)

1. Словникова робота.

— Подивіться уважно на дошку і прочитайте зашифровані слова:

деньруг — (*грудень*)
ченьсі — (*січень*)
итилью — (*лютий*)

— Прочитайте ще раз слова, знайдіть і поясніть орфограми.

— Які ви знаєте народні назви місяця лютого? (*Бокогрій, криводорог, кадидорог, вітровий.*)

— Об'єднайте слова однією назвою. (*Зимові місяци.*)

2. Каліграфічна хвилинка.

— Суворий місяць лютий, часто метуть віхоли, завірюхи. Залетіла така віхола до нас у клас і замела частину написаних

букв. Подивіться на дошку. Скажіть, які з'єднання букв були написані. *ол ля іс хл ии*
 (ол, ля, іс, хл, ба)

- Запишіть подані з'єднання букв і слова з ними. (*Поля, сніг, хліба.*)
- Яка народна прикмета пов'язує за змістом ці слова? (*На полях сніг хвилястий — будуть хліба рясні.*)
- Запишіть це речення. Укажіть частини мови.

III. Повідомлення теми і мети уроку

— Сьогодні у нас урок розвитку зв'язного мовлення. А чого ми вчимося на таких уроках? (*Правильно говорити, міркувати, висловлювати свої думки усно й письмово, писати твори.*)

— От і сьогодні ми теж будемо писати твори. Можливо, це буде твір-опис або твір-розповідь, а може, хтось із вас створить цілу казку. А всі ці твори будуть про чудове зимове явище. Здогадайтесь яке.

(Дівчинка-зима загадує загадки.)

З голубого вулика
 Вилетіли бджоли —
 Білим вкрили вулиці,
 І хати, і поле.
 А на яблуні старій
 Сів одразу цілий рій.
 (Сніг.)

З хмарки всі ми вилітаємо
 І в танку легкім кружляємо.
 Білим все стає довкола,
 Білий ліс і біле поле.
 Ми холодні, мов льодинки,
 Називають нас ... (сніжинки).

IV. Підготовка до написання твору

1. Узагальнення спостережень.

- Пригадайте, що ви відчували, коли випав перший сніг.
- Куди падали сніжинки?
- На що були схожі земля, дерева, будинки?
- У яку погоду можна ліпiti зі снігу? Чому?
- Що ви ліпили?
- Чому у великий мороз із снігу не можна ліпити?

- Якими були дерева у великий мороз?
- Який буває сніг у великий мороз?
- Пам'ятаєте, як у сильний мороз ми ходили по снігу? Що ми тоді відчули? Чому?
- Яким буває сніг, коли його освітлює сонце?

2. Робота над художнім матеріалом.

- Зараз ми описували зиму, сніг словами, а якими ще засобами можна описати зиму? (*Фарбами, намалювати.*)
- Розгляньте репродукцію картини А. О. Пластова «Перший сніг».
- Що зображене на ілюстрації?
- Які кольори використав художник? Чому?
- Який настрій створює ця картина?
- А які кольори використовували ви у своїх малюнках?

3. Музична хвилинка.

- Зimu можна не лише побачити, а ще й почути. І допомагають нам у цьому композитори, музиканти. Заплющте очі й послухайте музику. Уявіть собі, що до вас на долоню впали дві сніжинки. Подумайте, про що б вони могли вам розповісти.

4. Складання діалогу.

- Попрацюємо в парах.
- Поміркуйте: з ким могла розмовляти сніжинка? (З іншою сніжинкою, із хмаринкою, з вітерцем.)

5. Створення емоційного фону.

Сьогодні на уроці ми створимо великий снігопад із сніжинок, які ви самі виготовляли на уроці праці. Саме на них ви й будете писати свої твори. Подивіться на них і уявіть собі (учитель говорить під музику): «У сніговій хмарі високо над землею зібралося багато сніжинок. Вони швидко росли і щогодини ставали все наряднішими й красивішими. Усі сніжинки були схожі одна на одну, як сестри, але в кожної було своє вбрання. Одна була зовсім, як зірочка з шістьма променями, друга нагадувала квітку із шістьма пелюстками, а третя виблискувала, ніби котловний камінчик. Виросли нарядні сніжинки та полетіли до землі білою зграєю. Їх було дуже багато. І на кожну з них чекала своя пригода...»

V. Написання твору

Самостійна робота дітей.

VI. Підсумок уроку

Діти за бажанням зачитують свої твори. Із сніжинок і ма-люнків дітей створюється тематичне панно «Чарівниця Зима».

Дівчинка-Зима роздає дітям подарунки.

VII. Домашнє завдання (за вибором дітей)

- Дібрати народні приказки та прикмети про зиму.
- Скласти свій віршик або загадку на зимову тематику.

Інтегрований урок з української мови. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Узагальнення знань і вмінь з теми «Дієслово».

Тип уроку: урок — інтелектуальна гра (урок узагальнення та систематизації знань).

Мета: розширити, узагальнити знання дітей з теми «Дієслово»; поглиблювати навички дітей у знаходженні головної думки твору, вміння продовжити текст за поданою думкою; навчити виконувати повний розбір дієслова як частини мови; формувати вміння слухати читання, розповідь, пояснення вчителя або товариша; розвивати спостережливість, увагу; виховувати любов і повагу до рідного краю, традицій свого народу.

Обладнання: конверти із завданнями; підручник М. С. Ва-шulenka, С. Г. Дубовик, О. І. Мельничайко, Л. В. Скуратівського «Рідна мова. 4 клас. Частина друга» (К.: Освіта, 2004); збірка завдань «Ви-користання народознавчого матеріалу на уроках української мови у 4 класі».

ХІД УРОКУ

I. Вступне слово

Сьогодні в нас узагальнюючий урок із теми «Дієслово». Ми повторимо все, що вивчили про дієслово, а щоб урок був цікавішим, проведемо його у вигляді інтелектуальної гри — змагання.

Ваші ряди — це команди. Щоб набрати більше балів, завдання треба виконувати швидко, правильно, а головне — дружно.

ІІ. «Мозковий штурм»

— Перший конкурс — це розминка. Я буду ставити запитання по черзі кожній команді. За правильну відповідь нараховується 1 бал. Якщо команда одразу не відповідає на запитання, то відповісти може той, хто першим підніме руку.

— Що таке дієслово?

— Яка форма є початковою формою дієслова?

— Чому вона так називається?

— Як змінюються дієслова?

— Які є часові форми дієслова?

— Як змінюються дієслова минулого часу? теперішнього часу? майбутнього часу?

— Як визначити дієвідміну дієслова?

— Яка головна особливість дієслів I дієвідміни?

— Яка головна особливість дієслів II дієвідміни?

— Яким членом речення найчастіше виступає дієслово?

ІІІ. Конкурс «Домашнє завдання»

Переходимо до наступного конкурсу.

— Що ви повинні були зробити в домашньому завданні? (№ 150 на с. 79). (*Списати прислів'я. Пояснити написання дієслів.*)

— Зараз кожна команда отримає конверти з розрізняними словами та складами. Так само, як і в домашньому завданні, ви повинні скласти прислів'я, записати його в зошити, пояснити написання дієслів.

1 конверт

З від на- -ведешся, ким того і по- -берешся.

2 конверт

Хто -го чуже сво- -еться, хапа- за -вається. позбу-

3 конверт

Муд- ніхто -рим а ро- -дився, не на- -вчився.

Діти складають і записують прислів'я:

1) З ким поведешся, від того і наберешся.

2) Хто за чуже хапається, свого позбувається.

3) Мудрим ніхто не родився, а навчився.

Далі обговорюють і обирають двох представників кожної команди.

IV. Розвиток мовлення

— Наступний конкурс творчий. Вам треба прочитати текст, визначити його головну думку, списати, вказати час дієслів. А головне — скласти усно 2—3 речення — продовження тексту. (Варіант діти обирають жеребкуванням, наприклад: обирають один із кольорів (синій, жовтий, зелений), а під кольором захованій номер варіанту. Це завдання виконується із збірки «Використання народознавчого матеріалу на уроках української мови в 4 класі». Для продовження тексту дітям треба пригадати все, що раніше читали на уроках «Я і Україна. Довкілля» і «Українське читання».)

I варіант (синій)

Колись на Поліссі виник особливий лісовий промисел — бортництво. Борт — це штучне дупло. У ньому живуть бджоли. Борт робили бортники. Вони видовбували борті в сосні чи дубі. Також бортники збирали мед. Так в Україні виникло бджільництво.

(У продовженні діти можуть вказати, які ще ремесла є традиційними в Україні.)

II варіант (жовтий)

Мальовниче село Петриківка на Дніпропетровщині славиться народними майстрами декоративного розпису. Мистецтво малювання має тут глибоке коріння. У XVIII столітті на ці землі прийшли запорізькі поселенці, почали будувати й розмальовувати хати. В основі петриківського розпису лежить образне, поетичне осмислення світу рідної природи.

(У продовженні діти можуть розповісти про особливості петриківського розпису або про інші види розпису, що існують в Україні.)

III варіант (зелений)

Був час, коли нашу землю загарбали й поділили між собою сусідні держави. Нестерпно стало жити українському люду в неволі. І почав він утікати в пониззя Дніпра, за пороги, де були дики степи. Втікачі називали себе козаками, тобто вільними людьми.

(У продовженні діти пишуть про те, як жили запорізькі козаки.)

V. Фізкультхвилинка

— Настав час відпочити, але теж із користю. Прочитайте вірш Д. Білоуса, записаний на дощці. Придумайте рухи, якими можна його інсценізувати.

Закони письма і вимови вивчай,
Написано -шся, а [с':а] вимовляй:
Раненько прокида__ся,
Зарядкою займа__ся,
Водою облива__ся,
Швиденько одяга__ся,
В дорозі не спиня__ся,
Назад не озира__ся.
Так, друже мій, ніколи,
Не спізн__ся до школи.

(Діти вносять свої пропозиції рухів. Разом розучують фізкультурхвилинку.)

VI. Закріплення вивченого

Цей конкурс спортивно-науковий. У вірші з нашої фізкультурхвилинки є дієслова з пропущеними буквами. Ваше завдання: списати вірш, змінюючи особу дієслів на першу. Вказати дієвідміну.

VII. Вивчення нового матеріалу

Конкурс «Самоосвітній» (№ 153 на с. 80 підручника).

- Прочитайте виразно вірш.
- Випишіть дієслова.
- Прочитайте план розбору дієслова як частини мови.
- Одне з дієслів (за власним вибором) розберіть за цим планом.

VIII. Підсумок уроку

- Що сподобалось на уроці?
 - Які відомості про дієслово повторили?
 - Чого навчились?
 - Що згадали про історію рідного краю?
- Підрахунок балів кожної команди.

IX. Домашнє завдання (за вибором дітей)

- Виконати № 154 на с. 80 підручника.
- Скласти казку про дієслово.

Рекомендації до проведення уроку:

- 1) завдання вважається виконаним, коли всі члени команди завершили його виконання;
- 2) конкурс «Розминка» оцінюється по 1 балу за правильну відповідь. Щоб полегшити підрахунок балів, можна за правильну відповідь давати фішки;
- 3) усі інші конкурси оцінюються в 10 балів (за перше місце), 7 балів (за друге) і 5 балів (за третє).

Інтегрований урок із художньої праці. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема.	У музеї, в хаті кожній буде посуд наш художнім.
Мета:	познайомити дітей із традиційними українськими ремеслами: гончарством і художнім розписом посуду; дати первинні знання про український національний побут, гончарний посуд побутового призначення й декоративний; ознайомити з різними осередками художнього розпису України (Опішня, Косів, Петриківка); навчити дітей елементів опішнянського розпису посуду; розвивати художні здібності дітей; виховувати любов до рідного краю, української національної культури.
Обладнання:	плакат «У художній майстерні»; зразки опішнянського керамічного посуду (куманці, глечики, баклаги); плакат з елементами опішнянського художнього розпису; фарби, пензлики, художні форми.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчання

(Звучить музика «Полтавські жартівліві мелодії».)

— Діти, зараз для вас звучить полтавська жартілівна музика. І під ці звуки ми з вами опиняємося у мальовничому куточку України, у невеличкому селі Опішня на Полтавщині.

— А якими традиційними художніми ремеслами славиться це село? (*Гончарство і художній розпис посуду.*)

— Тут ще 1786 р. близько 200 ремісників виготовляли різноманітний посуд.

ІІІ. Повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні у нас із вами підсумковий урок із розпису посуду. Ви дізнаєтесь, який посуд традиційно був поширений в Україні, навчитеся ще одного елемента розпису, дізнаєтесь, що позначають різні рисочки в орнаменті, й створите свій художній посуд.

ІV. Актуалізація знань із народознавства

1. Бесіда.

— Але спочатку пригадаємо все, що ми вже знаємо про народні ремесла. Які місцевості в Україні славилися гончарством? (*Опішня на Полтавщині, Косів на Івано-Франківщині.*)

— Чому саме в цих місцевостях виникло гончарство? (*Багато різних видів пластичної глини.*)

— Як гончарі створювали посуд?

— А чому народ так полюбив керамічний посуд?

2. Розповідь учителя.

Майже в кожній області існують центри гончарного виробництва, де мистецтво обробки глини розвивалося з давніх часів. Але найвідоміші в усьому світі села Опішня, Косів, Катух. Гончарі виготовляли насамперед посуд для потреб сільського побуту, а також святковий, декоративний посуд та іграшки. Селяни любили його за чудову здатність довго зберігати свіжість молока й води, надавати особливого смаку їжі, що готувалася в ньому. Розмальовані миски використовувалися не лише в побуті — у багатьох місцевостях існував звичай виставляти їх у мисниках як прикрасу оселі, ставити на столі під час свят.

Опішнянська кераміка ще більше двохсот років тому завоювала широку популярність завдяки надзвичайному розмаїттю форм і високим художнім якостям. Вона вивозилася до багатьох губерній Росії, а також за кордон. Найчастіше виготовлялися глечики різних форм, миски, горщики, макітри, меншою кількістю — баклаги, куманці, барильця, дзбанки та декоративний посуд скульптурного характеру — баранці, леви, коники, півні, оздоблені квітковим орнаментом.

V. Знайомство з новим матеріалом

1. Розповідь про святковий і декоративний посуд. (З демонстрацією видів посуду.)

— Баклаги, куманці, барильця колись мали побутове значення. Але завдяки незвичайним формам їх найчастіше виставляли на стіл під час свят. Подивіться на цей посуд. Як ви гадаєте, що б могли зберігати в ньому, що в нього наливали? (*У куманці, баклаги — квас, різні холодні напої. У барильця — вино.*)

— А у глечики що наливали?

— А в макітру що клали?

— Проте з часом цей посуд втратив своє побутове призначення й перейшов до розряду декоративного — просто для прикрашення оселі. І навіть зараз у музеях, квартирах і сучасних офісах можна зустріти цей керамічний посуд.

2. Бесіда про особливості опішнянського розпису.

— Давайте пригадаємо, які кольори притаманні опішнянському розпису. (*Червоний, коричневий, білий, зелений.*)

— А на якому фоні? Чому? (*Коричневий, рудуватий — природний колір глини.*)

— Які елементи використовують в опішнянському розписі? (*Квіти, грона винограду, калини, листочки, різні лінії.*)

— А яка особливість притаманна лише опішнянському розпису, за якою одразу можна розпізнати опішнянський посуд серед будь-якого іншого? (*Обвідна лінія.*)

3. Вивчення ще одного елемента розпису.

а) Демонстрація вчителем.

б) Спроби дітей на окремих листочках.

4. Знайомство з символікою у розписі.

— А тепер пригадайте, коли ми з вами вже працювали над глечиками, ви в мене запитували: «А лінії малювати?», «А скільки ліній?» І ось зараз я розкрию вам секрет цих ліній, бо це питання дуже цікавило і вчених.

Спостерігаючи за різними лініями на посуді і порівнюючи розпис посуду в різних народів, ученні зробили висновок, що це не просто малюнки — це розповідь. Це майстри розпису

минулого розмовляють із кожним з нас особливою мовою, мовою символів. І кожна рисочка, кожна крапочка щось позначає.

Давайте спробуємо здогадатися, що позначає квіточка. Коли з'являються квіточки? Отже, квітка — це символ чого? (*Весни.*) А весна — це розквіт усього живого, оновлення природи.

— А ягідка — це символ чого? (*Літа.*) А літо — це врожай, це добробут, достаток.

Зображенючи такі елементи, майстер бажав людям, які придають його посуд, чогось нового, сил, розквіту здоров'я або добробуту і багатого врожаю.

— А що нагадує лам хвиляста лінія? (*Хвили води.*)

— А вона має кінець чи початок?

— Цей символ називається нескінченність. Символізує мрію всіх людей у всі часи — достаток. І коли майстер зображав її вгорі посуду, тим самим бажав, щоб цей посуд був завжди наповнений і ніколи не спустошувався. Інколи її зображують і вгорі, і внизу, тобто бажають, щоб було наповнено від краю до краю.

— А от пряма лінія — це символ спокою, і у поєднанні з хвилястою лінією «читається» як різноманітність життя з добробутом, який ніколи не зникає і є завжди.

Велике значення мають у розпису крапочки. Вони схожі на маленькі зернятка. А зерно — це врожай. І зображення крапочек в орнаменті «читається» як бачення чого? (*Врожаю багатого.*) І якщо ми зустрінемо хвилясті лінії з крапочками, то що бажав нам автор? (*Багатства, життя і їжі.*)

VІ. Виконання самостійної роботи учнями

1. Емоційний настрій.

— Зараз кожен із вас обере форму святкового посуду, яка йому більше сподобається. Уявіть себе оцими майстрами на картині у художній майстерні.

— Пригадаймо, що позначає хвиляста лінія, пряма лінія, крапочки.

— Зараз ви подумаете, кому ви подаруєте свою роботу, і спробуєте поговорити з цією людиною мовою символів. Спробуйте передати в малюнку свій настрій, свої побажання дорогій для вас людині.

2. Самостійна робота дітей (під музику).

VII. Підсумок уроку

1. Виставка дитячих робіт.

2. Бесіда.

- Що сподобалося на уроці?
- Що запам'яталося? Які символи ви запам'ятали?
- Як називається декоративний посуд?
- Для чого нам треба все це знати й уміти?

Інтегрований урок художньої праці. 3 клас (два спарені уроки) (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Дитячі іграшки з різних матеріалів «від святого Миколая».

Мета: учити учнів виготовляти іграшки з ниток, кольорового картону та намистинок, відображати в них характерні ознаки тварини; розширювати знання про народну іграшку; виховувати бажання робити приємні подарунки своїм рідним; розвивати пізнавальний інтерес до традицій та звичаїв українського народу, пов'язаних із святом Миколая.

Обладнання: іграшки з помпонів (зразки); шерстяні нитки; намистинки; кільця для намотування ниток різних розмірів; кольоровий картон, ножиці, клей ПВА, прості олівці; образ святого Миколая.

ХІД УРОКУ

I. Основні відомості з народознавства про свято святого Миколая

1. Вступна бесіда.

- Діти, відгадайте загадку.

Сніг на полях,
Лід на річках,
Віхола гуляє.
Коли це буває?

- А скільки місяців триває зима? (*три.*)
- Як називається перший місяць зими? (*Грудень.*)
- А чи знаєте ви, які свята щороку святкує український народ у грудні? (*свято Андрія, свято Миколая*).
- А яке з них ви найбільше чекаєте?
- Свято Миколая чекають щороку всі українські діти. Та й не тільки діти, а й дорослі. А чому це свято таке бажане для всіх?
- Отже, передсвяткової ночі ви чекаєте на подарунки від святого Миколая.
- Ось перед вами образ святого Миколая. А що ви знаєте про його життя?
- Послухайте легенду, з якої ви дізнаєтесь більше про діяння святого Миколая.

2. Розповідь учителя.

Нічого не бракувало малому Миколаю — ні гарного одягу, ні смачної їжі. Та він був сирота, бо рано вмерли тато й мама. Хлопчик ріс під опікою чужих людей. Часто виходив він на вулицю зі свого гарного будинку і грався з дітьми. Це були діти вбогих батьків, які жили в темних глиняних хатах, спали на долівці і нерідко лягали голодними. Жалів їх Миколай і не знав, як їм допомогти. Був у Миколая старий учитель, який вчив його молитися, читати й писати. Якось читав він разом з учителем Святе Письмо: «Коли ти робиш добро, то нехай твоя правиця не відає, що робить лівиця...»

Миколай замислився.

- Як це розуміти? — спитав учителя.
- Коли робиш комусь добро, то не треба про це нікому оповідати. Краще не хвалитись своїми добрими вчинками.

Миколай знову згадав про багато діток у його околиці, які сидять у голоді й холоді. І він вирішив увечері тихесенько, щоб служби не бачили, носити убогим дітям і класти під поріг гостинці (харчі, одяг.) Вранці люди знаходили подарунки і не знали, кому дякувати за це.

З того часу Миколай часто робив подарунки бідним. Люди молили Бога за невідомого, що допомагав їм, а ніхто не здогадувався, що то був Миколай.

Минули роки, виріс Миколай, вивчився, став священиком і скрізь чинив тільки добро. За це Господь дав йому силу творити ще більше і більше добра. Він лікував хворих, допомагав в'язням. Миколая знали й любили, а коли він помер,

то зачислили до святих. Відтоді всі його згадують 19 грудня і на Миколаєву честь потай роблять дарунки так, як колись сам Миколай.

Дивиться з неба святий Миколай на людей і серце його радіє, як і тоді, коли він ще жив на землі.

— Ви послухали легенду про святого Миколая і переконалися, яким великим доброчинцем він був. І в цю передсвяtkову ніч усі повинні бути щасливі: і ті, що роблять подарунки, і ті, кому їх роблять. Бо найбільше щастя в житті — це робити добро.

— Діти, чи хотіли б ви зробити подарунок комусь у цю ча-рівну ніч перед святом Миколая?

— Чи є у вас молодші братики й сестрички, яких ви б могли потешити подаруночком?

— Тоді ви в змозі здійснити своє бажання. Сьогодні на уроці ви навчитеся виготовляти красиві іграшки, якими втішаться ваші маленькі друзі у святковий день.

Подарунки від святого Миколая
На уроці зробимо усі,
Хай дівчатко і хлоп'ятко знає,
Що таке дарунок від душі.
Іграшка маленька і м'яка, —
Буде вона з ниток й намистинок.
Буде нею гратись дітвора —
Порадіє серце кожної дитини.
Святий Миколай заглядає
У нічне віконце з висоти
І благословення посилає
Тим, кому учитись і рости.

— Ось погляньте на іграшки, які я вам пропоную зробити в подарунок своїм молодшим друзям до цього свята.

II. Робота над темою

1. Розглядання зразків виробів і їхній аналіз.

— Щоб зробити симпатичне курчатко чи іншу пташку, потрібно спочатку виготовити помпони. Для цієї роботи у вас є пара кілець: більші — для більшого помпона, а менші — для меншого. Оберіть, який помпон ви будете виготовляти.

Процес виготовлення цих помпонів нескладний. Візьміть два кільця однакового розміру й обмотайте їх разом нитками довкола, накладаючи витки щільно один біля одного. Після того як кільця повністю обмотаєте, потрібно обрізати витки по зовнішньому краю ножицями та обережно вставити іншу нитку між двома кільцями і швидко зв'язати обрізані нитки. Утвориться помпон.

Заготовлені деталі приклеюються до основи клеєм ПВА. Іграшка готова.

2. Самостійна робота учнів.

III. Аналіз дитячих робіт. Оцінювання виробів

IV. Підсумок уроку

Інтегрований урок художньої праці. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Барвоцвіт краси природи — це костюм моого народу.

Мета: ознайомити дітей з елементами українського національного орнаменту, символами, їх значенням; навчити відтворювати ці елементи через виготовлення українського національного костюма, його різновидів по регіонах України; розвивати художні здібності дітей, творче ставлення до праці, фантазію, зацікавленість історією рідного краю; виховувати почуття патріотизму, старанність, наполегливість, доброзичливе ставлення один до одного.

Обладнання: жіночий і чоловічий українські національні костюми; таблиці з елементами рослинного (геометричного) українського орнаменту; фарби гуаш, пензлики, серветки, шаблони ляльок (українських дівчаток і хлопчиків); зразок виробу; плакат «Мальовнича Україна»; карта України із зображенням національних костюмів по регіонах.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

1. Привітання.
2. Перевірка готовності до уроку.

II. Мотивація навчання

1. Вступне слово вчителя.

(Звучить мелодія, вчитель читає вірш.)

Криниця при дорозі край села
І журавель, похилений над нею.
Хоч би куди дорога завела,
Думки мої із рідною землею;
Бо тут мій дім і тут моя рідня,
Душа моя не прожила б і дня
Без тих країв, які мене зrostили.

— Цим віршем я б хотіла розпочати наш сьогоднішній урок художньої праці. І як ви вже зрозуміли, мова піде про наш рідний край, у якому ми живемо.

2. Бесіда.

- Як називається наша країна? (Україна.)
- Куточек землі, в якому народилася людина? (*Батьківщина*)
- Що таке Батьківщина для вас?
- Які прислів'я про Батьківщину ви знаєте?
(1. *Батьківщина мати, умій за неї постояти.*
2. *Людина без Батьківщини що соловей без пісні.*
3. *Добре тому, хто в своєму дому.*)

III. Повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні на уроці ми вирушимо у чудову подорож в минуле і сучасне нашої країни. Ви дізнаєтесь про національні традиції українського народу. Ознайомитеся із особливостями українського національного костюма і навіть створите самі костюми для дівчаток і хлопчиків. Тож слухайте і будьте уважними.

IV. Актуалізація знань з народознавства

Бесіда.

- Підніміть руку ті, хто з вас полюбляє красиво одягатись.

— Хоч і є прислів'я «Не одяг красить людину, а добре діла», для нас, українців, дуже важливо, щоб ми могли відрізнятись від інших національностей своїм одягом, своїм вбранням. Тому з давніх часів кожен народ створював свої власні колорити в національних костюмах, у яких намагався відтворити свій спосіб життя, почуття й навіть мрії.

— Із чого складається жіночий костюм? А чоловічий?

— Що спільного було в жіночому і чоловічому національних костюмах?

— Які кольори використовували у вишивці?

V. Ознайомлення з новим матеріалом

1. Розповідь учителя.

Наші пращури вірили в те, що одяг має «захищати» їх від злих духів, наврочень, повинен відбивати світогляд людини. Одяг може багато розповісти про господаря: ким той був — панського роду чи селянин-бідняк, а може, козак.

У різних куточках нашої країни українці одягалися по-різному. (*Розгляд карти України із зображенням українського костюма по регіонах.*) Але в усіх українських костюмах була біла сорочка з вирізом посередині і з нагрудною та нарукованою вишивкою. Сорочка була і у чоловіків, і у жінок, тільки у чоловіків вона була коротшою і заправлялася у шаровари. А у дівчат — довга, така щоб виглядала з боків запаски. І вишивка на жіночій сорочці була більш яскравою і різноманітною.

Жіночий національний костюм складався ще з плахти (старовинний одяг, що використовувався замість спідниці, виготовлявся із суцільної, переважно картатої, тканини, яку обв'язували навколо стану) або запаски. Запаска відрізняється від плахти тим, що вона виготовлена не з суцільної тканини, а з двох частин. Вони закріплюються зав'язками навколо стану поверх сорочки так, щоб з боків виглядали білі смужки сорочки. І запаску, і плахту зверху ще обв'язували крайкою — жіночим поясом, витканим із грубої кольорової пряжі. Верхню частину одягу покривав нагрудний одяг: керсетка (легка довга безрукавка), кептар (тепла коротенька безрукавка з хутра в гірських районах Західної України), лейбик (сукняна безрукавка — в північних і північно-західних районах передгір'я). На голову дівчата одягали вінок із квітів зі стрічками або стрічку з китицями. А заміжні жінки пов'язували голову хусткою. На ногах були шкіряні або плетені чоботи.

Чоловічий національний костюм, крім сорочки, включав шаровари, підперезані зверху поясом. Шаровари були сукняні, шовкові, плисові і навіть шкіряні, їх шили, як правило, широкими й просторими. «Здаля здавалось, мовби жінка у спідниці стоїть. Як іде козак, то немов вітрило розпускає, а ширина така, що в деякі шаровари можна штук 30 кавунів покласти», — так писав один з дослідників козацького побуту. На пошиття шароварів йшло близько 9 м тканини. З боків робилися кишені, які обшивалися золотим позументом. Вони були різних кольорів, але переважали сині. Шаровари заправлялися в чоботи або прив'язувалися до халяв шовковими шнурками із золотими та срібними китицями на кінці. Пояс, яким підперезували шаровари, називався кушак, був широкий і довгий, обгортався навколо стану два-три рази. На голові в чоловіків були шапки — папахи.

2. Бесіда.

— Які кольори використовували при створенні українських національних костюмів? (*Білий, чорний, жовтий, червоний, синій.*)

— Які кольори в костюмі переважали в нас на Слобожанщині? (*Для нас, слобожан, основними кольорами є білий, чорний, червоний.*)

— Яке символічне значення мають кольори? (*Білий — чистота, червоний — любов, чорний — журба, блакитний — вода, чисте небо; жовтий — сонце, стигла пшениця; зелений — молодість, життя.*)

— Чим українці оздоблювали сорочки, жіночі фартушки? (*Вишивкою.*)

Залежно від того, який настрій був у господині, які почуття вона хотіла передати іншим, створювався той чи інший орнамент на сорочці.

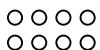
3. Ознайомлення із символікою орнаменту.

У вишивці застосовували значки-символи, якими створювали малюнки орнаменту на одягу. У національних костюмах українців використовуються елементи і рослинних, і геометричних орнаментів вишивки. В Україні налічується близько 100 видів та прийомів вишивання (гладь, хрестик, низь, мережання, бігунець, плетення тощо). Кожний знак щось означає, символізує. Так, ромбічні узори були уособленням родючості, ромбом із крапкою посередині зображували засіяне поле. Круг,

розетка — зображення сонця. Дерево з численними гілками, квітами — дерево життя, продовження роду.

— «курячі лапки» або «колосок» — символ достатку.

— «насіння», «гречка» — символ родючості.

— ромб — символ достатку.

— образ квітки — символ молодості та краси.

Досить тільки вслухатись у назви («павучки», «грабельки», «раки», «хмелики»...), щоб зрозуміти, якою практичною діяльністю (тобто працею) займалися українці.

Розміщення вишивки на рукавах сорочки пов'язано із шануванням руки як знаряддя праці, побажання їй сили і вправності.

І рушники, і сорочки, і хустинки в Україні вважалися оберегами (оберігали від злого), тому кожна господиня, коли вишивала рушник чи сорочку, прикладала їх до грудей, щоб передати своє тепло, любов і турботу іншій людині. Оберегом у жіночому костюмі був віночок. З особливостями побудови віночку ми ознайомимося на наступному уроці. А сьогодні звернемо увагу на те, що у віночку були різні квіти й стрічки різних кольорів: жовтогарячі, світло-зелені, сині й голубі, малинові, фіолетові, коричневі.

4. Підсумки.

- Які основні кольори українських національних костюмів?
- Які символи, і що вони означають?
- Що входило до жіночого костюму? до чоловічого?
- Які прикраси одягалася жінка?

VII. Основний етап. Практична робота

1. Демонстрація готового виробу.

2. Практична робота.

Зараз ви будете художниками-майстрами і спробуєте передати свій настрій за допомогою символів і кольорів у складанні українського національного костюма.

Ваше завдання — одягнути ляльку (дівчинку — дівчатка та хлопчика — хлопчики) (*Фігури ляльок може заготовити вчитель.*)

в українське національне вбрання, використовуючи елементи рослинного та геометричного орнаментів. Слід дати ляльці ім'я.

3. Аналіз виконання практичної роботи.

- а) Повторення елементів українського орнаменту за таблицею.
- б) Порядок розфарбування шаблонів.
- в) Правила користування фарбами, робота пензликом.

4. Розминка (руками).

Сім братів-кольорів в королівстві кольорів,
Кожен з кольорів керує, в королівстві королює.

— Я бажаю, щоб у вашому королівстві були чисті та світлі кольори.

(Учитель читає вірш.)

Все, із доброго чи злого,
Починається з малого,
Листя виросте з листочка,
З нитки витчеться сорочка.

Проганяй мерщій дрімоту
І рукам давай роботу,
І роби невтомно, вміло,
Хоч мале, та добре діло.

— Приступаємо до роботи. Бажаю вам успіхів.

5. Практична робота дітей під українську народну музику.

VII. Заключний етап. Підсумок уроку

1. Виставка-панорама дитячих робіт.

На дошці плакат «Мальовнича Україна». Діти виходять, називають ім'я ляльки, показують свою роботу і закріплюють її на плакаті в будь-якому місці. За допомогою дитячих робіт на дошці утворюється ціла картина з ляльками в національних костюмах.

2. Бесіда.

Дитино, глянь, навкруг твоя земля,
Красива, дивовижна і єдина.
Усе в ній є: ліси, гаї, поля.
І ця країна зветься Україна.

— Справді, подивіться, яка наша країна привітна, мальовнича. Усе це ви створили на уроці своїми руками.

— А що означає «привітна країна»?

- Що повинно панувати на землі, щоб ми були привітними? (*Мир, дружба.*)
- Які прислів'я про мир, дружбу ви знаєте?
- (1. *Мир буде, а війна руйнує.*
2. *Дружба — найдорожчий скарб.*
3. *Роби дружно, сміло, буде діло.*)

3. Підсумкова бесіда.

- Що сподобалося найбільше?
- Що запам'ятали?
- Як називають нашу Україну? (*Привітна, мальовнича.*)
- Якими повинні бути всі люди? (*Дружнimi, добrими.*)

Розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів на уроках математики

Сьогодні все активніше йде пошук оновлення змісту шкільного навчання. Лінія на розвиток пізнавальних здібностей учнів достатньо чітко простежується і в чинних підручниках із математики. Але, як показує практика, запропоновані в підручниках вправи розвивального характеру потребують додаткового розширення та збагачення більшою кількістю спеціальних завдань, задач і вправ змістово-логічного й нестандартного характеру.

Введення в курс математики початкових класів доцільно дібраних завдань і задач, спрямованих на розвиток пізнавальних процесів дітей, оновлення разом із тим методів і засобів навчання сприятимуть як підвищенню якості знань і вмінь, так і більш інтенсивному математичному розвитку молодших школярів, інтересу до предмета і пізнанню в цілому.

Психічний розвиток дитини містить у собі поняття інтелектуального розвитку, який ґрунтуються на логічному мисленні, тому в сучасній початковій школі розвитку логічного мислення треба приділяти значну увагу. Учні засвоюють навчальний матеріал переважно двома способами: запам'ятовуючи та виконуючи завдання певного типу. Таке навчання не потребує від дітей прояву творчого мислення.

Відтак дитина втрачає творчі здібності, якими володіла до школи. Вона не виконує повноцінної інтелектуальної діяльності.

Значну роль у розвитку інтелектуальних здібностей молодших школярів відіграє вміння систематизувати об'єкти за їхніми зовнішніми властивостями, узагальнювати на основі порівняння, виділяти спільні ознаки, вибирати найбільш істотні. Для формування у дітей цих умінь необхідно залучити їх до активної, але посильної участі в розв'язанні відповідних завдань. Щоб цього досягти, необхідно правильно добирати завдання, поступово ускладнюючи їх. Не слід забувати, що логічні завдання не можуть займати багато часу, інакше вони перетворюються на нудні вправи. Необхідно робити привабливим сам процес і спосіб пізнання.

Зупинимося більш докладно на характеристиці видів завдань, які будемо класифікувати за основними пізnavальними процесами, розвиток яких у цьому віці дуже важливий для формування розвинutoї і самостійно мислячої особистості. Такими пізnavальними процесами є увага, сприйняття, уява, пам'ять, мислення.

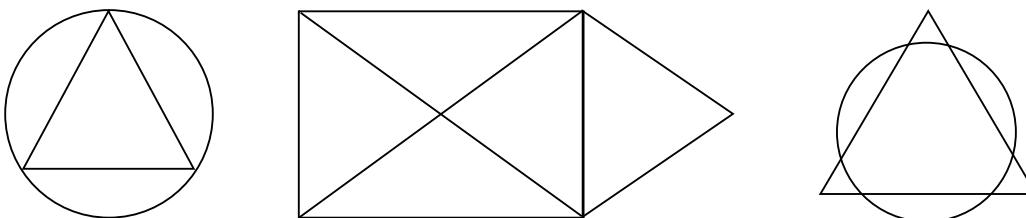
I. Завдання на розвиток і вдосконалення уваги

До цього виду належать змістово-логічні завдання, спрямовані на розвиток різних характеристик уваги: її об'єму, стійкості, вміння переключатись з одного предмета на інший, розподіл її на різні предмети і види діяльності.

До цих завдань включають різні види лабіринтів.

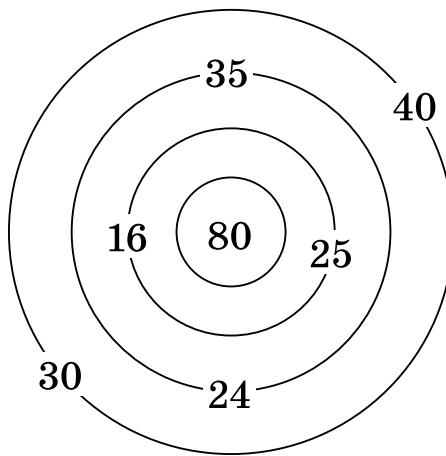
1. Графічні лабіринти.

Не відриваючи олівця від аркуша і не проводячи двічі одну й ту саму лінію, намалуй такі фігури.

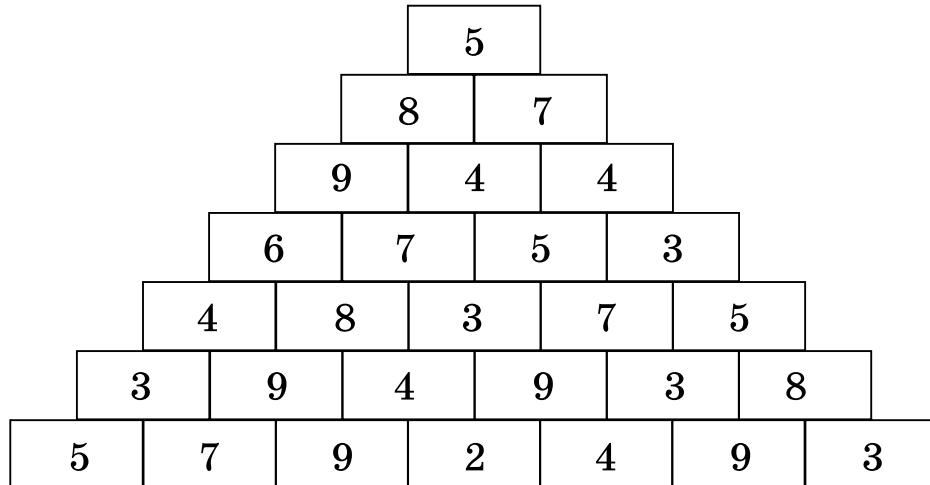
2. Числові лабіринти являють собою більший інтерес для вдосконалення навичок усного рахування й розвитку уваги, виконують методом проб.

Лабіrint: встанови шлях до центра всіх кіл. Сума чисел, записаних біля воріт, через які проходить шлях, повинна дорівнювати числу, записаному в центрі.

На додатковому занятті або для дітей з підвищеними здібностями можна запропонувати складніший варіант лабіринту.

Пройди шлях від вершини піраміди до її основи, переходячи з кожної клітинки в одну з двох, розташованих під нею, і набери по дорозі суму 35.

Числові лабіринти умовно можна поділити на такі види:

- 1) Прості, ступінь важкості просування по яких визначається довжиною шляху, кількістю тупиків, входів та виходів.
- 2) Побудовані за принципом «дерева рішення», в яких треба пройти по всіх гілочках, щоб у кінці виконати завдання згідно зі знаками, які зустрічалися на шляху просування.
- 3) З указанням напрямку руху у вигляді «листа», який може бути: а) графічним; б) предметним; в) являти собою послідовність відповідей на приклади, які треба вибрати й розв'язати у міру наближення до шуканої цілі.

Виконання цих і аналогічних їм вправ сприяє формуванню важливих умінь: цілеспрямовано зосереджуватися, вести пошук потрібного шляху з постійним контролем, знаходити найкоротший шлях.

Заключний етап роботи з такими лабірінтами — завдання творчого характеру, які полягають у тому, що учням задається лабірінт, «лист» до якого вони складають самі.

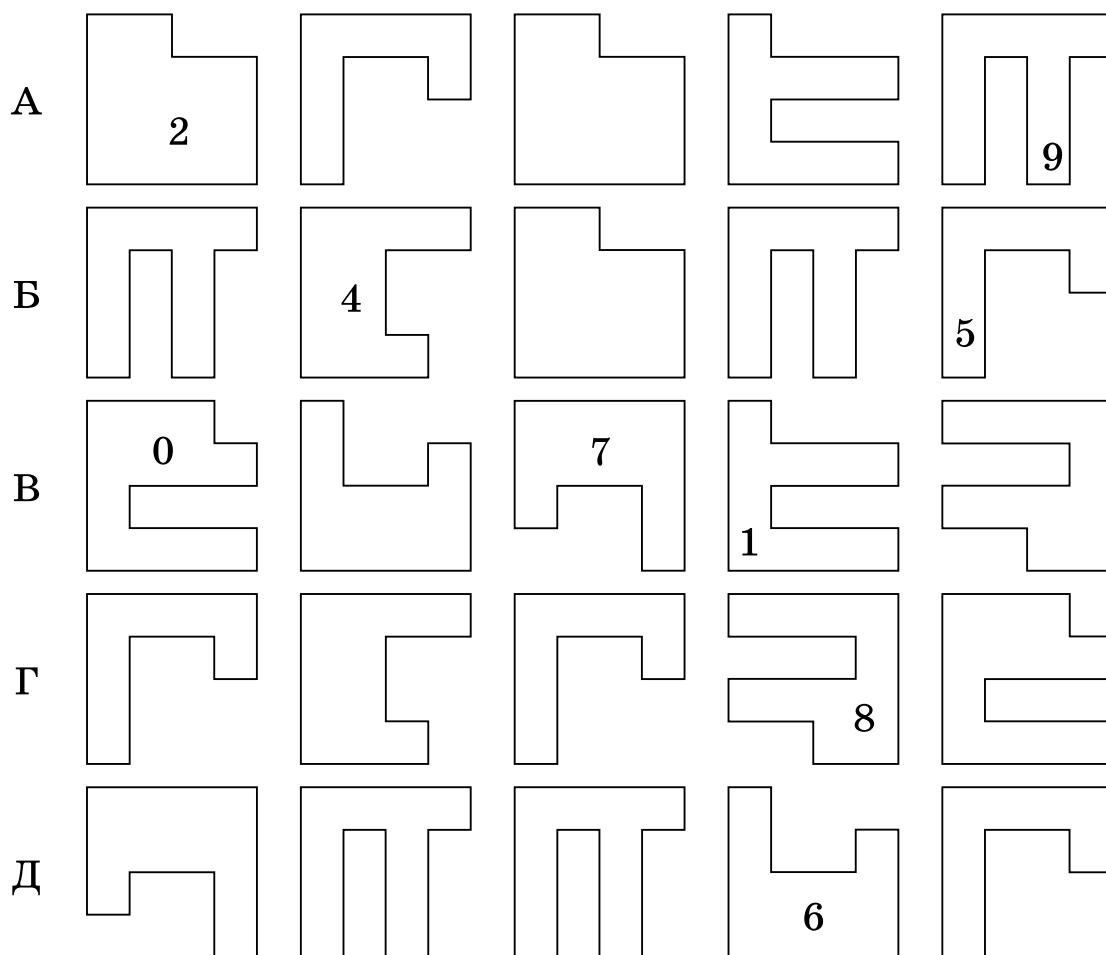
ІІ. Завдання на розвиток сприйняття та уяви

У цій групі завдань часто буває необхідно подумки побачити, уявити характер тієї чи іншої перебудови, наприклад уявити те ціле, яке повинне бути складене із запропонованих частин; знайти частину, якої не вистачає серед багатьох заданих частин для отримання цілого; на око співвіднести розміри площ деяких заданих фігур; описати та змалювати взаємне розташування кількох геометричних фігур або об'єктів і т. п.

Наприклад:

1. Ускладнений варіант завдання на пошук пар одинакових фігур. Діти помічають, що 10 з усіх наведених фігур мають свої номери, і завдання учнів полягає в тому, щоб занумерувати кожну фігуру тим самим номером, який має однакова з нею фігура.

Підожною фігурою постав потрібну цифру.

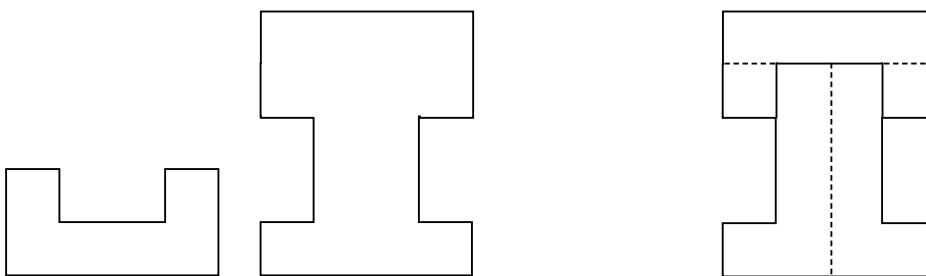
Маємо таку відповідь:

A	2	5	2	1	9
Б	9	4	2	9	5
В	0	6	7	1	8
Г	5	4	5	8	0
Д	7	9	9	6	5

2. На цій самій ідеї (порівняння фігур) основане і виконання наступного завдання.

Виріж із паперу 3 такі маленькі фігури
і склади з них подану велику фігуру.

Відповідь:

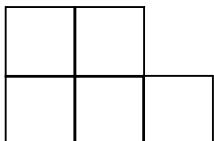
III. Завдання на розвиток геометричних уявлень

Сюди можуть бути включені завдання на проведення взаємобернених операцій з перетворювання простих геометричних фігур.

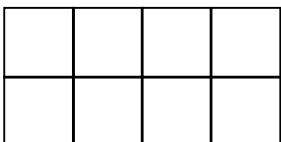
1. Складання заданих фігур із певної кількості однакових паличок із наступним діленням утворених геометричних фігур на декілька фігур.

Наприклад: «Склади два трикутники із 5 паличок. Склади два квадрати із 7 паличок». Одночасно даються і зворотні завдання: «Із 4 паличок побудуй чотирикутник, розділи його на два трикутники».

2. Завдання на перетворення фігур та об'єктів, викладених із паличок.

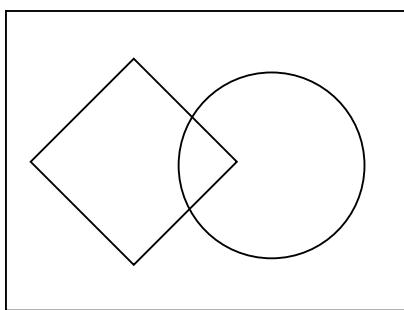

Склади таку фігуру. Прибери 2 палички так, щоб залишилося 3 квадрати. Знайди декілька різних рішень. Накресли їх.

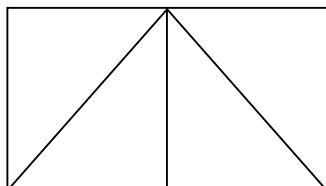
Склади таку фігуру. Прибери 3 палички так, щоб залишилося 7 квадратів. Знайди 4 рішення. Порівняй їх між собою.

3. Формування здібності розуміти математичні терміни, взаємне площинне розташування фігур і графічне їх креслення.

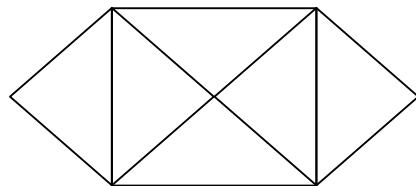

Наприклад: Візьми червоний олівець, постав точку всередині кола, але поза квадратом. Синім олівцем постав точку так, щоб вона була всередині кола і всередині квадрата. Зеленим олівцем постав точку так, щоб вона була всередині квадрата, але поза колом. Жовтим олівцем постав точку так, щоб вона була і поза колом, і поза квадратом.

4. Розпізнавання й виділення геометричних фігур певного виду із загальної кількості поданих на малюнку фігур, вміння аналізувати геометричний малюнок.

Полічи спільні трикутники. Які ще фігури є у цьому кресленні?

Полічи кількість трикутників і чотирикутників.

При виконанні таких завдань дуже важливо, щоб діти зрозуміли, що необхідно яким-небудь знаком позначати вже підчені предмети: це можуть бути хрестики, крапки, палички або різні кольори.

IV. Завдання на розвиток пам'яті

Цей тип завдань доцільно вводити з першого класу як ігри на розвиток слухової пам'яті.

Математичні слова. Учитель називає декілька слів: «трикутник», «відняти», «вісім», «стільки ж», «приклад», «математика», «четири», «дорівнює», «коло», «менше» — і просить учнів запам'ятати з них якомога більше. Під час перевірки один учень називає слова, а інші доповнюють. Аналізується кількість названих слів, причини запам'ятування одних і незапам'ятування інших. Коло слів, їх кількість поступово слід розширювати. Запорука успіху — постійна фіксація перемог учнів у запам'ятуванні.

Ланцюжок слів. Учитель називає по три слова, пов'язаних між собою: «коло», «трикутник», «квадрат»; «додати», «відняти», «дорівнює»; «шість», «четири», «два»; «більше», «менше», «стільки ж»; «перший», «третій», «п'ятий». Потім учитель знову читає кожне перше слово, а другі й треті слова згадують і проговорюють діти по одному чи хором. Під час аналізу підкреслюється, що слова, пов'язані між собою, запам'ятовуються легше.

Повторюй-но! Учитель називає одне зі слів, наприклад, «шість». Наступний учень повторює слово «шість» і додає друге слово — «менше». Третій говорить : «Шість, менше», і додає ще слово «відняти». Так кожний наступний учень, проказавши всі раніше названі слова, говорить ще одне нове слово. Той, хто не зможе повторити всіх слів чи переплути їх послідовність, вибуває з гри. Список слів зростає, запам'ятувати його все складніше й складніше. Один за другим вибувають учні з гри. Перемагає той, у кого краща пам'ять.

У наступних класах проводиться робота з розвитку зорової, слухової, наочно-образної і словесно-логічної пам'яті.

Протягом усього навчального року (приблизно один раз на місяць) пропонується проводити зорові диктанти.

Учитель показує протягом однієї хвилини разом усі фігури, зображені на малюнку. Потім просить дітей намалювати в зошиті з пам'яті всі фігури зі збереженням їх особливостей (тovщина, колір, конфігурація.)

V. Завдання на розвиток логічного мислення

До таких завдань належать логічні вправи, які дають змогу на зрозумілому для дітей матеріалі і за допомогою їхнього життєвого досвіду будувати правильні судження й проводити нескладні докази без попереднього теоретичного засвоєння самих законів і правил логіки.

Спочатку вводяться доступні дітям логічні вправи, спрямовані на вдосконалення розумових операцій:

а) аналіз із мисленим розділенням предметів на складові елементи;

б) порівняння предметів з указанням подібного та відмінного, додавання відсутніх елементів;

в) узагальнення, де потрібно або продовжити наведений ряд предметів, або знайти й домалювати відсутній предмет.

Розв'язання логічних задач.

Найчастіше наведені логічні вправи не пов'язані з обчислennям, а лише потребують уміння виконувати нескладні докази, міркувати.

Так, уміння порівнювати відпрацьовується на завданнях такого типу:

1)	1	2	3	4	5	6	7
	10	20	30	40	50	60	70
	100	200	300	400	500	600	700
	1000	2000	3000	4000	5000	6000	7000

— Прочитай числа кожного рядка. А тепер прочитай їх по стовпчиках. Чим вони подібні? Чим відрізняються?

2)	$6 \times 7 \times 3 \times 2$	$425 \times 3 \times 3$	$67 \times (3 \times 2)$
	$138 \times (2 \times 2)$	$374 \times (3 \times 3)$	$138 \times (2 \times 2)$

— Не виконуючи множення, знайди рівні добутки.

3)	631×5	631×50
	98×2	98×20
	357×6	357×60

— Знайди значення добутків.

— Порівняй значення добутків у кожному рядку. Чим вони подібні? Чим відрізняються?

— Допиши ще 3 пари подібних добутків.

4) Знайди закономірність, за якою складені ряди чисел, і продовж кожний із них на 3 числа, дотримуючись знайденої закономірності.

- а) 78 67 56 45 (Відповідь: 34 23 12.)
- б) 160 80 40 (Відповідь: 20 10 5.)
- в) 2 3 5 8 13 (Відповідь: 21 34 55.)

5) Розподіли числа на дві групи.

15 24 25 28 30 32 35 36 40

Числа можуть бути розділені на дві групи за різними ознаками:

- в одну групу записуються парні числа, в іншу — непарні;
- в одну групу — числа, які діляться на 5, а в іншу — які не діляться на 5.

При цьому слід пояснити дітям, що необхідно слідкувати за тим, щоб усі числа були розділені по групах, і не було чисел, які занесені до обох груп.

6) Велике місце відводиться задачам на побудову ланцюжка логічних міркувань із послідовними висновками, на логічний перелік можливих варіантів.

Четверо дівчаток — Ганнуся, Варя, Галинка і Даринка грали у м'яча. Підпиши, яким м'ячем грава кожна дівчинка, якщо м'яч Варі не найменший, але менший, ніж у Ганнусі і Даринки, а м'яч у Ганнусі не менший, ніж м'яч у Даринки.

Наведені завдання є малою частиною з безмежної кількості завдань, які вчитель може використовувати на уроках. Усі вони сприяють, з одного боку, розвитку пізнавальних здібностей дітей, розширенню їхнього математичного кругозору, а з другого — допомагають глибше і міцніше оволодіти програмними завданнями, що сприяє успішному продовженню математично-го навчання в середній школі.

Зразки планів-конспектів уроків

Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Вправи й задачі на засвоєння таблиць додавання та віднімання числа 2. Порівняння виразу і числа.

Мета: навчити дітей порівнювати вираз і число; повторити таблиці додавання і віднімання числа 2; вдосконалювати навички додавання і віднімання у межах 10 (табличні випадки); розвивати логічне мислення, швидкість математичного рахування; виховувати уважність, зосередженість, охайність у роботі.

Обладнання: лінійка цифр; плакати з таблицями додавання і віднімання чисел 1 і 2; набори цифр (індивідуальні); підручник М. В. Богдановича для 1 класу «Математика» (К.: Освіта, 2002).

 ХІД УРОКУ

I. Повторення вивченого
1. Змагання між рядами.

Записати з пам'яті таблицю додавання та віднімання числа 2.

2. Математична мозаїка.

(Порахувати, відповіді показати індивідуальними картками.)

Розклав Андрій на столі
Гарні іграшки свої:
Мавпу із ведмедиком бурим,
Зайчика із вовком хмурим,
Жабку, їжачка і змія.
Скільки іграшок в Андрія? (7.)

Гляньте, білочка одна
Визирає із дупла,
Ще одна стрибнула з гілки,
А за нею — ще дві білки.
Вас ми просим, діти милі,
Щоб всіх білок полічили. ($1 + 1 + 2 = 4$)

Два півники — на току,
Дві гусочки — у садку,
Дві качечки — на воді,
Дві курочки — в лободі.
Скільки всіх? ($2 + 2 + 2 + 2 = 8$)

Півень на базар ходив,
Сім кафтанів там купив.
Двох синів вдягнув, двох дочок.
Сам вдягнувсь, вдягнув і квочку,
Про сусідку не забув —
І її він теж вдягнув.
От сусідці повезло!
Скільки їй кофтин було? ($7 - 2 - 2 - 1 - 1 = 1$)

3. Фізкультхвилинка.
II. Повідомлення теми та мети уроку

— Подивіться на завдання. Які з цих записів ми вже вміємо порівнювати, а які для нас нові?

$$3 \square 5 \quad 6 \square 9 \quad 10 \square 10 \quad 7 \square 4 \quad 5 \square 0$$

$$1 \square 2 \quad 2 + 6 \square 9 \quad 7 - 3 \square 4 \quad 5 + 4 \square 8 \quad 9 - 3 \square 6$$

— Сьогодні ми з вами навчимося порівнювати між собою не лише числа, а й вираз і число. А от як це робити, ви зможете здогадатися й самі, якщо будете уважними та пригадаєте все, чого ми вже навчилися.

III. Робота над темою уроку

1. Пояснення нового матеріалу.

— Спочатку порівняйте подані числа.

— А тепер подивіться на вирази. Що треба зробити, щоб на місці виразів було число?

— Треба просто порахувати вираз. А потім порівняти відповідь із поданим числом.

2. Закріплення вивченого матеріалу (№ 2 на с. 49 підручника).

— Порівняйте вираз і число:

$$6 + 2 > 7 \quad 6 + 2 < 10 \quad 6 + 1 \square 8$$

$$4 + 2 \square 5 \quad 9 - 1 \square 8 \quad 6 - 1 \square 5$$

— Порівняйте з будь-яким числом такі вирази:

$$4 - 2 \square 7 + 1 \square 9 - 2.$$

— Придумайте та запишіть свої приклади на порівняння виразу та числа.

3. Фізкультхвилинка.

Раз, два — дерева.

Три, чотири — вийшли звіри.

П'ять, шість — пада лист.

Сім, вісім — це суннички

Підняли до сонця личка.

(Діти промовляють вірш разом і виконують фізичні вправи.)

IV. Уdosконалення навичок додавання й віднімання чисел у межах 10.

1. Гра «Визнач, куди полетять м'ячі» (№ 4 на с. 49 підручника).

2. Завдання на розвиток логічного мислення.

а) Рибалка спіймав окуня, карася і щуку. Щуку він упіймав раніше, ніж окуня, а окуня — раніше, ніж карася. Яку рибу

рибалка спіймав раніше — карася чи щуку? Яку рибу спіймав останньою? Яку першою? (*Раніше спіймав щуку. Останнім спіймав карася. Першою — щуку.*)

б) У коробці лежать білі та сині кульки. Ми вийняли три кульки, не дивлячись у коробку. Чи будуть серед цих кульок хоча б дві одного кольору? Намалюйте, які варіанти відповіді можуть бути. (*Так, будуть хоча б дві кульки одного кольору.*)

в) Спробуйте порівняти вираз і число, не виконуючи розрахунки.

$5 + 2 \text{ і } 5$

$8 - 4 \text{ і } 8$

$4 + 3 \text{ і } 3$

$9 - 5 \text{ і } 9$

V. Підсумок уроку

- Що сподобалося на уроці?
- Чого нового навчилися?
- Що повторили?

Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Вправи на додавання і віднімання в межах 20.
Задачі на знаходження доданка.

Тип уроку: урок-казка (урок узагальнення й систематизації знань).

Мета: узагальнити знання про розв'язання задач на знаходження невідомого доданка; вправляти в розв'язуванні прикладів на додавання і віднімання в межах 20; розвивати просторову уяву, розумові операції: аналіз, порівняння, абстрагування; удосконалювати навички швидких обчислень; виховувати товариськість, дисциплінованість, допитливість, бажання читати казки.

Обладнання: плакат із зображенням лісу й стежки, на яку буде кріпітися зображення звірів; фігурки дійових осіб казки «Колобок»; картки з магічними квадратами для роботи в парах; кольорова крейда, лічильний матеріал; підручник М. В. Богдановича для 1 класу «Математика» (К.: Освіта, 2002).

ХІД УРОКУ

I. Мотивація до навчання. Повідомлення теми уроку

— Сьогодні у нас незвичайний урок, а урок-казка. Ми будемо подорожувати по країні Математика з відомим казковим героєм. Відгадайте, з ким.

Хто круглењкий і смачненъкий
Із віконця скік та скік,
Втік від Баби і від Діда
До Лисички на язик?
Це не Зайчик і не Котик,
Не Бичок, не сірий Вовк,
Це веселий, хвалькуватий,
Невгамовний ... (*Колобок.*)

(Учитель вивішує зображення Колобка.)

— Яка пригода сталася з Колобком?

— А от із нашим Колобком така пригода може і не статися, бо подорожувати він буде в математичному лісі, а звірі, які з ним зустрічатимуться, навчаються в лісовій школі. Вони будуть давати йому математичні завдання. І лише від нас залежить, чи подолає Колобок усі перешкоди. Допоможемо йому? Тоді вирушаемо до казки.

II. Закріплення вивченого про додавання і віднімання в межах 20

1. Гра «Віднови ланцюжок».

— Кого первого зустрів Колобок?

(Учитель вивішує зображення Зайчика й відкриває запис на дощці:

$$7 - \square + 3 - 1 = 5 \text{ (4.)}$$

$$3 + 6 - 1 - \square + 5 = 6 \text{ (7.)}$$

— Зайчик пропонує Колобкові відновити ланцюжок і відгадати, яке число «сховалося» у віконечку. Допоможіть Колобкові, а то Зайчик його з'їсть. (Діти показують число на індивідуальних математичних віялах. Пояснюють свій вибір.)

— Молодці. Не з'їв Зайчик Колобка, і покотився він далі. І кого ж він зустрів? (*Вовка.*)

— Але Вовк сильніший від Зайчика і тому, щоб упоратися з його завданням, нам треба підготуватися.

2. Гра «Магічний квадрат».

(Учитель вивішує магічний квадрат.)

5	10	3
4	6	8
9	2	7

- Як називаються такі квадрати? (*Магічними.*)
- Чому? (*Сума чисел у всіх напрямках однакова.*)
- Доведіть, що цей квадрат магічний.

I варіант знаходить суму з кутка у куток, починаючи з верхнього лівого числа ↘ і суми по рядочках ⇨, II варіант знаходить суму з кутка у куток з верхнього правого кута ↙ і всі суми у стовпчиках ↓↓↓. (Приклади записуються в зошиті.)

I варіант: $5 + 6 + 7 = 18$ II варіант: $3 + 6 + 9 = 18$

$$\begin{array}{l} 5 + 10 + 3 = 18 \\ 4 + 6 + 8 = 18 \\ 9 + 2 + 7 = 18 \end{array} \qquad \begin{array}{l} 3 + 8 + 7 = 18 \\ 10 + 6 + 2 = 18 \\ 5 + 4 + 9 = 18 \end{array}$$

(Після виконання завдання перевіряється фронтально.)

- Ось тепер ми готові до зустрічі з Вовком.

(Учитель вивішує зображення Вовка.)

— Він дуже хитрий і відпустить Колобка тільки тоді, коли той складе свій магічний квадрат. Допоможіть Колобкові. Візьміть на парті картку.

+ 2	<table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr></table>										<table border="1"> <tr><td>5</td><td>10</td><td>3</td></tr> <tr><td>4</td><td>6</td><td>8</td></tr> <tr><td>9</td><td>2</td><td>7</td></tr> </table>	5	10	3	4	6	8	9	2	7	- 2	<table border="1"><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td></td><td></td><td></td></tr></table>									
5	10	3																													
4	6	8																													
9	2	7																													

На кожну парту дається картка. Діти працюють на ній у парах. Один учень складає лівий квадрат, а другий учень — правий квадрат. Після виконання проводиться самоперевірка за еталоном на дощі:

+ 2	<table border="1"> <tr><td>4</td><td>12</td><td>5</td></tr> <tr><td>6</td><td>8</td><td>10</td></tr> <tr><td>11</td><td>4</td><td>9</td></tr> </table>	4	12	5	6	8	10	11	4	9	- 2	<table border="1"> <tr><td>3</td><td>8</td><td>1</td></tr> <tr><td>2</td><td>4</td><td>6</td></tr> <tr><td>7</td><td>0</td><td>5</td></tr> </table>	3	8	1	2	4	6	7	0	5
4	12	5																			
6	8	10																			
11	4	9																			
3	8	1																			
2	4	6																			
7	0	5																			

— Перевіримо, чи є ці квадрати магічними.

(Перевіряється вибірково: кожен учень по одному прикладу.)

— Який висновок можна зробити? (*Якщо ми додаємо (або віднімаємо) до кожного числа магічного квадрата одне й те саме число, то новий квадрат теж буде магічним.*)

— Молодці. Ви допомогли Колобкові втекти і від Вовка. І потікотився Колобок далі.

3. Фізкультхвилинка

Україні казочок
Жив веселій Колобок.
Разом з ним усі звірятка
Вишикувались на зарядку.
Похитали головою,
Раз — притупнули ногою,
Руки вгору піднесли,

Трішки ними потрясли,
Нахилились вліво, вправо,
Та цього іще замало.
Руки вгору, руки вниз,
Раз — присіли, піднялися.
Головою похитали
Й працювати знову стали.

III. Робота над задачами

1. Розв'язання задачі.

— Котився, котився і з ким зустрівся Колобок? (Учитель вивішує зображення Ведмедя.)

— Наш Ведмідь дуже любить вивчати математику, а особливо розв'язувати задачі, і погрожує Колобку з'їсти його, якщо він не розв'яже задачу.

(Учитель може запропонувати дітям завдання на с. 90—91 підручника або свою задачу, наприклад: «Михайлик за 3 дні прочитав 17 сторінок. У перший день він прочитав 5 сторінок, а в другий — 4 сторінки. Скільки сторінок прочитав Михайлик в третій день?»)

— Що відомо в задачі?

— Що треба знайти?

— Нам треба знайти ціле чи частину (або суму чи доданок)?

— Із чого складається ціле (сума)?

— Як знайти невідому частину (невідомий доданок)?

— Як будемо розв'язувати задачу?

— Який ще є спосіб розв'язання задачі?

(1 способ: 1) $5 + 4 = 9$ (стор.), 2) $17 - 9 = 8$ (стор.);

2 способ: 1) $17 - 5 = 12$ (стор.), 2) $12 - 4 = 8$ (стор.))

2. Динамічна пауза.

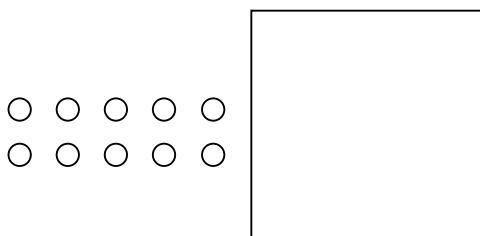
(Показати рухами (зобразити) звірів — героїв казки.)

IV. Розвиток просторової уяви

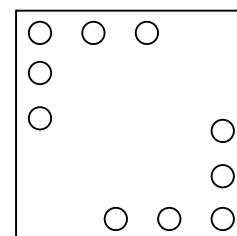
— Утік Колобок від Ведмедя й покотився далі. І тут йому зустрілася хитра-прехитра... (Учитель вивішує зображення Лисички.)

— І завдання в Лисички хитре-прехитре. Вона дуже любить танцювати. (Учитель промовляє завдання і кріпить на магнітній дошці малюнки-помічники.)

У квадратному залі для танців треба поставити уздовж стін 10 крісел так, щоб біля кожної стіни крісел стояло порівну.

Відповідь:

(Діти можуть виходити до дошки й обмірковувати — передавати «стільчики» на власний розсуд.)

V. Підсумок уроку

- Кому ми сьогодні допомагали?
- Завдання якого з героїв вам сподобалося найбільше?
- Що цікавого дізналися про магічний квадрат?
- Які математичні знання сьогодні закріплювали?

Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Взаємообернені задачі.

Тип уроку: урок-змагання (урок відкриття нового знання).

Мета: розглянути поняття задачі, оберненої до даної; навчити складати взаємообернені задачі; учити складати задачі за схемами та числовими відрізками; формувати обчислювальні навички додавання і віднімання в межах 9; розвивати мислення, мовлення, творчі здібності дітей.

Обладнання: геометричні фігури, лічильний матеріал, математичні віяла, три скриньки для складання фішок, записи на дошці, аудіозапис для фізкультхвилинки, підручник Л. Г. Петерсон «Математика. 1 клас. З частина».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

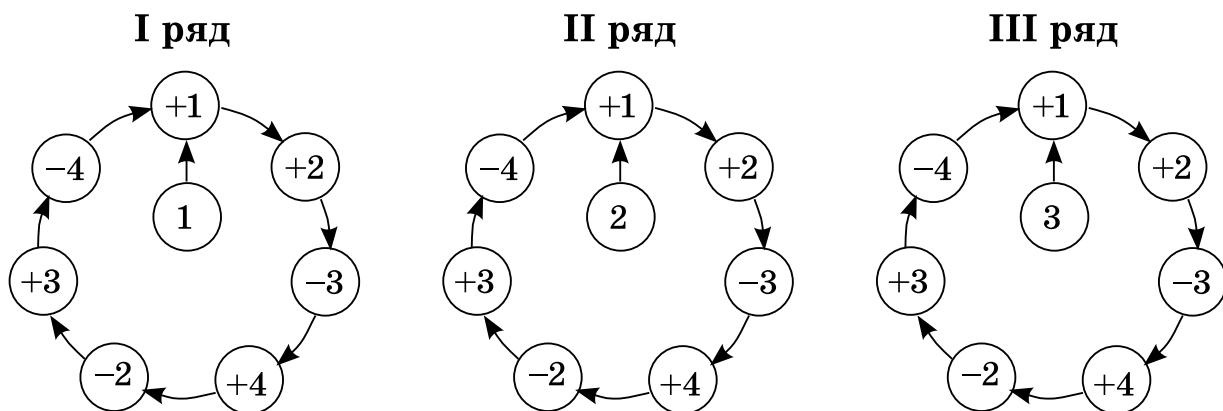
Учитель розбиває клас на три команди (по рядах). Учні можуть придумати назву своїй команді. Дляожної команди вчитель на столі ставить скриньку, у яку будуть складатися фішки за кількістю балів, що в ході уроку одержать команди.

II. Повідомлення теми і мети уроку

III. Повторення й закріплення вивченого матеріалу

1. Математична гра «Коло».

На дошці дляожної команди заготовлене коло.

Перша команда починає розв'язання кола з числа 1, друга команда з числа 2, а третя — з числа 3. Учні по черзі виходять до дошки й розв'язують по одному прикладу з кола. У команд виходять такі приклади:

$1 + 1 = 2$	$2 + 1 = 3$	$3 + 1 = 4$
$2 + 2 = 4$	$3 + 2 = 5$	$4 + 2 = 6$
$4 - 3 = 1$	$5 - 3 = 2$	$6 - 3 = 3$
$1 + 4 = 5$	$2 + 4 = 6$	$3 + 4 = 7$
$5 - 2 = 3$	$6 - 2 = 4$	$7 - 2 = 5$
$3 + 3 = 6$	$4 + 3 = 7$	$5 + 3 = 8$
$6 - 4 = 2$	$7 - 4 = 3$	$8 - 4 = 4$
$2 + 1 = 3$	$3 + 1 = 4$	$4 + 1 = 5$ і т. д.

Команди стежать за правильністю записів. Якщо один із представників зробив помилку, то наступний виправляє її і не має права розв'язувати наступний приклад. Виграє та команда, яка швидко й правильно розв'язала всі приклади. Командам нараховуються бали, і певна кількість фішок кладеться у відповідну скриньку.

2. Усні обчислення.

Учні усно розв'язують ланцюжки і показують відповіді на математичних віялах:

$$9 - 8 - 1 + 7 - 5 + 4 - 5 + 6 - 3 - 2 \quad (2.)$$

$$9 - 7 - 2 + 8 - 4 + 3 - 5 + 1 + 2 + 3 \quad (8.)$$

Перемагає команда, яка не припустилася жодної помилки.

3. Розвиток логічного мислення.

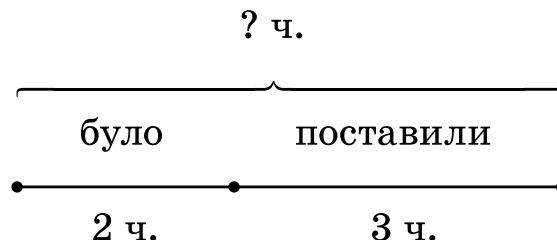
Учні виконують самостійно в зошитах завдання № 3 на с. 7 підручника на порівняння. При перевірці кожна команда пояснює виставлення знака у двох виразах. Перемагає команда, яка правильно пояснила свої вирази.

4. Фізкультхвилинка.

IV. Розвиток математичних знань

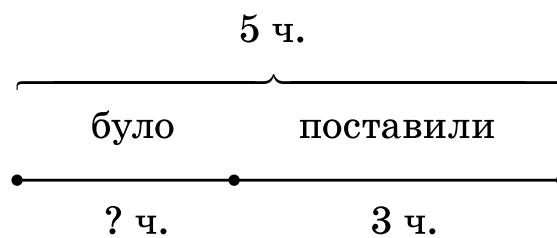
1. Повторення розв'язання задач.

Спочатку діти розв'язують задачу № 1 на с. 7 підручника. При проведенні самоконтролю вчитель виставляє схему до цієї задачі:

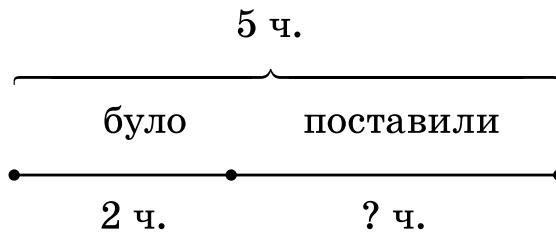

2. Пояснення нового матеріалу.

Потім учитель закриває знак питання карткою «5», а число 2 — карткою «?» і пропонує учням скласти задачу про ті самі чашки для отриманої схеми. (*На столі було кілька чашок. Після того як поставили 3 чашки, їх стало 5. Скільки чашок було на столі спочатку?*) Діти усно розв'язують нову задачу. Учитель записує розв'язання на дошці:

Далі учитель знову змінює схему: знак питання на картку з числом 2, а число 3 — на картку «?» і пропонує дітям скласти задачу за новою схемою:

(На столі було 2 чашки. Поставили ще кілька чашок, і їх стало 5. Скільки чашок поставили на стіл?) Діти розв'язують і цю задачу, а вчитель записує на дошці розв'язання.

— Подивіться уважно на схеми задач і на розв'язання. Чим подібні ці задачі?

— Чим відрізняються?

(Діти мають здогадатися, що в усіх задачах ідеться про одні ті самі предмети, але відоме й невідоме в них міняються місцями.)

— Такі задачі називаються взаємооберненими. Головний секрет — зміна відомого на невідоме і навпаки.

(Щоб не переривати змагання, діти, які відповідали на етапі пояснення, отримують додаткові бали у вигляді фішок для своїх команд.)

3. Закріплення матеріалу.

Поняття взаємообернених задач закріплюється в № 2 (а, б) на с. 7 підручника. Задачу № 2(а) можна розібрати фронтально. За даним малюнком складаються 3 різні задачі та вирази до них:

- Було 4 кульки. Одна з них луснула. Скільки залишилося? ($4 - 1.$)
 - Було 4 кульки. Після того як кілька кульок луснуло, залишилося 3 кульки. Скільки кульок луснуло? ($4 - 3.$)
 - Було декілька кульок. Після того як одна кулька луснула, залишилося 3 кульки. Скільки кульок було спочатку? ($3 + 1.$)

За правильні відповіді діти отримують додаткові бали.
Задачу № 2 (б) діти розв'язують самостійно. Під час перевірки усно складають задачі і зачитують розв'язання. Перемагає команда, усі члени якої правильно справилися із завданням.

4. Динамічна пауза.

V. Повторення та узагальнення

1. Перевірка розуміння нового матеріалу.

До столу підходять по черзі представники кожної команди, дістають із конверта картку із задачею, читають задачу, а команди розв'язують. За правильне розв'язання кожна команда отримує бали. Якщо задача розв'язана неправильно, команда може виправити розв'язання, але балів отримує менше.

- На арені цирку 6 тигрів і 2 леви. Скільки звірів разом? ($6 + 2 = 8$.)
- На арені цирку 6 тигрів. 2 тигри побігли за лаштунки. Скільки тигрів залишилося? ($6 - 2 = 4$.)
- Їжа чок ніс 6 яблук. 2 яблука він загубив. Скільки яблук залишилося у їжа чока? ($6 - 2 = 4$.)

— Послухайте ще раз усі задачі. Чи можна їх назвати взаємооберненими? Чому?

— Попрацюйте разом. Кожна команда має скласти до своєї задачі взаємообернену.

(Представники команд повертаються на місця й обговорюють відповіді в групах. Найбільшу кількість балів отримує команда, яка складе дві обернені задачі.)

2. Самостійна робота на повторення в зошитах.

Якщо на уроці залишиться час, то діти можуть виконати самостійно завдання № 4, 5 на с. 8 підручника з наступною самоперевіркою. Виграє та команда, члени якої не припустилися жодної помилки.

VI. Підсумок уроку

Представники команд рахують фішки у кожній шкатулці. Учитель оголошує команду-переможницею і дарує всім дітям призи (наприклад закладки для книжок).

Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Маса. Уявлення про кілограм.

Тип уроку: відкриття нового знання.

Мета: закріпити знання про величини та загальний принцип їх вимірювання; ознайомити з величиною «маса» й одиницями вимірювання маси (фунт,

пуд, кілограм); розвивати здібності до розв'язання задач на порівняння, додавання й віднімання мас предметів; відпрацьовувати обчислювальні навички розв'язання текстових задач на повторення.

Обладнання: малюнок із зображенням літака; два пакети, однакові за розміром, кольором і формою та різні за масою; два пакети, різні за формою (кольором чи розміром) та однакові за масою; гирі в 1 кг, 2 кг, 3 кг, 5 кг, 10 кг (по можливості); малюнки із зображенням різних видів терезів; підручник Л. Г. Петерсон «Математика. 1 клас. З частина».

ХІД УРОКУ

I. Самовизначення до навчальної діяльності

— Сьогодні на уроці ми продовжимо подорож країною Математика. Спробуйте відгадати, на чому ми вирушимо у цю подорож.

Гуде, як бджола,
Летить, як стріла,
Крила має,
Але не махає.

- Що це? (Учитель вивішує зображення літака.)
- А щоб наша подорож була не лише цікавою, а й повчальною, що ми повинні взяти з собою? (Знання.)
- Що ми з вами вже знаємо і вміємо робити? (*Додавати й віднімати числа в межах 10; порівнювати числа; знайомі з довжиною; виконуємо дії з величинами.*)
- Усі ці знання допоможуть нам у нашій подорожі. Тож виrushаймо!

II. Актуалізація знань і фіксація утруднення в індивідуальній діяльності

1. Уdosконалення навичок усного рахування.

Математичний диктант.

- Запишіть число, яке йде після числа 9. (10.)
- Запишіть число, яке на 1 менше, ніж 9. (8.)
- Запишіть, чому дорівнює сума трьох двійок. (6.)
- Задумане число збільшили на 2 і отримали 7. Яке число задумали? (5.)
- Зменшуване 7, від'ємник 3. Чому дорівнює різниця? (4.)

— Яке число треба відняти від числа 5, щоб отримати число 2? (3.)

— Що цікавого в записі відповідей? (*Числа записані у порядку зменшення.*)

— Знайдіть серед відповідей такі числа, з яких можна скласти рівності. Запишіть їх.

$$(5, 3, 8: \quad 5 + 3 = 8 \quad \text{та} \quad 4, 8: \quad 4 + 4 = 8)$$

$$\begin{array}{ll} 3 + 5 = 8 & 8 - 4 = 4 \\ 8 - 5 = 3 & \\ 8 - 3 = 5 & \end{array}$$

2. Порівняння чисел.

Учитель відкриває запис на дошці.

$$\begin{array}{ll} \square = \square & \square + \square = \square \\ \square > \square & \square + \square > \square \\ \square < \square & \square + \square < \square \end{array}$$

— Вставте пропущені числа. У другому стовпчику доведіть свій вибір.

3. Порівняння величин.

$$9 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 10 \text{ см} - 2 \text{ см}$$

$$8 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 9 \text{ см} - 2 \text{ см}$$

$$7 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 8 \text{ см} - 2 \text{ см}$$

$$6 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 7 \text{ см} - 2 \text{ см}$$

— Поставте знак порівняння. Поясніть свій вибір.

— Що цікавого помітили? (*Від'ємники у виразах ліворуч і праворуч однакові. А зменшуване праворуч на 1 більше, ніж зменшуване ліворуч.*)

— Які вирази для порівняння будуть наступними?

$$(5 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 6 \text{ см} - 2 \text{ см}; 4 \text{ см} - 2 \text{ см} \square 5 \text{ см} - 2 \text{ см.})$$

— Що таке величина? Наведіть приклади величин. (*Величина — це властивість предметів. Довжина є величиною.*)

— Чи є величиною сантиметр? Чому? (*Ні. Сантиметр — це міра довжини.*)

— Які ще одиниці вимірювання довжини ви знаєте? (*Сажень, дюйм, фут, крок.*)

4. Практична робота.

Учитель виставляє на стіл два пакети, однакові за розміром, формою, кольором. Вони відрізняються лише масою, але візуально діти це визначити не можуть.

— Чим відрізняються ці пакети? (*Нічим.*)

— Ні, вони мають властивість, якою відрізняються. Є властивості предметів, які ми не завжди можемо побачити. Щоб виявити такі властивості, потрібно взяти предмети до рук.

Один з учнів бере пакети до рук і з'ясовується, що один з них легший за інший.

III. Постановка навчального завдання

Сьогодні на уроці ми з вами познайомимося ще з однією величиною, одиницею вимірювання цієї величини, виконувати мемо дій з іменованими числами. Хто з вас здогадався, що це за величина? (*Маса.*)

IV. Постановка проблеми. Побудова проекту виходу

з утруднення

Учитель дістасе ще два пакети, різні за формою (кольором або розміром), але однакові за масою.

— Який з усіх чотирьох пакетів найважчий? Який найлегший? (*Проблема. Не можемо одразу сказати. Щоб це виявити, треба зважити всі пакети, записати їхню вагу і потім порівняти.*)

— Що треба мати, щоб зважити ці пакети? (*Треба мати прилад для зважування і одиницю вимірювання.*)

— Якою повинна бути міра ваги? (*Однаковою для всіх.*) Чому?

- Щоб підвести дітей до висновку, можна запропонувати такі задачі:
- Вінні-Пуха врівноважили п'ятьма діжками з медом, а П'ятачка — десятьма повітряними кульками. Хто важчий?
- Віслочка Іа-Іа врівноважили вісім пташок, а Вінні-Пуха — п'ять діжок з медом. Хто важчий? (*Не можна сказати, різні міри.*)

— Яким приладом вимірюють вагу? (*Терезами.*)

V. Ритмічна гра

Діти за партами повертаються обличчям одне до одного (або стоячи розбиваються на пари), рахують мовчки, «про себе», одночасно виконуючи під лічбу рухи. Уголос вимовляються кратні числа того, через яке ведеться лічба (при лічбі через 2 вголос називаються числа 2, 4, 6, ...; при лічбі через 3 — числа 3, 6, 9, ... і т. д.) Називаючи кратне, діти торкаються долонь одного.

Решта рухів можуть вибиратися довільно: пlesнути в долоні, торкнутися руками колін, плечей, пояса, голови, тупнути ногою і т. ін. У результаті синхронного виконання рухів відбувається мимовільне запам'ятовування чисел, які учні проговорюють угоролос. Таким чином, вони фактично вивчають у процесі гри таблицю множення задовго до її введення. Разом із тим, ритмічне приговоровання звучить, як музика, об'єднує дітей, знімає напруження від пасивного сприйняття.

Лічба через 5. Торкнутися руками колін (1), торкнутися правою рукою до лівого плеча (2), торкнутися лівою рукою до правого плеча (3), пlesнути в долоні (4), пlesнути в долоні одне одного і голосно промовити: «П'ять» (5)..., «Десять», ... «П'ятнадцять»... і т. д.

VІ. Первинне закріплення в зовнішньому мовленні.

1. Фронтальна робота.

a) Завдання № 1 на с. 30 підручника.

— У житті вагу різних предметів вимірюють за допомогою різних терезів. Вони зображені на малюнку. Найпоширенішим є шалькові терези. Щоб дізнатися вагу за допомогою цих терезів, необхідно врівноважити шальки.

— Чи врівноважені шальки терезів?

— Що важче — кавун чи диня, борошно чи рис, кабачок чи гарбуз? (*Кавун важчий за диню ($k > d$) Маса кабачка менша за масу гарбуза ($k < g$).*)

б) Завдання № 2 на с. 30 підручника.

— Чим врівноважили перше лисеня? друге?

— Знайдіть масу першого лисеняти в зайчатах.

— Чому дорівнює маса другого лисеня в білочках?

— Чи можемо сказати, яке лисеня важче — перше чи друге? Чому? (*Hi, тому що різні міри.*)

— Довго думали люди й обрали такою мірою 1 кілограм. Саме в кілограмах і виражаютъ масу предметів. Кілограм — це міра такої величини, як маса. Тепер ми зможемо порівнювати предмети за вагою, знаходити їхню спільну масу.

2. Відомості про одиниці маси.

Одиницею ваги Давньої Русі була гривня — злиток срібла, пізніше з'явилися фунт і пуд. Але співвідношення між ними були досить заплутаними. Значення навіть однієї й тієї самої

одиниці вимірювання для зважування різних предметів були різними. Так, фунт був аптекарським, монетним, торговим, артилерійським, фунт для м'яса, фунт для заліза — в російському довіднику початку ХХ століття можна знайти 120 різних фунтів. Потреби практики привели до появи однієї для всіх країн системи мір — кілограма. Для вимірювання ваги на шалькових терезах використовують гирі в 1 кг, 2 кг, 3 кг, 5 кг, 10 кг.

3. Розв'язування з коментуванням (№ 4 на с. 31 підручника).

- Що лежить на лівій шальці терезів? (*Кавун.*)
- Що стоїть на правій? (*Гирі 5 кг і 2 кг.*)
- Яка маса кавуна? (*7 кг.*) Як її знайшли? ($5 \text{ кг} + 2 \text{ кг} = 7 \text{ кг.}$)

7. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном.

a) Завдання № 5 на с. 31 підручника.

(Завдання виконується самостійно. Якщо хтось із дітей не може розв'язати, можна поставити додаткові запитання.)

- Що зважують на терезах?
- Чи врівноважені шальки терезів?
- Як знайти масу?
- Яка маса дині? (9 кг.) Гарбуза? (6 кг.) Як знайшли?

b) Завдання № 6 на с. 31 підручника.

(Завдання можна виконати вибірково: за власним бажанням діти можуть виконати перший чи другий стовпчик, сильні учні можуть виконати завдання повністю. Можна обмежити виконання завдання в часі.)

5. Фізкультхвилинка.

Руки вгору, руки вниз,
На сусіда подивись.
Руки вгору, руки в боки,
Пострибай на місці трохи.

Руки ззаду покладемо,
Головою повернемо.
Разом присядемо
І за парту сядемо.

VII. Повторення вивченого

Завдання № 8 на с. 31 підручника.

- Що відомо в задачі?
- Що треба знайти?
- Подивіться на схему: ми будемо шукати ціле чи частину?
(*Ціле.*)
- З яких частин складається це ціле? (*Було, учора, сьогодні.*)
- Як знайти ціле? (*Треба скласти частини.*)

VIII. Підсумок уроку. Рефлексія діяльності

- Ось і промайнув час уроку, наче пролетів швидкісний літак. До речі, чи завжди літак може піднятися в повітря? (*Hi.*)
- Чого треба дотримуватися, щоб літак зміг піднятися в повітря й полетіти? (*Не перевантажувати.*)
- Чим корисна тема нашого сьогоднішнього уроку? (Зможемо обчислити вагу потрібних предметів.)
- Що найбільше сподобалося на уроці?

IX. Домашнє завдання

- Скласти 3—5 виразів на додавання чи віднімання іменованих чисел з мірами маси.
- За бажанням виконати № 7 на с. 31 підручника.

Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Об'єм. Міра об'єму. Літр.

Тип уроку: відкриття нового знання.

Мета: ознайомити з новою величиною «об'єм» і одиницями вимірювання об'єму, з практичним вимірюванням об'єму за допомогою різних одиниць вимірювання; сформувати уявлення про літр, уміння записувати об'єм предметів за допомогою літра; сформувати здібності до віднімання і додавання іменованих чисел, розв'язування задач на порівняння, додавання і віднімання об'ємів; закріпити вміння розв'язувати задачі.

Обладнання: 2—4 посудини різної форми, об'єм яких візуально не можливо порівняти: вузька і висока посудина, низька і широка, звужена і розширенна, при цьому бажано, щоб висока посудина була меншою за об'ємом; маркер; дві посудини, об'єми яких помітно не відрізняються; для вимірювання — дві мірки — більша і менша; підфарбована вода; зразки посудин на 1 літр: банка, пакети (різні за формуєю), поліетиленовий мішечок; підручник Л. Г. Петерсон «Математика». 1 клас. З частина».

ХІД УРОКУ

I. Самовизначення до навчальної діяльності

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Повторення нумерації чисел.

— Порахуйте до 20 у прямому і зворотному порядку. (Діти, яким важко, — рахують за допомогою лінійки.)

— Порахуйте через один парні числа від 2 до 20, непарні числа від 1 до 19.

— Розгляньте ряд чисел: 3, 6, 9 (запис на дошці.)

— Назвіть найбільше число; найменше число.

— Назвіть число, яке є різницею двох інших. (Два варіанти: $3 = 9 - 6$ і $6 = 9 - 3$.)

— Установіть закономірність. Продовжте ряд ще на три числа. (Рахування трійками: 12, 15, 18.)

— Яке число можна представити у вигляді суми двох однакових доданків? ($6 = 3 + 3$.)

— Дайте характеристику числа 6. (*Парне; має сусідів 5 і 7; у ряду натуральних чисел займає шосте місце; складається з 1 і 5, 5 і 1, 2 і 4, 4 і 2, 3 і 3.*)

— Збільште число 6 на 1. (7) Зменште на 1. (5.)

— Що означає збільшити будь-яке натуральне число на 1? (*Назвати наступне число.*) Зменшити на 1? (*Назвати попереднє число.*)

2. Уdosконалення навичок рахування.

— Порахуйте ланцюжки. (Ланцюжки записані на дошці.)

$9 - 7 + 4 + 2 - 5 + 0 + 2 - 4 + 8 - 0 - 3$ (6.)

$9 - 6 + 5 - 4 + 1 - 3 + 7 - 8 + 3 - 2 + 6$ (8.)

3. Повторення дій з іменованими числами.

— Що називається величиною?

— Які величини ви знаєте? (*Довжина і маса.*)

— Чи є величиною сантиметр? Чому? (*Ні. Сантиметр — це міра довжини, відрізок, а величина — це властивість предметів.*)

— Чи є величиною кілограм? Чому? (*Ні. Кілограм — це міра, одиниця вимірювання ваги, маси.*)

— Обчисліть. Що спільного в цих виразах? (Дії з іменованими числами. У всіх виразах ціле — 9 кг.)

$$5 \text{ кг} + 4 \text{ кг} = \square \text{ кг}$$

$$9 \text{ кг} - 3 \text{ кг} = \square \text{ кг}$$

$$6 \text{ кг} + 3 \text{ кг} = \square \text{ кг}$$

$$9 \text{ кг} - 2 \text{ кг} = \square \text{ кг}$$

$$7 \text{ кг} + 1 \text{ кг} + 1 \text{ кг} = \square \text{ кг.}$$

— Розгляньте запис на дошці. Установіть закономірність і вставте пропущені числа.

$$8 \text{ см} - 7 \text{ см} + \square \text{ см} = 7 \text{ см}$$

$$7 \text{ см} - 6 \text{ см} + \square \text{ см} = 6 \text{ см}$$

$$6 \text{ см} - \square \text{ см} + 4 \text{ см} = 5 \text{ см}$$

$$\square \text{ см} - 4 \text{ см} + 3 \text{ см} = 4 \text{ см}$$

— Що цікавого помітили? (У кожному ряду числа зменшуються на 1.)

Спробуйте продовжити цю закономірність.

$$(4 \text{ см} - 3 \text{ см} + 2 \text{ см} = 3 \text{ см}, 3 \text{ см} - 2 \text{ см} + 1 \text{ см} = 2 \text{ см.})$$

III. Постановка навчального завдання

Сьогодні на уроці ми з вами ознайомимося ще з однією величиною, одиницею вимірювання цієї величини, виконувати мемо дій з іменованими числами. Але, щоб досягти мети, мені дуже потрібна ваша допомога. Тож будьте уважними!

IV. Постановка проблеми. Побудова проекту виходу з утруднення

1. Практична робота. Постановка проблеми.

Учитель виставляє на стіл 2—4 посудини різної форми, об'єм яких візуально не можливо порівняти: вузька і висока посудина, низька і широка, звужена і розширенна. При цьому висока посудина має бути меншою за об'ємом.

— Як ви гадаєте, у яку посудину вміститься більше води? (Пропозиції дітей різні.)

— Як це довести? (Обговорюючи пропозиції дітей, треба прийти до висновку, що для перевірки потрібно наповнити посудину водою по вінця і по черзі переливати в інші посудини. Воду треба підфарбувати, щоб краще було видно. Рівень води в посудинах можна позначати маркером.)

Учитель переливає воду, і несподівано виявляється, що в найвищій посудині води ввійшло найменше.

— Чи був важливим для нас колір при розв'язанні завдання? (*Hi.*) Чи мав значення матеріал, з якого виготовлені посудини? (*Hi.*) А їхня маса? (*Hi.*)

— А що для нас було важливим? (*Більше чи менше води вміститься в посудину.*)

— Отже, нас цікавила місткість, або об'єм, посудин. Позначимо об'єм посудин буквами *a, b, c*.

— Чи можемо ми визначити, об'єм якої посудини більший, а якої менший? (*Так. У посудину вся вода не вмістилася — отже, об'єм менший. У посудину ввійшла вся вода, ще й місце залишилося, — отже, об'єм більший.*)

— Про яку нову властивість предметів ми дізнались? (*Про об'єм.*)

— Чи є об'єм величиною? Чому? (*Так, тому що можна порівняти.*)

2. Необхідність вибору єдиної міри.

З різних боків столу вчитель ставить дві посудини, з якими ще не працювали. Їхні об'єми помітно не відрізняються. Для вимірювання об'єму обираються дві міри. На більшій позначається буква «б», а на меншій — «м».

— Наші посудини стоять на відстані одна від одної. А як ще можна порівняти об'єми цих посудин без переливання води з однієї в іншу? (Під час обговорення пропозицій діти доходять висновку, що можна обрати мірку, за її допомогою налити воду в посудину і порахувати, скільки мірок вміститься в посудину.)

Спочатку учитель обидві посудини вимірює великими мірками. Отриманий результат записує на дошці. Наприклад: «ліва посудина = 5б», «права = 4б». Потім маленькою міркою вимірює лише праву (меншу за об'ємом) посудину і отримує: «права = 7 м».

— Спочатку вийшло $5 > 4$, тобто ліва $>$ правої, а потім $5 < 7$, ліва $<$ правої. Чому? (*Праву посудину вимірювали різними мірками. Потрібна однакова міра.*)

На закріплення висновку про необхідність однакової міри можна запропонувати дітям такі задачі:

- У вазу входить 2 банки, а в чайник — 8 чашок. Чий об'єм більше — вази чи чайника? (*Сказати неможливо — різні мірки.*)
- В одну діжку налили 4 відра води, а в другу — 6 відер. Яка діжка має більший об'єм? Чому? (*Друга, бо 6 відер більше, ніж 4 відра.*)

— Сучасною загальноприйнятою одиницею вимірювання об'єму є *літр*.

Учитель показує зразки посудин на 1 літр: банку, пакети (різні за формою), поліетиленовий мішечок. Нагадує, що в літрах вимірюють рідини: воду, сік, молоко, кефір та ін.

V. Первинне закріплення в зовнішньому мовленні

1. Фронтальна робота.

а) Завдання № 1—2 на с. 34 підручника.

Діти виконують завдання, чітко проговорюючи, пояснюючи. (Об'єм високої посудини дорівнює 5-ти склянкам, об'єм низької посудини — 8-ми склянкам, тому об'єм високої посудини менший.)

б) Завдання № 3 на с. 34 підручника.

Окрім розв'язання задачі, учні повинні вказати одиницю вимірювання — ложка.

2. Відомості про одиниці об'єму.

Первіні давні міри вимірювання рідини — відро і діжка. Давньою мірою зерна була кадь. Вона поділялася на 2 половинки, або 4 четверті, або 8 осьмин. У різних місцевостях ці міри значно відрізнялися одна від одної, наприклад, московська кадь була приблизно в півтори рази більшою за київську.

3. Розв'язування з коментуванням (№ 7 на с. 35 підручника).

Подані приклади на додавання й віднімання об'ємів, виражених у літрах, доцільно розв'язати біля дошки.

4. Самостійна робота із самоперевіркою за еталоном.

Учитель відкриває на дощці запис. Завдання виконується за варіантами.

I варіант

$$\begin{aligned} 9 \text{ л} - 6 \text{ л} + 5 \text{ л} &= \square \text{ л} \\ 2 \text{ л} + 7 \text{ л} - 4 \text{ л} &= \square \text{ л} \\ \square \text{ л} - 6 \text{ л} &= 2 \text{ л} \\ 7 \text{ л} - \square \text{ л} &= 3 \text{ л} \end{aligned}$$

II варіант

$$\begin{aligned} 4 \text{ л} - 3 \text{ л} + 8 \text{ л} &= \square \text{ л} \\ 3 \text{ л} + 5 \text{ л} - 7 \text{ л} &= \square \text{ л} \\ \square \text{ л} - 7 \text{ л} &= 2 \text{ л} \\ 8 \text{ л} - \square \text{ л} &= 1 \text{ л} \end{aligned}$$

5. Фізкультхвилинка.

Руки вгору піднімаємо,
Потім ми їх опускаємо,
А тоді скоріш-скоріш
Плещи, плещи веселіш.

Руки вгору піднімаємо,
Далі ми їх опускаємо,
А тоді скоріш-скоріш
Тупай, тупай веселіш.

VI. Повторення вивченого

Робота за підручником.

а) Завдання № 5 на с. 34 підручника.

— Що відомо в задачі?

— Що треба знайти?

— Заповніть схему. Ми будемо шукати ціле чи частину?

(Ціле.)

— На скільки частин поділена схема? Чому? (*На 3, бо були Михайлік, Петрик і Оля.*)

— Як знайти ціле? (*Треба скласти частини.*)

— Яка одиниця вимірювання об'єму в задачі?

б) Завдання № 4 на с. 34 підручника.

(Виконується самостійно із взаємоперевіркою.)

VII. Підсумок уроку. Рефлексія діяльності

— Що нового дізналися на уроці?

— Що найбільше сподобалося на уроці?

— Чого б ви хотіли навчити своїх друзів?

VIII. Домашнє завдання

— Виміряти об'єм якої-небудь посудини трьома різними мірами. Поспостерігати, як змінюється значення об'єму зі збільшенням (зменшенням) міри.

— Скласти й розв'язати 2—4 приклади на додавання й віднімання об'ємів, виражених у літрах.

Урок — математична гра. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Розумники й розумниці.

Мета: розширити знання учнів; розвивати пам'ять, увагу, мислення, спостережливість; виховувати цікавість, інтерес до математики.

Обладнання: записи на дошці, картки з прикладами, числами, малюнки, таблиці для складання задач.

1. Вступне слово вчителя.

Сьогодні у нас не просте заняття, а математична гра «Розумники й розумниці». Вам знадобляться розум, кмітливість, винахідливість, словом, усі ваші математичні знання і здібності.

А ще дружба та взаємодопомога. Зараз ми поділимось на три команди, адже будемо змагатися між собою. Кожній команді я буду ставити запитання. За правильну відповідь ви будете отримувати один бал, за неправильну — нуль. Переможцем гри буде та команда, яка набере найбільшу кількість балів. А тепер ознайомтеся з нашим журі. (До складу журі можуть входити батьки, шефи — учні старших класів, вчителі.)

2. Проведення гри.

Конкурс «Ох, ці числа!»

1-а команда

— Що потрібно написати далі? **122333**

— Продовжте ряд, не порушуючи закономірності.

10 200 3000

— Запишіть наступні 5 чисел у ряду.

3, 5, 7, ..., ..., ...,

— Знайдіть закономірність і продовжте ряд.

♦о3♦оо4♦ооо5

2-а команда

— Що потрібно написати далі? **988777**

— Продовжте ряд, не порушуючи закономірності.

01 002 0003

— Запишіть наступні 5 чисел у ряду.

2, 4, 6, ..., ..., ...,

— Знайдіть закономірність і продовжте ряд.

▼◊1▼◊◊2▼◊◊◊3

3-я команда

— Що потрібно написати далі? **988777**

— Продовжте ряд, не порушуючи закономірності.

01 003 0005

— Запишіть наступні 5 чисел у ряду.

3, 6, 9, ..., ..., ...,

— Знайдіть закономірність і продовжте ряд.

***□5*□□6*□□□7**

Конкурс «Обчисліть приклади»

1-а команда

7 – 4 – 2 + 3 + 2 – 5 + 6 (7.)

9 – 7 + 3 + 2 – 6 + 2 + 5 + 1 (9.)

8 – 7 + 0 + 6 – 5 + 3 – 0 + 4 – 6 + 3 (6.)

$$5 + 5 - 9 + 8 - 7 + 4 - 5 + 0 + 8 + 1 \quad (10.)$$

$$15 - 5 + 3 - 1 + 4 - 10 - 2 + 3 - 7 + 12 \quad (12.)$$

2-а команда

$$1 + 6 - 4 + 2 - 1 - 2 + 5 \quad (7.)$$

$$9 - 3 + 2 - 7 + 3 + 1 + 3 - 6 \quad (2.)$$

$$9 - 7 + 1 + 4 + 0 - 6 + 8 - 5 - 2 + 3 \quad (5.)$$

$$10 - 2 - 7 + 0 + 8 - 6 + 2 - 4 + 7 - 8 \quad (0.)$$

$$13 + 5 - 8 - 6 + 3 - 5 + 4 - 3 + 15 - 0 \quad (18.)$$

3-я команда

$$9 - 5 - 3 + 4 + 3 - 6 + 5 \quad (7.)$$

$$8 - 7 + 1 + 6 - 5 + 4 + 2 - 3 \quad (6.)$$

$$1 + 8 + 0 - 4 + 2 - 7 + 9 - 6 + 3 - 4 \quad (2.)$$

$$10 - 9 + 8 - 7 + 6 - 5 + 4 - 3 + 2 - 1 \quad (5.)$$

$$14 - 11 + 7 - 6 + 10 + 5 - 9 + 8 + 0 - 2 \quad (16.)$$

Конкурс «Розв'яжіть задачі»

1-а команда

Подивіться, угорі
На ялинці — снігурі.
Тут — 4 і 3 — там.
Дайте лік всім снігурам.
 $(4 + 3 = 7.)$

Що у лісі так гrimить?
Робить вулики ведмідь.
Їх зробив він тільки сім,
На два менше, ніж хотів.
Хто нам зможе полічити,
Скільки він хотів зробити?
 $(7 + 2 = 9.)$

Йшли до школи дуже рано
Дві кози і два барани,
Дві лисиці, два вовки.
Білки дві, два борсуки,
З глухарем ішов глухар.
Скільки йшло до школи пар?
 $(7.)$

Є в зайчихи п'ять малят,
Неслухняних зайченят.
На обід їх мати жде,
Раз, два, три. А решта де?
 $(5 - 3 = 2.)$

Привезли з городу дині,
Їх 16 у корзині.
9 жовтих диньок тато
Вже для нас несе у хату.
Скільки соковитих динь
Залишив в корзині він?
 $(16 - 9 = 7.)$

2-а команда

Радіє Оленка —
Знайшла 2 опеньки.
Ще 4 — у корзині.
Скільки грибів у дівчини?
 $(2 + 4 = 6.)$

У акваріумі в школі
Є 3 рибки золоті.
Ще 7 рибок дасть Микола.
Скільки стане їх тоді?
 $(3 + 7 = 10.)$

Біля ґанку — дві Тетянки,
Біля тину — дві Христинки,
Біля річки — дві Марічки,
А на лузі — дві Ганнусі.
Тих дівчаток — ой, багато!
Порахуйте їх, малята.
 $(2 + 2 + 2 + 2 = 8.)$

Раз до чаплі на урок
Прилетіло 7 сорок.
Але з них лиш 3 сороки
Добре вивчили уроки.
Скільки ледарів-сорок
Прилетіло на урок?
 $(7 - 3 = 4.)$

Посадив татусь Миколи
18 штук квасолин.
9 виткнулись з землі.
Скільки штук ще не зійшли?
 $(18 - 9 = 9.)$

3-я команда

Швидко їде Федір
 На велосипеді,
 А за ним — ще 5 хлоп'ят.
 Скільки хлопців їде в сад?
 $(1 + 5 = 6.)$

Гнав Івась телят до річки —
 Сім бичків і три телички.
 Хай вони поп'ють води,
 Полічи телятко ти.
 $(7 + 3 = 10.)$

Плете бабуся-лисиця
 Трьом онукам рукавиці.
 — Подарую вам, онуки,
 Рукавичок по дві штуки.
 Бережіть, не загубіть!
 Скільки всіх? Перелічіть!
 $(2 + 2 + 2 = 6.)$

Якось бігли через ліс
 8 кіз.
 6 були з них білі-білі.
 Ну а решта — сірі-сірі.
 Скільки бігло через ліс
 сірих кіз?
 $(8 - 6 = 2.)$

13 мавпочок у клітках —
 Дорослі є і мавпи-дітки.
 Дорослих мавп у клітці — 5.
 А скільки там є мавпенят?
 $(13 - 5 = 8.)$

*Конкурс «Логічні задачі»**1-а команда*

- На ґанку грали п'ять мишенят. Прибігла кішка і сіла на ґанку. Скільки звірів стало? (*Одна кішка, бо мишенята повтікали.*)
- Бабуся зв'язала онукам на зиму шарфи та рукавички. Усього вона зв'язала три шарфи і шість рукавичок. Скільки онуків у бабусі? (*Троє.*)

3. На двох жердинах сиділи папуги. Коли з верхньої жердини на нижню перелетів один папуга, то на обох жердинах стало по 3 папуги. Скільки папуг було на кожній жердині спочатку? (*На верхній — 4, на нижній — 2.*)

2-а команда

1. Матуся розрізала шоколадний батончик на 3 частини. Скільки розрізів їй довелося зробити? (*Два.*)

2. Поле орали 5 тракторів. У двох закінчилося паливо, і вони зупинилися. Скільки тракторів залишилося на полі? (*5.*)

3. На одній тарілці 2 сливи, а на другій — 5. З однієї тарілки на другу переклали одну сливу. Скільки слив стало на кожній тарілці? (*На першій — 1, на другій — 6.*)

3-я команда

1. З-під воріт виглядає вісім собачих лап. Скільки собак за воротами? (*Два.*)

2. Сашко і Сергійко гралися у дворі. Під цеглиною вони знайшли п'ять копійок. Скільки копійок знайшов би один хлопчик? (*Також п'ять.*)

3. Галинка, Маринка й Олеся прийшли на святковий ранок у сукнях різного кольору: жовтій, синій та рожевій. Галинка була не в жовтій. Маринка не в жовтій і не в рожевій. У якій сукні була кожна дівчинка? (*Олеся — у жовтій, Маринка — у синій, Галинка — у рожевій.*)

Конкурс «Магічні квадрати»

Команди отримують картки з двома одинаковими «магічними квадратами».

1.	4		
		5	
	1	6	

2.	4		
	9	5	
			6

Відповіді:

1.	4	9	2
	3	5	7
	8	1	6

2.	4	3	8
	9	5	1
	2	7	6

Залежно від підготовки учнів можна запропонувати інші варіанти завдань.

- Розфарбуйте стовпчики червоним, синім і жовтим кольором усіма можливими способами.

- Подумайте і складіть вираз.

~~ШОКОЛАД~~

$$\square - \square = \square$$

~~НЕВОКРАЙ~~

$$\square - \square = \square$$

~~КАСОЛЯ~~

$$\square - \square = \square$$

Домалюйте.

3. Підсумок гри.

Журі підбиває підсумки гри. Команда-переможниця нагороджується грамотою та призами. Можна також нагородити найактивнішого гравцяожної команди.

Урок математики. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Програма дій. Алгоритм.

Тип уроку: комбінований урок — казкова подорож (урок відкриття нового знання).

Мета: сформувати уявлення про поняття «програма дій», «алгоритм», «блок-схема»; навчити читати прості блок-схеми заданих алгоритмів; тренувати здібності додавання і віднімання трицифрових чисел; закріплювати навички письмових і усних обчислень; розвивати вміння аналізувати й розв'язувати текстові задачі; виховувати любов до казки, народної творчості.

Обладнання: аудіозапис твору П. І. Чайковського «Дитячий альбом»; предметні картки для програми дій (дуб, сундук, заєць, качка, яйце, голка); підручник Л. Г. Петерсон «Математика. 2 клас. 2 частина»; додаткові зошити в клітинку; пісочний годинник (1 хв.).

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Зустріч з казкою — це свято.
 Не було б її у нас,
 Ми б не знали так багато
 Про казковий давній час.
 В кожнім домі, в кожній хаті,
 І у місті, і в селі —
 Хто навчився вже читати,
 Має казку на столі.

(Читається під музику «Дитячого альбому» П. І. Чайковського.)

II. Повідомлення теми та мети уроку

Сьогодні у нас не простий урок, а урок-казка. Ми дізнаємося про те, що таке алгоритм і навчимося складати програми дій. А допоможуть нам у цьому герой казки «Кошій Безсмертний».

III. Актуалізація опорних знань учнів

— Давайте допоможемо Івану-царевичу здолати злого Кошця і звільнити Василису Прекрасну. Пригадайте, де була захована смерть Кошця. Що треба було зробити, щоб її знайти?

[дуб] → [сундук] → [заяць] → [качка] → [яйце] → [голка]

— Отже, вирушаємо в путь!

1. Рахування трійками.

— Щоб дістатися до дуба, треба за 1 хвилину встигнути записати у додаткових зошитах числа до 30, кратні 3.

— А тепер порахуємо хором. Нехай кожен перевірить себе і, якщо потрібно, виправить помилку. (*Відповіді дітей: 3, 6, 9, 12, 15, 18, 21, 24, 27, 30.*)

— У кого все правильно, поставте собі «+». (Самоперевірка.)

2. Нумерація трицифрових чисел.

— Молодці! Ми допомогли Івану-царевичу зрубати дуб, з нього впав сундук, а щоб його відкрити, треба виконати завдання.

- Порахуйте від 836 до 842 і назад;
- назвіть кругле число, яке зустрілося при рахуванні (840);
- зменште його на 200. Яке число вийшло? (640);
- дайте характеристику числа 640 (*640 — трицифрове число, має 6 сотень, 4 десятки; попереднє число 639; наступне 641; сума цифр 10; сума розрядних доданків 600 + 40.*)

3. Перетворення іменованих чисел.

— Відкриваємо сундук, а з нього заєць вискочив. Щоб його спіймати, треба виразити числа 639, 640, 641 у різних одиницях виміру. ($639 \text{ см} = 6 \text{ м } 39 \text{ см} = 63 \text{ дм } 9 \text{ см} = 6 \text{ м } 3 \text{ дм } 9 \text{ см}$;
 $640 \text{ см} = 6 \text{ м } 4 \text{ дм} = 64 \text{ дм} = 6 \text{ м } 40 \text{ см}$;
 $641 \text{ см} = 6 \text{ м } 41 \text{ см} = 64 \text{ дм } 1 \text{ м} = 6 \text{ м } 4 \text{ дм } 1 \text{ см.}$)

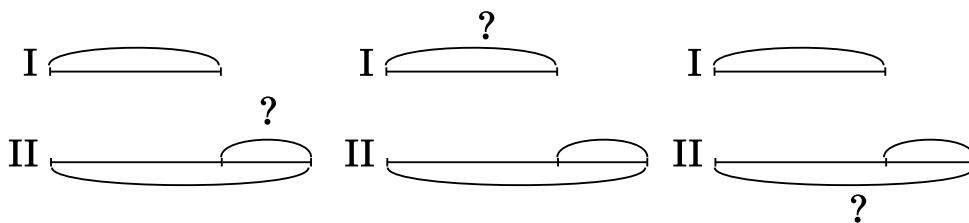
4. Усне рахування.

— Ми спіймали зайця, а з нього вилетіла качка. Щоб її спіймати, треба порахувати ланцюжок. Хто швидше це зробить?

$$\begin{array}{ccccccccc} & + 9 & & - 18 & & + 45 & & - 21 & + 140 \\ \boxed{17} & \rightarrow & \boxed{\quad} & \rightarrow & \boxed{\quad} & \rightarrow & \boxed{\quad} & \rightarrow & \boxed{\quad} \end{array} \quad (172.)$$

5. Робота над задачею.

— Ось ми і збили качку. Але з неї випало яйце і впало в море. Щоб його дістати і перемогти Кощія, треба виконати останнє завдання. Доберіть схему і розв'яжіть задачу: «За перший день Щука виконала 19 бажань Ємелі. Це на 13 бажань менше, ніж на другий. Скільки бажань виконала щука в другий день?»

$$(19 + 13 = 32 \text{ (б.)} — третя схема.)$$

— Ось ми і перемогли Кощія, а допомогла нам у цьому програма дій, яку ми склали.

IV. Пояснення нового матеріалу

— Із програмою дій ми зустрічаємося і в казковому, і у звичайному житті. Пригадайте ще казки, в яких головному герою доводилося виконувати певні дії в певному порядку, щоб досягти своєї мети. («Царівна-жаба», «Три правди» К. Перелісної; «Яйце-райце»; «Коник-горбоконик» П. Єршова.)

— У нашому шкільному житті ми стикаємося з програмою дій під час виконання будь-якої вправи. Пригадайте алгоритм виконання вправи. (*Наприклад:*

- Прочитай слова.
- Випиши слова, що позначають предмети.
- Постав у них наголос.
- Зміни слова так, щоб вони позначали багато предметів.
- Запиши утворені слова.)
- При виконанні складних завдань, розв'язанні задач допоможе програма дій, або алгоритм.

V. Закріплення вивченого матеріалу

— Ми з вами продовжимо казкову подорож і виконаємо завдання в підручнику, а допомагатимуть нам казкові герої. Відгадайте, хто вони і з якої казки прийшли.

1. Відновлення алгоритму.

Багатьом був не відомий —
Нині з кожним подружив,
З казки в кожного удома
Хлопчик-цибулина жив.
Дуже просто, мелодійно
Як він зветься?

(Чіполліно; Дж. Родарі
«Пригоди Чіполліно».)

— На с. 12 підручника Чіполліно дає поради, як вирости сильним і здоровим. Допоможіть хлопчику відновити програму дій.

- а) Виконання завдання № 1 (а, б) на с. 12, 13 з поясненням.
- б) Обговорення варіантів розв'язання.

2. Самостійне складання програми дій.

— Наступне завдання від нової казкової героїні. Відгадайте, хто вона і в яких казках живе.

У зеленому жакеті
Галасує в очереті.
Хоч і плавати мастак,
А не риба і не рак.
(Жаба. Казки «Царівна-жаба»,
«Рукавичка», «Теремок».)

- а) Усний розбір (№ 2 на с. 13 підручника).
 - б) Самостійна робота (№ 3 на с. 13 підручника).
 - в) Взаємоперевірка.
- Діти виставляють одне одному оцінки: «М» — молодець;
«Д» — добре; «С» — старайся; «П» — погано.

VІ. Повторення вивченого

— Відгадайте, як звуть ще одного казкового героя і його друзів.

Чоловічок дерев'яний
Всюди ніс вstromляє свій.
Поміркуйте, поспішіть,
Як звуть його? Скажіть.

(Буратіно. Казка А. М. Толстого «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно». Друзі: Мальвіна, П'єро, Артемон.)

— Допоможіть Буратіно і його друзьям відшукати золотий ключик.

- а) Завдання за варіантами: 1 стовпчик — I варіант, 2 стовпчик — II варіант (№ 5 на с. 14 підручника).
- б) Взаємоперевірка.
- в) Самостійна робота (№ 6—7 на с. 14 підручника).

VІІ. Підсумок уроку

— Ось і закінчилася наша казкова подорож. З якими новими математичними поняттями ми познайомилися?

- Для чого потрібен алгоритм дій?
- Які програми дій ми складали?
- Що вам більше сподобалося на уроці?
- Чи можна міняти місцями порядок дій в алгоритмі?

VІІІ. Домашнє завдання

- Скласти вдома програму шляху до школи.
- Виконати дії за програмою (№ 8 на с. 14 підручника).

Урок математики. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Тема. Обернені операції. Алгоритми розв'язання текстових задач.

Тип уроку: урок-мозаїка (урок відкриття нового знання).

Мета: сформувати здібності до знайдення в програмі дій початкового об'єкта операції; учити складати алгоритми розв'язання текстових задач; закріплювати навички письмових і усних обчислень; розвивати навички додавання і віднімання трицифрових чисел і відповідних одиниць довжини; розвивати кмітливість і увагу; виховувати любов до природи, до прекрасного.

Обладнання: аудіозапис твору П. І. Чайковського «Дитячий альбом»; предметні картки для програми дій; підручник Л. Г. Петерсон «Математика. 2 клас. 2 частина».

ХІД УРОКУ

I. Створення емоційного фону

(До класу входить дівчинка в костюмі Осені. Вона несе два кошики: з овочами і фруктами. Читає вірш К. Перелісної «Золота осінь» на фоні музики П. І. Чайковського «Пори року».)

В парках і садочках
На доріжки й трави
Падають листочки
Буро-золотаві.

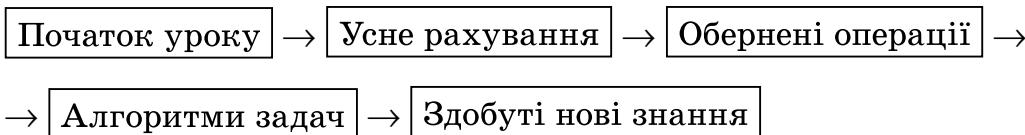
Де не глянь, навколо
Килим кольористий,
Віти напівголі,
Небо сине, чисте.

Метушні немає,
Тиша й прохолода.
Осінь золотая
Тихо-ніжно ходить.

II. Повідомлення теми і мети уроку

Сьогодні у нас не простий урок математики, а осінній. Осінь завітала до вас і принесла свої дари — овочі та фрукти, а ще —

цікаві математичні завдання, які ми будемо виконувати за таким алгоритмом:

III. Актуалізація опорних знань учнів

— Осінь принесла нам у кошиках свої дари. Давайте подивимось, що це. (Показує овочі, діти називають їх.) Подивіться: на них ще прикріплені осінні листочки із завданнями. Щоб згадатися, яке з них виконувати першим, відгадаємо загадки.

1. Складання програми дій.

Вузлувата і листата,
А доспіє — головата.
На нозі стоїть одній,
Сто сорочечок на ній.
(Капуста.)

(Учень, який першим відгадав загадку, витягує капусту і зачитує завдання: «Скласти програму заварювання чаю, розставивши дії в потрібному порядку. (№ 1 на с. 15 підручника.)»

— У якому порядку ви поставили дії?
— Які з цих дій можна помінняти місцями, а які — ні?
Чому?

2. Усне розв'язування задач.

Сидить панна у коморі,
А коса її надворі.
(Морква.)

Завдання на осінньому листку: «Розв'язати усно задачі. Записати відповіді в додатковому зошиті».

1) Першого дня мама заготовила 25 л томатного соку, а другого дня — 18 л. На скільки менше літрів соку заготовила мама другого дня, ніж першого? (*На 6 літрів.*)

2) З одної ділянки зібрали 47 кг моркви, а з другої — на 30 кг менше. Скільки кілограмів моркви зібрали з другої ділянки? (*17 кг моркви.*)

3) У дитячий садок завезли 53 банки консервованих огірків. Це на 25 банок більше, ніж помідорів. Скільки банок консервованих помідорів завезли у дитячий садок? (*28 банок.*)

4) За перший тиждень кури в бабусі знесли 19 яєць, а за другий — 30 яєць. Із 10 яєць бабуся приготувала дідусеїві омлєт. Скільки яєць залишилося? (39 яєць.)

(Під час перевірки діти пояснюють розв'язання задач. Якщо виникають ускладнення, добирають потрібні схеми.)

3. Повторення нумерації двоцифрових чисел.

Сидить Марушка
В семи кожушках.
Хто її роздягає,
Той слізози проливає. (*Цибуля.*)

Завдання:

— Розглянути отримані результати. Що цікавого помітили?
(Числа збільшуються на 11.)

— Продовжити ряд ще на 3 числа (50; 61; 72).
— В отриманому ряді знайти й підкреслити число, сума цифр у якому дорівнює 10. (28.)

4. Повторення нумерації трицифрових чисел.

Я кругленський хлопчик,
Як у мишкі — хвостик,
Червоненський я на вроду,
Хочу в борщик із городу. (*Буряк.*)

Завдання:

— Придумати й записати трицифрові числа, сума цифр у яких теж дорівнює 10, а в розряді десятків стоїть цифра 0. (505; 307; 703; 208; 802; 109; 901; 406; 604.)

IV. Створення проблемної ситуації

1. Фіксація утруднення.

— Ви добре впоралися із завданням, але у нас ще залишилася найскладніша загадка.

Під землею птиця
Кубло звила
І яєць нанесла. (*Картопля.*)

Завдання:

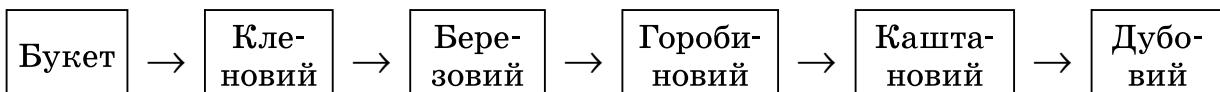
— Відгадати число: «Я задумала число, додала до нього 9, потім відняла 6, потім відняла ще 17, додала 34 і отримала 75. Яке число я задумала?»

Діти складають схему: $\square + 9 - 6 - 17 + 34 = 75$ і фіксують ускладнення при розв'язанні задачі.

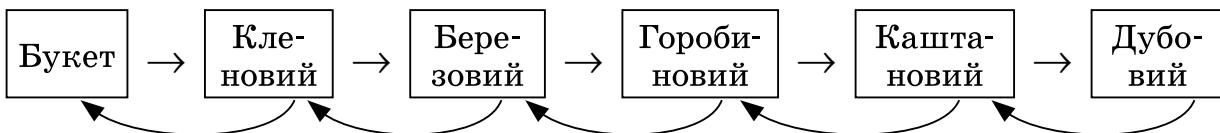
2. Побудова проекту виходу з утруднення.

— Ви зможете розв'язати цю задачу, якщо допоможете Осіні. Подивіться, який у неї чудовий осінній букет.

(Осінь роздає листочки, а вчитель записує на дошці дії.)

— Ось нічого і не залишилося в Осені. Засумувала Осінь. Давайте допоможемо їй знову зібрати букет. Але діяти будемо у зворотному порядку. (Осінь збирає листочки, а вчитель кольоровою крейдою малює стрілки.)

— Що треба робити, щоб знову зібрати букет? (*Діяти у зворотному порядку.*)

V. Первинне закріплення в зовнішньому проговорюванні

— Давайте спробуємо скласти такий алгоритм і для розв'язання задачі. Позначимо задумане число буквою x .

$$\begin{array}{cccccc} & + 9 & - 6 & - 7 & + 34 & \\ x & \rightarrow & \boxed{} & \rightarrow & \boxed{} & \rightarrow & \boxed{} \rightarrow 75 \end{array}$$

— Що треба зробити, щоб знову дійти до x ? (*Рухатися у зворотному напрямку.*)

— Які це будуть операції? (*Обернені.*)

$$\begin{array}{cccccc} x & \rightarrow & \boxed{} & \rightarrow & \boxed{} & \rightarrow & \boxed{} \rightarrow 75 & (x = 55.) \\ - 9 & & + 6 & & + 17 & & - 34 & \end{array}$$

VI. Самостійна робота з перевіркою за еталоном

1. Самостійне виконання (№ 2 на с. 15 підручника).

2. Взаємоперевірка.

3. Розв'язання на дошці з коментуванням (№ 4 на с. 16 підручника).

- Які єстівні гриби ви знаєте?
- Як треба збирати гриби? Чому?
- Складіть алгоритм збирання грибів.

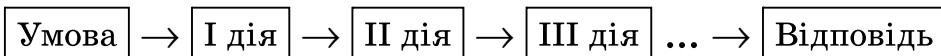
VII. Включення в систему знань і повторення

1. Виконання завдання № 7 на с. 17 підручника.

— Назвіть послідовність операцій в алгоритмі розв'язання задачі.

— Що нагадують прочитані операції? (*Порядок роботи над задачею під час її аналізу.*)

— Проаналізуємо, як за допомогою відомих величин знайти невідомі. Алгоритм аналізу фіксуємо на дошці у вигляді блок-схеми, яка вказує послідовність дій учнів, у результаті якої здійснюється пошук і оформлення розв'язання. Саме розв'язання можна подати у вигляді послідовності операцій, яка веде від умови задачі до шуканого результату:

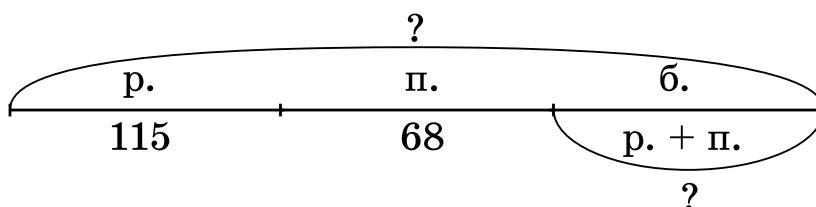
Аналіз задачі полягає в тому, щоб знайти й обґрунтувати ланцюжок перетворень, який веде від умови до відповіді. Пошук розв'язання може здійснюватися трьома способами:

- 1) від запитання до умови (аналітичний спосіб — «з кінця»);
- 2) від умови до запитання (синтетичний спосіб — «з початку»);
- 3) в обох напрямках (аналітико-синтетичний спосіб.)

Учень може обирати будь-який із цих способів — головне, щоб мовлення його було грамотним, доказовим, лаконічним, самостійним. Однак краще орієнтувати дітей на пошук розв'язання від запитання до умови («з кінця»), оскільки логіка розв'язання розкривається глибше.

Діти мають розуміти, що являє собою їхня відповідь за задачею:

- 1) потрібно назвати відомі величини й запитання задачі;
- 2) провести аналіз задачі (тут допоможе схема.)

Іншими словами, відповідь за задачею — це самостійне виконання з договорюванням уголос II і III блоків наведеного в підручнику алгоритму.

У поданій задачі:

— Щоб додати відповідь на перше запитання, потрібно додати число ріжків, пиріжків і булочок (*шукаємо ціле*). Два перші числа відомі, а третє, за умовою, дорівнює їхній сумі.

— Для відповіді на друге запитання спочатку додамо число булочок і пиріжків, а потім від отриманого числа віднімемо число ріжків.

Діти повинні звикнути до того, що після уважного й вдумливого читання вони самі проговорюють відомі й невідомі величини, проводять аналіз і на його підставі пояснюють хід розв'язання задачі. Учитель допомагає їм, якщо виникне потреба, різноманітними запитаннями. При цьому якість відповіді тим вища, чим самостійніша відповідь.

VIII. Підсумок уроку

— Чого нового ми сьогодні навчилися на уроці?
 — Чи всі пункти нашого алгоритму уроку ми виконали?
 — Наш урок уже добіг кінця, а ми ще не зазирнули в другий кошик.

— Подивіться, що Осінь принесла у ньому. (*Яблука, груші.*)

Осінь. Мені дуже сподобався ваш урок. Ви гарно працювали, каліграфічно й охайно писали в зошитах, добре засвоїли новий матеріал, і за це я вас зараз почастую цими фруктами.

(Осені роздає дітям фрукти.)

Математична гра «Найрозумніший». 4 клас

Мета: повторити вивчене в початковій школі; розширювати знання учнів з математики; розвивати навички швидкого рахування; розвивати пам'ять, увагу, мислення, спостережливість; виховувати інтерес до математики, зацікавленість.

Обладнання: картки із задачами та прикладами; записи на дошці, таблиці.

Кабінет святково прикрашений. На стінах прикріплені пласти з висловами:

Математика — цариця всіх наук. (*Ян Снядецький*)

Арифметика — наче вхідна брама до всіх інших наук, бо без її пізнання ніхто не може зробити жодного кроку вперед до храму науки. (*Феофан Прокопович*)

У величезному саду геометрії кожний може підібрати собі букет за смаком. (*Давид Гілберт*)

Математику вже навіть задля того треба вивчати, що вона розум до ладу приводить. (*Михайло Ломоносов*)

1 - й ведучий. Увага! Увага!
Послухайте нас!
Цікаву новину повідати час.

2 - й ведучий. Увага! Увага!
Не слухайте мимоволі.
Математична гра
Починається у школі.

1 - й ведучий. Хто розум, увагу, винахідливість має,
Нехай у гості до нас завітає.

2 - й ведучий. А хто ще не встиг
Математику полюбити,
Ми з тим збираємось міцно дружити.
Бо поведемо всіх дорогою до знань:
Обчислень, задач, міркувань та рівнянь.

Математика. Я — Математика, всіх наук цариця.
Я ваша вірна помічниця.
Хоч суворою буваю,
Та усе на світі знаю.
Що помножить, як відняти,
Поділити як, додати.
У цьому всьому я лад знайду
І не дам потрапити в біду.
Нехай голос мій далеко лине:
Вивчайте, вивчайте, вивчайте мене!

Я чула всю вашу розмову і вирішила до вас завітати. Приємно, що діти дуже добре мене знають. Я хочу всіх вас запросити до себе в гості й оголосив математичну гру «Найрозумніший» розпочатою!

Відбірковий тур

Продали гіпопотаму
Груш 16 кілограмів.
Він $1/4$ з'їв.
Скільки ще він залишив?
($16 - 16 : 4$.)

Груш дали гіпопотаму
 28 кілограмів.
 Він $\frac{2}{7}$ вранці з'їв.
 Скільки на обід лишив?
 $(28 - 28 : 7 \cdot 2 = 20.)$

Тисяча мурашок
 В мурашнику жили.
 600 пішли направо,
 Наліво 100 пішли.
 Решта вдома копошились,
 Скільки вдома залишилось?
 $(100 - 600 - 100 = 300.)$

Горобці зерно клювали
 І зернинки рахували.
 320 — вже наїлись,
 А ще 300 залишилось.
 Може, ми полічим їх?
 Скільки зерняток усіх?
 $(300 + 320 = 620.)$

Мавпа Хана й мавпа Нана
 Разом з'їли 100 бананів.
 Нана втрічі більше з'їла,
 Мабуть, більше зголодніла.
 Чи дізнатись можна,
 Скільки з'їла кожна?
 $(100 : 4 = 25$ (Хана),
 $100 - 25 = 75$ (Нана).)

Розминка

- Дві селянки йшли до Києво-Печерської лаври. Обидві пройшли 60 верст. (1 верста — це 1 км 70 м.) Скільки верст пройшла кожна з них, якщо вони йшли з однаковою швидкістю? (*60 верст.*)
- У мішку 100 кг зерна. Як поділити це зерно на дві частини, щоб в одному мішку було на 20 кг більше, ніж у другому? (*40 і 60 кг.*)
- На скільки частин буде поділено відрізок, якщо на ньому розмістити три точки? (*На 4 частини.*)
- Мама та дочка чекали прибуття пароплава 6 годин. Скільки годин чекала пароплав кожна з них? (*6 годин.*)

5. Від'ємник дорівнює 34, зменшуване виражене сумою чисел 54 і 18. Знайди різницю. $((54 + 18) - 34 = 38.)$

6. Зграя вовків бігла на полювання. Один поперед двох. Один позаду двох, а один між двома. Скільки було вовків? (3.)

7. Білки сидять на гілках. Навпроти кожної білки — по 2 білки. Скільки всього білок? (3.)

8. У кімнаті є я і ти та ми з тобою. Скільки всього людей у кімнаті? (2.)

9. Незнайко побачив, що мама варить у дволітровій каструлі суп за 30 хвилин. Тоді він вирішив, що для варіння супу в літровій каструлі вистачить 15 хвилин. Чи правий він? (Ні.)

10. У двох носорогів — 2 роги. А скільки рогів у 20 носорогів? (20 рогів.)

11. Записати найменше і найбільше чотирицифрове число, у якого сума цифр 5. Повторювати цифри можна. (1004, 5000).

12. На колі є точки. Через них попарно проведено 10 прямих. Скільки точок було на колі? (5 точок.)

13. У школі 370 учнів. Доведи, що серед них обов'язково знайдуться хоча б два школярі, які народилися в один день. (Рік має 365 (366) днів. $365 < 370.$)

14. Для виходу на орбіту штучного супутника Землі швидкість космічного корабля має бути близько 8 км/с. Яку відстань пройде космічний корабель за 1 годину?

$$(8 \cdot 3600 = 28\ 800.)$$

15. Через 2 роки Сергій буде вдвічі старший, ніж він був 2 роки тому. Скільки років буде тоді Сергію? (8 років.)

16. Мотоцикліст, проїхавши 120 км, заміряв залишок пального і виявив, що витрачено $1/3$ запасу. Чи вистачить залишку пального, щоб проїхати всю відстань — 350 км — від початкового до кінцевого пункту? (Мотоцикліст може проїхати всього 360 км. $360 > 350$, пального вистачить.)

Півфінал

1. У книжці 16 сторінок. Скільки потрібно цифр, щоб пронумерувати цю книжку? (10.)

2. Коли ми дивимось на цифру 2, а кажемо 10? (Коли дивимось на механічний годинник.)

3. Лікар дав хворому 3 пігулки, вказавши, що приймати потрібно через 20 хв. На який час вистачить цих пігулок? (На 40 хв.)

4. Як записати 52 однаковими цифрами? ($52 = 44 + 4 + 4$;
 $52 = 22 \cdot 2 + 2 \cdot 2 + 2 \cdot 2$; $52 = 33 + 3 \cdot 3 + 3 \cdot 3 + 3 \cdot 3$.)

5. Маса 2 биків і 5 слонів становить 22 тонни, а 4 биків та 3 слонів — 16 тонн. Якою є маса одного слона? Одного бика? (*4 бики і 10 слонів будуть мати масу 44 т, отже, 7 слонів будуть мати масу $44 - 16 = 28$ (т), а один слон $28 : 7 = 4$ (т), маса бика — $(16 - 4 \cdot 3) : 4 = 1$ (т).*)

6. Брата запитали, скільки йому років. Він відповів: «Мені разом із сестрою 18 років, а 6 років тому я був удвічі старший за неї». Скільки років йому тепер? (14 років.)

7. Загальна маса вантажу поїзда, що складався з 24 великих і 20 малих вагонів, 1472 т. Знайдіть вантажопідйомність великих і малих вагонів, знаючи, що в один великий вагон навантажили стільки, скільки у 3 малі. (*Якби були лише малі вагони, то їх було б $24 \cdot 3 + 20 = 92$, $1472 : 92 = 16$ (т) — вантажопідйомність малого вагона; $16 \cdot 3 = 48$ (т) — вантажопідйомність великого вагона.*)

Фінал

1. Батька спитали, скільки йому років, а він відповів: «Мені стільки років, скільки моєму синові місяців. Через 2 роки я буду старший від сина у 8 разів». Скільки років батькові й сину окремо? (*Число місяців сина — невідоме, тобто x . Число місяців батька — $12x$. Через 2 роки батькові буде $12x + 24$, а сину $x + 24$. Складемо рівняння: $(x + 24) \cdot 8 = 12x + 24$ або $8x + 192 = 12x = 24$, $12x - 8x = 19 - 24$, $4x = 168$, $168 : 4 = 42$. Синові 3 роки і 6 місяців, батькові — 42 роки.*)

2. Учні 4 класу здали на заготівельний пункт 360 кг жолудів і 250 кг насіння бука і отримали 15 грн 80 к., а учні 3 класу здали 300 кг жолудів і 250 кг насіння бука і отримали 14 грн. Скільки копійок коштує 1 кг жолудів і 1 кг насіння бука окремо? (*Нехай 1 кг жолудів коштує — x , тоді 360 кг жолудів коштуватимуть $360x$ к., а 300 кг — $300x$ к. Ціна насіння бука теж невідома, але його називали учні 3 і 4 класів однакову кількість. Отже, $360x - 300x = 1580$ к. — 1400 к. = 180 к; $60x = 180$.*)

$$1) 180 : 60 = 3 \text{ (к.)}, x = 3 \text{ к.} — \text{ціна 1 кг жолудів};$$

$$2) 3 \cdot 300 = 900 \text{ к.} = 9 \text{ грн};$$

$$3) 14 \text{ грн} - 9 \text{ грн} = 5 \text{ грн};$$

$$4) 500 \text{ к.} : 250 = 2 \text{ к.} — \text{ціна 1 кг насіння бука.}$$

Відповідь: ціна 1 кг жолудів 3 к., бука — 2 к.)

Підбиття підсумків

Нагородження переможців. (1 учень отримує звання «найрозумніший», 2 учні — номінації: «кращий аналітик», «кращий рахувальник», інші учні нагороджуються «дипломами учасників».)

1 - й ведучий.

Все зуміли розв'язати,
Про складне й просте сказати.
Вміли добре рахувати
І нове в усім пізнати.

2 - й ведучий.

І тому заслуга ваша —
Ваші грамоти, призи.
Так надалі і тримати —
Математику не забувати.

Математика.

Я задоволена всіма,
Хто в гості завітав,
Хто всі свої сили,
Уміння й знання
Уміло показав.
Той нагороди вартий,
Подяк, усіх чеснот.
Тож часу ми не гаймо
І переможців привітаймо!

Діти разом співають пісню «Дважды два — четыре» (слова М. С. Пляцковського, музика В. Я. Шайнського).

Формування компетентності учнів на основі розвитку пізнавального інтересу

Головним завданням сучасної школи є особистісно-орієнтовний спосіб навчання, виховання, формування ключових компетентностей, підвищення якості знань учнів.

Для молодшого покоління надзвичайно важливо те, як у школі йому допоможуть розвинути свої особистісні здібності, навчати думати, висловлювати власні погляди, здійснювати в житті вибір, приймати рішення. Досягнути певних результатів можна тільки в процесі наполегливої роботи.

Основною формою навчання є **урок**. У сучасній школі вчитель під час навчального процесу має бути не просто носієм суми знань, яку передає учням. Завдання вчителя полягає в тому, щоб включати дітей в пізнавальну діяльність, учити здобувати знання, формувати ціннісні відношення, залучати до активної співпраці.

У початковій школі дитина повинна не тільки готуватись до подальшого навчання, накопичувати багаж знань і вмінь. Вона має оволодіти певним рівнем компетентностей¹ із базових дисциплін. Учні повинні вміти використовувати здобуті знання в практичній діяльності, вміти діяти в життєвих ситуаціях.

До складових компетентності належать:

- знання;
- уміння;
- ставлення;
- навички.

Ключові компетентності:

1. Уміння читатися.
2. Загальнокультурні.
3. Громадянські.
4. Підприємницькі.
5. Соціальні.
6. Здоров'язберігаючі.
7. Компетентності в застосуванні інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ).

Учні — найголовніші фігуранти в процесі навчання. Для них організований навчально-виховний процес. І цей процес має бути цікавим.

Формування пізнавального інтересу учнів — основа стимулювання та мотивації навчання. Обов'язковими моментами у формуванні пізнавальної діяльності учнів є:

- 1) позитивне ставлення до діяльності (Хочу робити. Мені це цікаво.);
- 2) наявність пізнавального інтересу (Що нового я дізнаюсь?);

¹ Німецький термін «Kompetent» означає здатність до дії як уміння використовувати знання в практичній діяльності.

3) наявність мотиву, який іде від самої діяльності (Для чого я це роблю? Як я це буду робити?).

Отже, в процесі навчання важливо забезпечити виникнення позитивних емоцій стосовно навчальної діяльності, її змісту, форм і методів здійснення.

Прийоми стимулювання навчання

1. Зміст — основне джерело інтересів до самої навчальної діяльності.

Вимоги до змісту:

- науковість;
- зв'язок із життям;
- систематичність і послідовність;
- комплексний освітній, виховний і розвивальний вплив;
- створення ситуації новизни, актуальності.

2. Пізнавальні ігри.

3. Нестандартні форми проведення уроку.

4. Аналіз життєвих ситуацій.

5. Інтерактивні технології навчання.

6. Створення ситуації успіху в навчанні.

Позитивне ставлення до навчання → включення в навчальну діяльність → результат.

Кожна дитина поступово приходить до бажаних результатів шляхом кропіткої роботи. Одному це дается легше, іншому — складніше. Але кожний наступний крок, який зробила дитина, заслуговує на похвалу, важливо, щоб дитину запевнили в тому, що вона здатна на більше. Учитель — дитина — батьки — це три складові навчально-виховного процесу, які при наявності однієї мети і співпраці дадуть позитивний результат, гарантують успіх дитини в навчанні.

Щоб процес навчання був більш емоційним, результативним, обов'язково має бути зворотний зв'язок. Співпраця між учнями та вчителем, залучення батьків до організації і проведення різних форм роботи — запорука успішної роботи. Тому нині важлива роль відводиться *нестандартним урокам із використанням інтерактивних вправ*: урок-подорож, урок-інсценізація, урок-гра, урок-фестиваль, урок-концерт та ін. Під час таких уроків дитина має не тільки отримати певну суму знань, уміти їх використати, а й розвивати свої творчі здібності, розвиватись як особистість.

Активізація пізнавальної діяльності

1. Націленість на успіх.
2. Творчість.
3. Свобода вибору.
4. Партнерство.
5. Заохочення особистих ідей.
6. Гуманізація і демократизація навчання.
7. Позитивний зворотний зв'язок.

Виховання дітей — важливий процес, який тісно пов'язаний із процесом навчання. Вихованці можуть успішно вчитись тільки тоді, коли вони вміють спостерігати, думати, висловлювати думки, читати, писати, думаючи читати і думаючи писати. Джерело думки — спостереження, природа, праця, книга, творчість.

У сучасній школі виховний процес має такі **пріоритетні напрями:**

- 1) гуманне ставлення до вихованців, до оточуючих людей;
- 2) виховання відповідальності за свої вчинки;
- 3) навчання дітей співпрацювати, долати труднощі, вміти використовувати здобуті знання в розв'язанні життєвих ситуацій;
- 4) допомога вихованцям у зростанні свідомими, освіченими, високоморальними людьми.

Формування компетентностей учнів на основі пізнавального інтересу — актуальне й важливе завдання сучасної школи, розв'язання якого потребує багато зусиль від учасників навчально-виховного процесу.

Зразки планів-конспектів уроків

Урок навчання грамоти. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Буквосолучення **ъо**. Написання складів і слів із буквосолученням **ъо**.

Тип уроку: комбінований.

Мета: закріплювати знання учнів про вживання знака м'якшення на письмі; учити написання складів із буквосполученням **ъо**; формувати навички каліграфічного письма; розвивати мовлення, орфографічну зіркість; виховувати старанність, охайність.

Обладнання: предметні малюнки, картки із словами, картки з буквами.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

Мовні вправи-розминки.

(Діти імітують дії рухами.)

Сонце прокидається,
Деревця гойдаються,
Раптом дощик пішов.
Я злякалася: «Ой, ой, ой!»
Швидко-швидко я зібралась
І в будиночок схovalась.

У травиці-муравиці
Прилягла спочити киця.
Буду тихо я ходити,
Щоб її не розбудити.
Насварюсь на півня: «Цить!
У травиці киця спить».

Раз, два, три, чотири —
Кицю грамоти учили.
Не читати, не писати,
А за мишками ганяти.

III. Актуалізація опорних знань учнів

1. Бесіда.

- Чого ми навчаємось на уроках навчання грамоти?
- Чи всі літери ви вмієте писати?
- Чого хочете навчитись на уроці?
- А для чого вам вміти писати букви, слова, речення?

2. Інтерактивна вправа «Якщо хочеш...».

- Якщо хочете бути уважними — сядьте рівно.

- Якщо хочете бути старанними — погладьте себе по голівці.
- Якщо хочете допомагати товаришу і бути працелюбними — підніміть рученятка вгору.
- Пригадаємо, як поводитись під час уроку.

На уроці:

слухай — ... (уважно).
працюй — ... (старанно).
сиди — ... (рівно).
пиши — ... (охайно).

3. Повторення вивченого матеріалу.

а) Гра «Чистомовка».

Учитель показує (вибірково) картки з буквами, які позначають голосні звуки. Діти називають букву, звук і промовляють чистомовку.

- A** — а-а-а — котика нема.
- E** — е-е-е — де наш котик, де?
- Y** — у-у-у — мишку з'їв малу.
- I** — і-і-і — сидить на печі.

б) Робота над буквами, що служать для позначення приголосних звуків.

Демонстрація карток з буквами. Учні називають букви та звуки:

Z, C, P, K, B, H.

Висновок: Звук — чуємо, вимовляємо. Букви — бачимо, пишемо.

в) Гра «Придумай слова».

(Діти придумують слова, які починаються зі звуків, що вимовляє вчитель.)

4. Робота з малюнками.

— Як називається знак, який ми навчилися писати на мінулому уроці? (*Знак м'якшення.*)

— Чи позначає він звук? (*H.i.*)

— На що вказує цей знак? (*На м'якість попереднього звука.*)

Учні декламують вірш про знак м'якшення з опорою на малюнки-помічники. Учитель показує предметні малюнки

(півень, горобець, ведмідь, журавель, дельфін, рись), діти читають вірш із пам'яті.

Півень, горобець, ведмідь.
Знак м'який в словах стоїть.

Журавель, дельфін і рись.
М'який знак — не помились!

5. «Мікрофон».

Бесіда за виставкою малюнків учнів «Чарівне перетворення знака м'якшення». Діти коментують, як можна зробити малюнки із «ъ».

IV. Робота над темою уроку

1. Гра «Відгадайте слово» (робота в групах).

Завдання: переставити букви так, щоб вийшли слова.

1-а група:	леньо	олень
2-а група:	ьнкі	кінь
3-я група:	ліоцьве	олівець
4-а група:	сьир	рись
5-а група:	ульн	нуль
6-а група:	ньол	льон

2. Самостійна робота.

Завдання: записати подані слова в зошит прописними літерами.

Перевірка за написаним на дошці зразком учителя. Коментар.

Оленъ кінь рисъ нуль олівецъ

— Яке слово викликає у вас утруднення в написанні?
(Лъон.)

— Чому? (*Не знаємо, як правильно писати сполучення ъо.*)

3. Фізкультхвилинка.

При дорозі, де тополі,
 Синій льон зацвів у полі.
 Біля льону синя річка,
 В небі синьому синичка.

4. Повідомлення теми уроку.

5. Робота в зошитах-прописах.

а) Прописування.

ьо льо льон

ьо — розривати не можна.

б) Робота над складанням звукової моделі до слова: **льо_н.**

в) Читання вірша.

То не казка, то не сон,
 То зацвів у полі льон.

(Демонстрація зображення льону, розповідь учителя, що з льону виготовляють лляні тканини, шиють плаття.)

г) Прописування сполучень.

тьо ньо на ньому

д) Читання речень.

Ось пеньок. На ньому опеньки.

е) Складання речень. Читання.

У

гайочку

соловейко

тьохкає

(У гайочку тьохкає соловейко.)

6. Гра «Ксерокс».

Завдання: списати подане на дощці речення красиво, точно за зразком.

Василько сів на пеньок.

Перевірка. Взаємоперевірка в парах.

Завдання до речення: знайти і позначити в словах букви, які позначають голосні звуки.

— Порахуйте, скільки таких букв. (7.)

— Назвіть їх.

— Знайдіть слово, в якому є сполучення **ьо.** (Пеньок.)

7. Підсумки роботи. Похвала дітей.

8. Читання скромовки.

Дзьобнув хлібця горобець.
Дзьоб обтер об стовбурець.

V. Закрілення вивченого матеріалу

1. Мовна розминка.

Олівець в руках тримаю,
Серед пальчиків кручу,
Неодмінно кожен пальчик
Буть слухняним я навчу.

2. Читання слів з дошки. (Завдання на розпізнавання слів із сполученням *ъо*.)

<i>кольоровий олівець</i>	<i>чудовий деньок</i>	<i>синій льон</i>
<i>працьовиті діти</i>	<i>кольорова райдуга</i>	<i>старий пеньок</i>

VI. Підсумки уроку

- Чого навчилися на уроці?
 - Що було важко виконувати?
 - Чи все вийшло так, як ви хотіли?
 - Які слова зі сполученням *ъо* ви запам'ятали? Назвіть їх.
 - Що більш за все сподобалось на уроці?
 - Дякую за урок. Ви молодці!
- Похвала її заохочення дітей.

Урок української мови. 2 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Апостроф.

Тип уроку: комбінований.

Мета: познайомити дітей з апострофом як знаком української мови; вчити писати слова з апострофом, правильно вимовляти їх; продовжувати формувати навички письма.

Обладнання: картки для кожного учня зі словами, в яких є апостроф; «Лото».

ХІД УРОКУ

I. Підготовчий етап

1. Робота біля дошки.

*Дівчинка ... кошик. Вийшла з дому і пішла в Там вона ...
Вовка.*

- Вставте слова, які пропущено. (*Взяла, в ліс, зустріла.*)
- Про яку дівчинку йдеться? (*Про Червону Шапочку.*)
- До нас на урок сьогодні завітала Червона Шапочка. (Учениця одягнена у вбрання Червоної Шапочки.)

2. Завдання від Червоної Шапочки.

Червона Шапочка роздає з кошика кожному учневі картки.
Учні зачитують, що на них написано.

Раз, два — дерева,
Три, чотири — вийшли звірі,
П'ять, шість — пада лист,
Сім, вісім — птахи в лісі,
Дев'ять, десять — це сунички,
Підвели червоні личка.

- Що я зачитала? (*Лічилочку.*)
- Знайдіть слова, в яких ви зустріли невідомий вам знак ('').
(Це слова п'ять, дев'ять.)

II. Робота над новим матеріалом

1. Повідомлення теми уроку.

— Діти, сьогодні ми з вами зустрінемося не з буквою, а зі знаком країни Українська мова. Як цей знак називається, ви дізнаєтесь, відгадавши загадку.

Я такий же, як знак розділовий,
І відомий шкільній дітворі.
Та в словах української мови
Я пишусь не внизу, а вгорі.
Спробуй лише написати ім'я,
Стану одразу потрібен і я.
(Апостроф.)

2. Запис знака в зошитах та на дощці ('').

3. Гра «Відгадай слово».

Учні-помічники читають загадки, решта записують слова-відгадки.

- Дитяча іграшка, має круглу форму, виготовлена з гуми, відбивається від землі. (*М'яч.*)
- Шкідлива трав'яниста рослина. (*Бур'ян.*)
- Багаторічна трав'яниста запашна рослина. (*М'ята.*)
- Особиста назва людини, що дається їй після народження. (*Ім'я.*)
- Птахи, які гарно співають. (*Солов'ї.*)

4. Робота з картками.

— Прочитайте вірш. Спишіть. Підкресліть слова з апострофом.

П'явка, в'юн, пір'їна, в'ється —
 Знак апострофом зоветься.
 П'ять цукерок з'їв хом'як —
 Дуже симпатичний знак.

O. Кононенко

— Зробіть звуковий аналіз слів *в'юн*, *хом'як*. Пам'ятайте, що після апострофа букви позначають два звуки, а звук [й] в українській мові завжди м'який.

5. Гра «Третій зайвий» (робота в парах).

— Знайдіть «зайві» слова (ті, що пишуться без апострофа). Випишіть їх. Складіть з ними речення і запишіть.

Мар'яна, буря, солов'ї, свято, в'яз, зоря, бур'ян, буряк. (Буря, зоря, свято, буряк.)

— Визначте слова-предмети, слова-дії, слова-ознаки.

Зоря вечірня догорає, а соловейко все співає.

6. Завдання-гра «Юні знавці».

— Поясніть лексичне значення слів.

Інтерв'ю, прем'єра, п'єса, череп'яний.

Інтерв'ю — розмова журналіста з якою-небудь людиною, призначена для опублікування в пресі, передачі по радіо.

Прем'єра — перша вистава п'єси в театрі.

П'єса — драматичний твір, призначений для показу на сцені.

Череп'яний — глиняний.

Учням, які пояснили лексичне значення найбільшої кількості слів, учитель вручає призи — малюнки предметів, які мають у назві апостроф: м'яч, валер'янка, солов'ї, в'яз, м'ята.

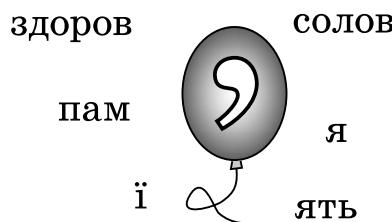
7. Робота зі скоромовкою.

— Запишіть. Вивчіть. Підкресліть слова з апострофом.
В'яз за в'язи в'яза взяв — в'язу в'язи зав'язав.

III. Закрілення вивченого матеріалу

1. Гра «Чарівне коло».

— Складіть слова, запишіть їх.

2. Вправа-гра «Об'єднай слова». (Самостійна робота.)

— Об'єднайте слова по групах.

Птахи Рослини Риби

М'ята, валер'яна, крапив'янка, солов'ї, в'яз, в'юн.

Зразок виконання:

Птахи	Рослини	Риби
<i>крапив'янка</i>	<i>м'ята</i>	<i>в'юн</i>
<i>солов'ї</i>	<i>валер'яна</i>	
	<i>в'яз</i>	

— Складіть речення з одним із слівожної групи (по рядах).

Солов'ї — чудові співочі птахи.

Бабуся заварила чай із м'ятою.

Рибу в'юн назвали так за гнучке тіло.

3. Робота із загадкою.

— Запишіть слова з апострофом.

Чотирироге звір'я

Що за звір'я — хто вгадає —

Що чотири роги має?

Вийде з хати на подвір'я —

За собою губить пір'я.
 Нашорошив зайчик вушка:
 То не звір, а то ... (*подушка*).

Зразок виконання: подвір'я, звір'я, пір'я.

IV. Підсумок уроку

- Як називається знак української мови, з яким ми позналися?
- Які слова, в яких є цей знак, ви запам'ятали?

V. Домашнє завдання

Скласти 5 речень зі словами, в яких є апостроф.

Урок розвитку зв'язного мовлення. 4 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Тихо осінь ходить гаєм...

Тип уроку: урок розвитку знань.

Мета: удосконалювати вміння складати текст, послідовно викладати свої думки, почуття, виражати їх у письмовій формі; виробляти навички творчої роботи; розвивати зв'язне мовлення учнів, уміння спостерігати, порівнювати; розширювати словниковий запас; удосконалювати навички читання, письма; виховувати любов до природи, рідного слова.

Обладнання: виставка дитячих робіт «Осінь-чарівниця», осінні листочки, таблиця «текст», картки-завдання, аудіозапис твору П. І. Чайковського «Осіння пісня» з циклу «Пори року».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності

1. Робота із загадкою.

Сидить — зеленіє.
 Летить — жовтіє.
 Падає — почорніє.
 (*Листя.*)

2. Повідомлення теми і мети уроку.

Сьогодні ми вирушаємо в подорож до осіннього лісу. До нас у гості завітало листячко. Спробуйте розповісти, яке воно. Уявіть, з яким настроєм завітало до нас листячко. Передайте цей настрій, «оживіть» маленький листочек.

(Діти малюють на листочку з дерева, який принесли на урок. Показують його, розказують, з якого дерева прилетів гість, який у нього настрій.)

На дошці запис:

Тихо осінь ходить гаєм.
Ліс довкола аж горить.
Ясен листя осипає,
Дуб нахмурений стойть.
H. Приходько

(Діти читають. Пояснюють, які слова вжиті в переносному значенні. На дошці вивішуються кленові листочки з назвою теми уроку.)

Мета нашого уроку — розкрити таємниці осені і написати твір-мініатюру на осінню тему.

Діти повинні знати: як утворюється текст, види текстів.

Уміти: самостійно написати твір за планом після підготовчої роботи.

3. Огляд і обговорення дитячих робіт «Осінь-чарівниця».

4. Слухання віршів про осінь Н. Красоткіної у виконанні учнів.

Осінь-чарівниця

Золота красуня — осінь-чарівниця!
По землі ступає, золотом іскриться.
В жовте і червоне листячко фарбує
І картини дивні, чарівні малює!
Небо синє-синє, листя кольорове,
А яке довкілля радісне, чудове!
А які в жоржини, наче сонце, квіти!
Світ наш неповторний, гарний, розмаїтий!
Світ наш незбагнений, дивний, загадковий,
І такий прекрасний, і такий чудовий!

В осіннім гаю

Як же гарно, чудово, привітно,
Ніби в казці, в осіннім гаю.
Клен з берізкою золотом квітне,
Я на килимі жовтім стою.
Вітерець поміж гіллям гуляє,
По осінньому лісу іде,
Лист пожовкливий знімає, кружляє
І тихенько додолу кладе.
То підніме у синяву неба,
Заспіва в кучерявій сосні,
То пригорнеметься ніжно до тебе,
На ліричній заграє струні.
Осінь гріється в теплім промінні,
Усміхається сонцем згори.
І малює картини чарівні,
Та міняє щодня кольори.

Я люблю осінь

Дерева всі готуються до сну,
Скидають листя — буде легко спати.
В осінню днину сонячну, ясну
Люблю я в парку нашему гуляти.
Збираю листя і букет роблю,
А він під сонцем дивним сяйвом грає!
Красуню-осінь дуже я люблю,
Я ніби в казку двері прочиняю.

— Вірші яких українських поетів про картини рідного краю ви знаєте? (A. Малишка, Л. Костенко, I. Франка, K. Перелісної.)

5. Гра «Осені таємниці» (робота в групах).

Діти поділяються на групи. Обмірковують відповіді. Учні-консультанти доповнюють відповіді, демонструють малюнки тварин, рослин. Завдання написані на листочках.

1) Який лісовий мешканець сушить собі гриби на деревах?
(Білка.)

2) Які пташині таємниці на деревах відкриває нам листопад? (На облетілих деревах добре видно сховані влітку в листі пташині гнізда.)

3) Чи збирають птахи собі на зиму запаси? (Деякі. Сови збирають собі в дуплах вбитих мишей, сойки — жолуді, горіхи.)

- 4) Як готуються до зими мурашки? (*Зачиняють усі входи, виходи в мурашник і збираються всі самі в кучу.*)
- 5) Листя яких дерев червоніє восени? (*Горобини, осики, клені.*)
- 6) Куди восени подіваються метелики? (*Гинуть з першими холодами, ховаються в щілини під кору дерев, парканів, будинків.*)
- 7) Куди взимку ховаються жабки? (*Ховаються під водою, забиваються під камені, в ями, у баговиння, ховаються в підвальних приміщеннях приватних будинків.*)
- 8) Якого кольору одяг краще одягати в лісі восени?

6. Конкурс поетів (окрема група учнів).

Збирання віршових рядків:

Тихо осінь ходить гаем,
Ліс довкола аж горить,
Листя з клену опадає,
Дуб замріяний стоїть.

(Слова з вірша написані на окремих осінніх листочках. Діти їх збирають і утворюють осінню гірлянду.)

7. Читання уривків з оповідання М. Людкевича «Золота казка осені» з демонстрацією малюнків.

Золота казка осені

Люблю осінь. Ви запитаете, чому? Правду кажучи, я й сама не знаю. Можливо, тому, що першого вересня школярики з новими портфеликами йдуть уперше до школи. Срібно кличе за парті дзвоник, об'язаний кольоровою стрічкою, у руках першокласниці. Так, це незабутня хвилина дитинства!

Осені ще чарує мене своїми кольорами. Коли на деревах затріпочуть, наче пташатка, перші жовті листочки, потім червоні, багряні, золоті, мені здається, що наш сад найкращий у світі. Тріскаються достиглі сливи, груші пахнуть медом і літом, лише зимові яблука міцно тримаються на гілках.

(М. Людкевич)

8. Бесіда за прочитаним.

III. Робота над матеріалом уроку

1. Робота з карткою «Прикмети осені».

Читання. Бесіда. Визначення основних осінніх ознак. Пояснення.

Народні прикмети (народний календар)

- 1) *Тепла осінь — бути довгій зими.*
- 2) *Багато жолудів на дубі — на теплу зиму.*
- 3) *Осінь ясна — зима холодна.*
- 4) *На мурашниках великі «подушки» — на сувору зиму.*
- 5) *Пізній листопад — буде сувора і довга зима.*
- 6) *Швидкий, дружний падолист — на сувору зиму.*
- 7) *Польові миши переселяються ближче до людських осель — на сувору зиму.*
- 8) *Як до середини жовтня з беріз не осипалось листя — сніг ляже пізно.*
- 9) *Пізній листопад — до суворої і затяжної зими.*
- 10) *На горобині й дубі багато плодів — чекай суворої зими.*

2. Фізкультхвилинка.

Знову листя падає, кружляє.
 Землю в жовту ковдру одягає.
 І стає земля наша чудова
 Різокольорова і казкова.

3. Робота зі «Словникою скарбничкою».

— Доберіть епітети до слів «осінь», «ліс».

4. Робота над планом твору.

План

Подорож осіннього листочка

1. Де жив листочок?
2. Про що він мріяв?
3. Хто йому допоміг?
4. Як він летів? Що бачив?
5. Чим закінчилась подорож?

Осінь-чарівниця

1. Осінь прийшла.
2. Ліс восени.
3. Мешканці лісу.
4. Мої враження від осіннього лісу.

5. Самостійне написання творів учнями на шаблонах-листочках.

(Під час роботи звучить музика П. І. Чайковського «Осення пісня».)

6. Читання творів учнями.

IV. Підсумок уроку

V. Домашнє завдання

Підібрати (скласти свої) загадки, прислів'я, вірші про осінь.
(Це є підготовкою до свята осені.)

Урок українського читання. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Добре роби, добре і буде. Робота з дитячою книжкою. В. Осеєва «Сині листочки».

Тип уроку: комбінований.

Мета: учити дітей читати речення, які утворюють текст; формувати читацькі вміння; розвивати мовлення, пам'ять, фонетичний слух учнів; виховувати любов до читання, доброзичливе ставлення до людей, бажання допомагати одне одному.

Обладнання: таблиці для розвитку читацьких умінь, папки з текстами для читання, конверти із завданнями, картки, набори «Добрі і злі слова», «Ромашка» — «Золоте правило спілкування між людьми».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

Девіз уроку:

Швидко читай,
Та не поспішай.
Праця й терпіння
Ведуть до уміння.

1. Привітання.

Вже дзвінок нам дав сигнал,
Працювати час настав.
Тож і ти часу не гай,
Працювати починай.

2. Орфоепічні розминки.

Діти читають вірш, який учили на попередніх уроках.

Сонце прокидається,
Деревця гойдаються,
Раптом дощик пішов.
Я злякалася: «Ой, ой, ой!»
Швидко-швидко я зібралась
І в будиночок сховалась.

II. Актуалізація опорних знань учнів

1. Лексично-орфоепічні вправи.

а) Інтерактивна вправа «Хто швидше читає, хто більше запам'ятає?».

Робота з таблицею (у кожного учня).

ліс	кущ	гриб	ліс
звір	сорока	вовк	їжак
птах	шпак	дрізд	сова
жуک	оса	чапля	джміль

— Прочитайте слова. (Прийоми: «Повільно», «Дощик», «Сильний дощик».)

— Назвіть слова, в яких є букви, що завжди позначають два звуки? (*Кущ, їжак*.)

— Знайдіть і прочитайте слова, у яких один склад. (*Ліс, звір, птах, жук*.)

б) Орфоепічні вправи — розминки «Покажи-розкажи».

Учитель показує предметні малюнки.

1 ряд: Сорока 2 ряд: Чапля 3 ряд: Сова Всі: Жук

— Знайдіть відповідні слова в таблиці, розкажіть скромовики, вірші, які вчили на попередніх уроках.

Сорока

Хитру сороку спіймати морока.

А на сорок сорок сорок морок.

Чапля

В чаплі чорні черевички.

Чапля чапа до водички.

Сова

Летіла сова,
 Торохтіла слова:
 — Чи сон це?
 — Чи слон це?
 А може, і сонце?

Жук

Жив жучок між бур'янами.
 Жив без тата і без мами,
 Жив собі і не тужив,
 Жовтим листям ворушив.
 Жаба квакнула: «Попався!»
 Жук завмер і налякався.

в) Складання речень зі словами таблиці (на вибір).

Підсумки.**III. Мотивація знань учнів****1. Бесіда.**

— З якими творами, в яких розповідається про взаємовідносини між дітьми або казковими героями, ми познайомилися з вами на попередніх уроках? (М. Слабошицький «Історія з грушкою», «Притча про Єнота».)

— Чого навчають ці твори? (*Бути добрым, щирим.*)

2. Гра «Гостре око».

— Щоб дізнатись назву твору, над яким ми будемо працювати, треба знайти слова, які загубились в ряді букв:

Н М Н С И Н И О Л И С Т О Ч К И И О У
(Сині листочки.)

IV. Робота з дитячою книжкою**1. Повідомлення теми і мети уроку.**

Сьогодні познайомимося з твором В. Осєєвої «Сині листочки». Зробимо висновок: «Чого навчає цей твір?».

2. Бесіда.

Валентина Осєєва — відома дитяча письменниця, яка писала про життя і справи дітей. (Демонстрація книг.)

— Що здалося вам незвичайним у назві твору? (*Листочки — сині.*)

Проблемне питання («Мікрофон»).

Діти висловлюють свої думки.

- А які бувають листочки? (Жовті, зелені, червоні, оранжеві.)
- Чому вони були сині, як ви гадаєте?
- А що буває синім?

3. Фізкультхвилинка.

Синє небо, синє море,
 Синє-синє непрозоре,
 Синій льон і сині очі,
 Сині дні і сині ночі.
 Синє все, що я малюю!
 Синю фарбу не шкодую.

4. Ознайомлення зі змістом твору.

Діти об'єднуються в шість груп. У тексті також виділяються шість частин. Кожна дитина отримує відповідну частину тексту. Завдання: опрацювати свою частину тексту і познайомити з нею одне одного.

Сині листочки

- 1) У Каті було два зелені олівці. А в Оленки жодного. От і просить вона Катю:
 - Дай мені зелений олівець. А Катя й каже:
 - Спитаю в мами.
 - 2) Приходять другого дня обидві дівчинки до школи. Запи- тує Оленка:
 - Дозволила мама?
 - А Катя зітхнула й говорить:
 - Та мама дозволила, а брата я не спітала.
 - Ну що ж, спитай ще брата, — погоджується Оленка.
 - 3) Приходить Катя до школи.
 - Ну що, дозволив брат? — питає Оленка.
 - Та брат дозволив, але я боюся, зламаєш ти олівець.
 - Я обережно! — говорить Оленка.
 - Гляди ж, — наставляє Катя, — не піdstружуй, не на- тискай дуже, у рот не бери. Та не малюй багато.
 - Мені, — каже Оленка, — тільки листочки на деревах намалювати треба та зелену травичку.
 - Це багато, — говорить Катя, а сама брови супить.

І личко таке невдоволене.
 - 4) Подивилася на неї Оленка й відійшла. Не взяла олівця. Здивувалася Катя, побігла за нею.
- Ну, чого ж ти? Бери!
 - Не треба, — відповіла Оленка.

- 5) На уроці вчитель запитує:
 Чому це в тебе, Оленочко, листочки на деревах сині?
 — Олівця зеленого немає.
 — А чому ж ти у своєї подружки не взяла?
 6) Мовчить Оленка. А Катя вся почервоніла, ніби рак, та
 вона каже:
 — Я їй давала, а вона не бере.
 Подивився вчитель на обох.
 — Треба так давати, щоб можна було взяти.

(В. Осєєва)

5. Словникова робота

Читання слів, пояснення значення.

обидві	не підстружуй
зітхнула	не натискай
погоджується	невдоволене
супить	

6. Самостійне опрацювання частин тексту учнями.

Читання частин тексту, ознайомлення зі змістом всього твору («Ажурна пилка»).

(По ходу читання «збирається» весь текст.)

У шостій частині відсутнє останнє речення. Діти мають висловити свою думку з питання: «Як ви думаєте, що сказав учитель дівчаткам?»

7. Цілісне сприйняття твору.

— Прочитайте останнє речення: «Треба давати так, щоб можна було взяти».

8. Бесіда за прочитаним («Мікрофон»).

— Як ви розумієте слова вчителя?
 — Як би ви повелися на місці Каті?
 — Чого навчає нас цей твір? (*Допомагати одне одному, бути чесними.*)

9. Фізкультхвилинка.

Є у мене олівець,
 Він у мене — молодець.
 Дім, дерева й літаки
 Намалює залюбки.

10. Інтерактивна вправа «Дай олівець подрузі» (робота в парах).

11. Вправа «Будиночок добрих слів» (робота в групах).

— Які «добрі» слова треба знати і вміти говорити, щоб ви завжди були чесними, ввічливими, уважними? (*Добрий день, спасибі, вибачте...*)

Діти об'єднуються в 6 груп. Отримують конверти зі «злими» і «добрими» словами. Треба відібрati і побудувати будиночок тільки з добрих слів.

Група 1

Доброго ранку!	злість	Вибачте!	Спасибі!

Група 2

Доброго дня!	заздрість	Дякую!	Будь ласка!

Група 3

допомога	Доброго вечора!	байдужість	ввічливість

Група 4

доброта	лінь	милосердя	турботливість

Група 5

щирість	грубість	вихованість	допомагати

Група 6

Бувайте здорові!	жадібність	На здоров'я!	Хай вам щастить!

Діти — консультанти, помічники, виходять, читають і будуєть на дошці будинок «Добрі слова».

— Які слова не потрапили до будинку? (*Злість, байдужість, лінь, грубість, жадібність.*) Чому?

Підсумки. Читання вірша О. Бірюкова «Добрі слова».

V. Підсумки уроку

1. Вправа «Ромашка» — «Золоте правило спілкування між людьми».

— Зберіть пелюсточки з ромашки і прочитайте, як ми маємо спілкуватись між собою.

До інших людей треба ставитися так, як ви хочете, щоб ставилися до вас.

2. Бесіда («Мікрофон»).

— Як ви хочете, щоб ставилися до вас?

— Які побажання ви можете висловити одне одному?

3. Гра «Листочки розгубились».

— Складіть з листочків зі словами прислів'я.

добре	роби	буде	добре

(*Добре роби, добре і буде.*)

4. Інтерактивні вправи «Якщо...»

— Якщо ви хочете бути добрими і розумними, погладьте себе і сусіда по голівці.

— Якщо ви хочете допомагати одне одному, простягніть руку товаришу.

— Якщо ви хочете бути працелюбними, підніміть рученята вгору.

— Якщо ви хочете бути дружними, візьміть одне одного за рученьки.

— Якщо ви хочете бути веселими, здоровими, поплещіть в долоньки.

5. Оцінювання роботи учнів, вручення «Листочків-друзів».

(Вірш читають усі учні.)

Ми листочки,
Ми листочки,
Ми осінні листочки.
Ми на дереві сиділи,
Дмухнув вітер — полетіли.

VI. Рефлексія

— Що сподобалось на уроці найбільше?

— Що було складного?

— Чого навчились?

— Усім дякую за урок. Бажаю робити в житті тільки добри справи.

Урок українського читання. 4 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Леся Українка — дітям. Казка «Біда навчить» (продовження).

Тип уроку: урок розвитку знань.

Мета: продовжити знайомство з казкою; розширити знання дітей про життя і творчість Лесі Українки; розвивати читацькі навички; удосконалювати вміння виразно читати; засобами інсценізації вчити дітей творчо ставитись до навчання; виховувати любов до рідного слова, зацікавленість до читання.

Обладнання: маски для інсценізації казки, додатковий матеріал про життя Лесі Українки, картки-завдання.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

II. Повідомлення теми і мети уроку

III. Перевірка домашнього завдання

1. Інсценування уривків казки «Біда навчить».

Мета: через інсценізацію дати дітям можливість виразити своє ставлення до дійових осіб, висловити свою думку щодо їхніх учинків.

2. Підбиття підсумків інсценізації.

3. Вправа «Мікрофон».

Діти висловлюють думки щодо гри однокласників.

IV. Робота над темою уроку

1. Казка Лесі Українки «Біда навчить», III частина.

а) Підготовча словникова робота.

Читання і пояснення лексичного значення слів: *обридло, не зоглядівся, в клуні, статкує тощо*.

(Слова може добирати як учитель, так і діти. Можна записати ці слова на дошці з поясненням.)

б) Читання казки.

в) Бесіда за прочитаним. Визначення головної думки.

г) Закріплення.

• Встановлення послідовності подій у казці (пронумерувати).

— «Розум, молодче, по дорозі не валяється», — мовив поважно крук.

— «Мої зернятка! Я знайшов!»

- «Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем».
- «Подумав, подумав та й почав просити курку».
- «І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був».
- «Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?»

- Гра «Складіть прислів'я» (робота в групах).

Діти отримують конверти з прислів'ями, які подані у вигляді окремих слів.

— Складіть прислів'я з окремих слів.

Представники з групи (або вся група) зачитують прислів'я.

1 група: *Хто людей питает, той і розум має.*

2 група: *Розум за гроши не купиш.*

3 група: *Голова без розуму як ліхтар без свічки.*

4 група: *Не борода робить чоловіка мудрим.*

5 група: *Аби розум, щастя буде.*

6 група: *Мудрим ніхто не вродився, а навчився.*

7 група: *Мудрий не все каже, що знає, а дурень не все знає, що каже.*

8 група: *Золото без розуму — болото.*

9 група: *Всяк розумний по-своєму: один спершу, а другий потім.*

— Яке прислів'я найбільше підходить до казки Лесі Українки «Біда навчить»? (*«Мудрим ніхто не вродився, а навчився».*) Обґрунтуйте свою думку.

- Робота з прислів'ями.

Людей питай, ... (а свій розум май).

Голова не на те тільки, ... (аби їсти).

- Вправа «Мікрофон».

— Продовжте міркування: «Казка називається „Біда навчить” тому, що...»

(Діти висловлюють думки, об'єднуються за міркуваннями, доводять, запевняють, узагальнюють спільну думку.)

2. Фізкультхвилинка.

3. Знайомство із життям і творчістю Лесі Українки.

«Справжнє ім'я Лесі Українки — Лариса Петрівна Косач. У неї було п'ятеро братів та сестер. В дитинстві дівчинка люби-

ла читати, малювати, вишивати, співати. У чотири роки вона вже добре читала, у п'ять років — грала на фортепіано, згодом сама складала пісні. А в дев'ять років склала свій перший вірш. В десять років дівчинка тяжко захворіла, тому не мала змоги ходити до школи. Навчанням і вихованням доночки займалася її мати. Згодом Леся вивчила кілька іноземних мов. А французькою, німецькою та італійською могла писати вірші. Ім'ям Лесі Українки названо вулиці, театри, школи. У Києві розташований Центральний музей Лесі Українки. Пам'ятники поетесі споруджено в Ялті, Луцьку, Києві.

Леся Українка ніколи не вчилася в школі, але була дуже освіченою людиною. Всього її навчила мама. Вона знала вісім іноземних мов. Дуже гарно грала на фортепіано.

Леся Українка дуже любила вишиванки, сама вишивала. У шість років вона навчилася вишивати і вже тоді задумала вишити батькові сорочку. Ще маленькою Леся любила народні ігри, забави. Вона разом з братами і сестрами брала участь у народних святах. Усі вони вдягалися в українські костюми, разом з іншими дітьми співали пісні, грали в народні ігри.

Леся Українка прожила тяжке життя. Коли їй було однадцять років, вона застудилася на святі Водохреста і захворіла на страшну хворобу — туберкульоз кісток. Дівчинка дуже мучилася, страждала, але ні кому не жалілась. Вона так писала:

Як дитиною, бувало,
Упаду собі на лихо,
То хоч в серце біль доходив,
Я собі вставала тихо.
«Що болить?» — мене питали,
Але я не признавалась,
Я була малою горда,
Щоб не плакати,
Я сміялась.

Батьки возили Лесю на море, вона там лікувалась.

Тиша в морі ...
Ледве-ледве
Колихає море хвилі.
Не колишутися од вітру
На човнах вітрила білі.

Вже сонечко в море сіда,
У тихому морі темніє.
Прозора глибока вода,
Немов оксамит, зеленіє.

Плинє білий човник,
Хвилечка колише, хвилечка гойдає.
Плинє білий човник,
Вітер ледве диші, ледве повіває.

- Що цікавого дізналися про життя Лесі Українки?
- Що вас більш за все вразило? Чому?
- Чого б ви хотіли навчитися у видатної української письменниці та поетеси?

4. Робота над віршами Лесі Українки.

Вечірня година

Уже скотилось із неба сонце,
Заглянув місяць в моє віконце.
Вже засвітились в небі зорі,
Усе заснуло, заснуло й горе.
Вийду в садочок та погуляю
При місяченьку та й заспіваю.
Як же тут гарно, як же тут тихо!
В таку годину забудеш й лихо!
Кругом садочки, біленькі хати,
І соловейка в гаю чувати.
Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут на нашій рідній Волині?
Ніч обгорнула біленькі хати.
Вітерець весняний тихенько диші,
Немов діток тих до сну колише.

Ніч

То була тиха ніч-чарівниця,
Покривалом спокійним, широким
Простелилась вона над селом.
Прокидалась край неба зірница,
Мов над озером тихим, глибоким
Лебідь сплескував білим крилом.

На зеленому горбочку

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку,

Притулилася хатинка,
 Мов маленькая дитинка
 Стиха вийшла виглядати,
 Чи не вийде її мати?
 І до білої хатинки,
 Немов мати до дитинки,
 Вийшло сонце, засвітило
 І хатинку звеселило.

Струмок

З гір на долину
 Біжу, стрибаю, рину!
 Місточки збиваю,
 Всі гатки, всі запруди,
 Що загатили люди, —
 Бо весняна вода,
 Як воля молода!

a) Самостійна робота.

Діти опрацьовують вірші. Звертають увагу на інтонацію, логічний наголос.

б) Конкурс на «кращого читця» віршів Лесі Українки про природу.

в) «Мікрофон».

Діти висловлюють свої думки щодо оцінки роботи однокласників. Підбиття підсумків.

г) Гра «Поети».

Учитель зачитує вірш, діти без попередньої підготовки вставляють у нього доречні слова замість пропущених.

А яка зима буває?

Скаже той, хто добре ... (знає).
 Чи ж вона буває ніжна?
 Hi! Холодна й ... (білосніжна).
 І холодна, й вітер виє,
 І від снігу все ... (біліє).
 І мороз на склі малює,
 На річках мости ... (будуює).
 Під ногами сніг скрипить,
 Звір від холоду ... (тремтить).
 Сонечка частіш немає,
 Хмара сонце ... (закриває).
 Часом сніг іде лапатий,
 Бігти хочеться із ... (хати),

Щоб зловити біле диво,
 Бо повсюди так ... (*красиво*).
 Хоч носи у всіх червоні,
 Та додому йти пора!
 Шкода, їде весела ... (*гра*).

д) Гра «Гостре око».

— Знайдіть слова в таблиці. Випишіть їх. Що ви помітили?

Л	Е	С	Я	Й	Н	О	С	Л	Ю	Л	Ж	Г
З	О	Р	І	Г	Р	А	Т	И	С	Ь	И	Д
И	Б	І	Л	Ь	Ж	Ь	Р	Х	Е	Н	Т	Ю
М	О	Р	Е	Д	З	Н	У	О	М	К	Т	Ч
А	А	Ф	Й	И	К	Б	М	А	Т	И	Я	О
Х	Ю	Д	К	Н	І	Ч	О	Т	Ш	В	С	В
Н	У	К	Р	А	Ї	Н	К	А	Ь	Ю	Е	Е
Ш	Ч	Е	Р	Е	Ш	Е	Н	Ь	К	И	Л	Н
Ю	З	Д	І	Т	К	И	Д	Ю	Ф	Ш	О	М

(Слова: *Леся Українка, зорі, море, струмок, мати, гратись, життя, село, човен, дітки, черешеньки, лихо.*)

Діти зачитують слова, пояснюють, як вони пов'язані з творчістю поетеси Лесі Українки.

V. Підсумки уроку. Рефлексія

- Чи сподобався вам урок?
- Чого навчає нас казка Лесі Українки «Біда навчитъ»?
- Що б ви хотіли змінити в собі?
- Які прислів'я про мудрість запам'ятали?
- Спробуємо зробити висновок уроку за допомогою трьох слів-іменників, які відображають головну думку уроку. (Діти називають слова.)

Розум.

Мудрість.

Навчання.

VI. Домашнє завдання

- Інсценізувати улюблений уривок казки.
- Скласти план до казки «Біда навчитъ».

- Вивчити вірші Лесі Українки (за вибором).
- Дізнатися, які ще казки написала Леся Українка для дітей. («Осіння казка», «Давня казка».)
- Усім велика подяка за хорошу роботу на уроці. Бажаю життєвої мудрості і наснаги вчитися.

Урок «Я і Україна». 2 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Життя дорожче за все.

Тип уроку: урок-гра.

Мета: формувати у дітей ставлення до свого й чужого життя як до найвищої цінності, виховувати прагнення жити гідно й чесно, любов до країни, дбайливе ставлення одне до одного.

Обладнання: Конституція України (розділ I, стаття 3, розділ II, статті 27, 65); прислів'я для обговорення (конверти); кросворд «Що допомагає нам бути здоровими» (на кожну парту для парної роботи), конверти з сигнальними картками (зеленою, червоною), «Сонечко життя», промінчики.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

1. Привітання вчителя.

Поглянь, дитино, все довкола
Так щиро посміхається тобі:
І сонце, й небо, ліс і поле —
Ти теж у відповідь їм посміхнись.
Та привітайся з днем чудовим,
Пташками, травами, струмочком голубим,
І знай: усе це є природа,
Її люби, примножуй, бережи!

2. Інтерактивна вправа «Привітайся з сусідом; із сонечком; з вітром...».

ІІ. Робота за темою уроку

1. «Мікрофон».

— Що на світі найдорожче? (Відповіді дітей учитель фіксує на дощці.)

— Таке саме питання поставив героєві-богатирю страшний Змій в одній з народних казок. Богатир вигукнув: «Моя кохана!» Зареготав Змій і схопив його за горло. «Життя! Життя! Життя дорожче за все!», — задихаючись вимовив богатир. Змій відпустив богатиря. Бо відповідь була правильною.

(Учитель зачитує статті Конституції України: стаття 3 (розділ I), статті 27, 23, 29, 32, 50, 52, 60 (розділ II).)

— Конвенція про права дитини Генеральної асоціації ООН (Демонстрація прапору ООН.) 1991 року гарантує право на життя, його безпеку, захист від будь-якого насильства дітям усього світу.

Жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в її права і особисте життя. Дитина має право на захист закону від втручання або посягання.

...Держава забезпечує, щоб жодна дитина не піддавалась жорстким ...видам поводження чи покарання...

Підсумки.

2. Завдання. Ігри.

Завдання 1. Складіть девіз уроку з окремих розрізаних аркушів.

Якщо хочеш, щоб життя тобі усміхнулось —

спочатку сам усміхнись життю.

Завдання 2. «Чарівні слова». (Яке значення має це слово в житті людини?)

Наприклад:

Джерельце — дає людям воду.

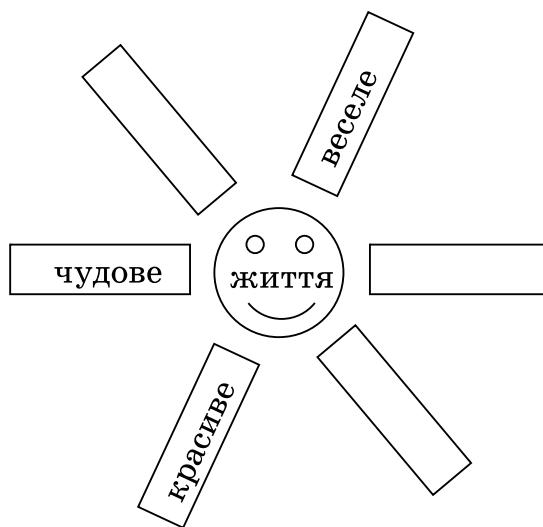
повітря сім'я сонечко труд фізкультура дерева квіти

Завдання 3. Придумайте епітети до слова «життя». (*Яке? Веселе. Чудове. Красиве. Важке. Щасливе.*)

— Якого кольору життя? (Обрати свій колір олівця.)

— Запишіть на стрічках, яке у вас життя.

(Діти заповнюють стрічки-промінчики. Закріплюють на дошці.)

— Що може принести щастя в житті? (*Здоров'я, хороша сім'я, друзі, гроши.*)

Завдання 4. Врятуйте дерево.

(На дошці — «дерево знань». На ньому слова-шкідники у вигляді гусені.)

лінь злість скупість заздрість наркоманіяegoїзм

— Що сталося з нашим деревом?

— Як його врятувати?

— Очистіть дерево від шкідників. Назвіть слова, які характеризують хороші якості людини, хороші риси характеру. (*Доброма, щирість, працелюбність, порядність, відповідальність.*)

Фізкультхвилинка.

Дзвіночок дзвонить: день! день! день!
Вже білий день! Вже білий день!
Дзвіночок дзвонить: бам! бам! бам!
Добридень ченним школярам!

Завдання 5. Складіть прислів'я (робота в групах).

— Зберіть прислів'я з окремих слів.

1) Ходи більше, проживеш довше.

2) Хто терпеливий, той щасливий.

3) Пшениця колоситься — життя веселиться.

4) Добре здоров'я допоможе прожити цікаве життя.

- 5) [Де] [повітря,] [там] [і] [життя.]
- 6) [Жити] [—] [Батьківщині] [служити.]
- 7) [Життя] [—] [це] [найцінніше,] [що] [має] [людина.]
- 8) [Мудрим] [ніхто] [не] [вродився,] [а] [навчився.]

(Діти по групах зачитують прислів'я, пояснюють їхні значення.)

Підсумки.

3. Мир — запорука щасливого життя.

— Що потрібно, щоб життя було справді щасливим? (*Добрість, здоров'я, мир...*)

- а) Читання вірша учнями.

Хай завжди буде сонце

Зайчик сонячний іскриться
на лататті у ріці,
на піску, і на травиці,
і у тебе на лиці.

Скачутъ промені яскраві
геть у всі земні кутки,
чорні, білі і русяви
дітям гладять голівки.

Щоб жили спокійно люди,
сонце лагідно сія.
Щоб лунала всюди-всюди
пісня радісна твоя:

«Хай завжди буде сонце,
хай завжди буде небо,
хай завжди буде мама,
хай завжди буду я».

O. Пархоменко

- б) Читання тексту вчителем.

Мир

Мир потрібен для кожної людини в різних країнах. Людина народжується, щоб радіти, милуватися квітками, прислухатися до шелесту листя, щоб жити і працювати разом з усіма. Все це можливо тільки в мирному житті.

(Г. Почепцов)

- в) Робота над прислів'ями.

Квітам потрібно сонце, а людям мир.

Мир і братство — найкраще багатство.

Сила миру не в зброї, а в людях доброї волі.

4. Здоров'я — головне у житті.

— Щоб бути здоровим, треба знати правила поведінки вдома та в школі, на вулиці.

а) Гра «Хто уважний?».

На відповіді діти сигналізують картками: безпечно — зеленого кольору (3), небезпечно — червоного кольору (4).

Дівчинка читає книгу за столом. (3)

Дитина взяла до рук ніж. (Ч)

Син допомагає мамі мити посуд. (3)

Хлопчики на балконі грають вудочками. (Ч)

Малюк знайшов цікаві пляшечки і намагається їх відкрити. (Ч)

Друзі грають у шашки. (3)

Діти грають у м'яча біля дороги. (Ч)

Оленка вибігла з дому і не вимкнула телевізор. (Ч)

Дівчатка граються у лікаря і хворого, одна з них принесла справ-ліки. (Ч)

Хлопчик перебігає вулицю на червоне світло. (Ч)

Діти переходять дорогу на переході «зебра». (3)

б) Кросворд «Що допомагає бути здоровими?» (робота в парах).

A crossword puzzle grid with the following structure:

- Row 1 (Across):** 1 П (1 letter)
- Row 2 (Across):** 2 С О Н Ц Е (5 letters)
- Row 3 (Across):** 3 В О Д А (4 letters)
- Column 1 (Down):** I (1 letter), T (1 letter)
- Column 2 (Down):** Я (1 letter)
- Column 3 (Down):** У (1 letter), Р (1 letter), Ч (1 letter), У (1 letter)
- Column 4 (Down):** X (1 letter), A (1 letter), Р (1 letter)
- Column 5 (Down):** Г (1 letter), И (1 letter), Г (1 letter), И (1 letter), Е (1 letter)
- Column 6 (Down):** Г (1 letter), О (1 letter), К (1 letter), А (1 letter)
- Row 7 (Across):** 7 В И Д П О Ч И Н О К (8 letters)
- Column 8 (Down):** Н (1 letter), Н (1 letter), Я (1 letter)

По горизонталі: 2. ... світить і зігриває нас. Воно дає життя всьому на Землі. 3. Чиста ... потрібна кожному з нас. Без цієї рідини людина може прожити лише кілька днів. 4. ... розвиває м'язи, додає енергії. 7. ... необхідний для відновлення сил.

По вертикалі: 1. Свіже ... дає клітинам кисень. Без ... людина не може прожити й п'ятирічного. 5. Правильне ... забезпечує організм усім необхідним для нормального життя. 6. ... допомагає підтримувати чистоту й боротися з мікробами.

ІІІ. Заключна частина.

Читання віршів-порад учнями.

Поради всім

Щоб уникнути біди,
Усе на місце поклади:
Ніж, виделку — у шухлядку,
Голки теж тримай в порядку.

Прибери зі столу шило,
Лиха щоб не наробило.
Заховай всі зайві речі, —
Будеш ти тоді в безпеці.

Якщо йдеш надвір гуляти —
Телевізор треба вимикати.
Не тягни за електричний шнур,
Щоб тебе не вразив струм.

Щоб лиха страшного
Із газом не знати,
Увімкнену плитку
Не слід залишати.

Будь слухняним
І пам'ятай —
До пральної машини
Руки не пхай!

Хімікати шкодять всім —
І дорослим, і малим.
Ти до них не доторкайся,
У безпечної ігри грайся.

По перилах не з'їжджай.
Руки, ноги не ламай.
Сходи — зовсім не перинка,
Пам'ятай про це, дитинко.

Якщо ти сам залишився у дома —
Вхідні двері добре зачиняй.
І незнайомих тъюто ѹ дядю
В свою квартиру не впускай.

Щоб не забрали цінні речі,
Не причинили тобі зла —
Не відчиняй двері ні кому.
Хто б не просив й щоб не казав.

Одразу подзвони до мами.
Чи татові дзвінок зроби —
Вони тобі завжди порадять,
Як тут уникнути біди.

Як переходиш вулицю —
Не квапся, зупинись,
І перш за все уважно
Довкола подивись.

Що таке перехід,
Знає кожен пішохід!
В цьому місці вам безпечно
Перейти на інший бік.

Все місто повне руху:
Машини в ряд біжать.
Яскраво світлофори
І день, і ніч горять.

Проходь же обережно.
Свій кожен крок узгодь
І тільки там, де можна
Дорогу переходь.

Руху правила єдині
Знати добре всі повинні!
І дівчатка, і хлоп ятка,
І зайці, і тигренятка.
А також дорослі люди —
Ось тоді порядок буде.

Діти! Вивчіть правила пожежні,
Будьте завжди обережні.
Знає хай дитина кожна —
Жартуватъ з вогнем не можна!

Друже, щоб здоровим бути,
Треба навички здобути
Про здоров'я піклуватись,
І дружити з спортом,
Рідко ласувати тортом,
Воду крижану не пити
І ніколи не палити!

Щоб знешкодити мікроби,
 Руки мий щоразу чисто,
 Не забудь щоденно їсти.
 Овочі і фрукти різні —
 Всі вони тобі корисні.

IV. Підсумки уроку

- Які види робіт сподобались на уроці?
- Що запам'ятали корисного для себе?
- Як будете дбати про власне здоров'я, життя?
- Які поради щодо здорового способу життя можете дати батькам, друзям?

Бережіть здоров'я власне,
 Поки є на це ще час.
 Бо життя таке прекрасне,
 І воно єдине в нас!

- Усім бажаю міцного здоров'я і веселого життя. Дякую за урок!

Урок «Я і Україна». З клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Тема. Батьківщина моя — Україна.

Тип уроку: урок-свято.

Мета: ознайомити дітей зі сторінками історії України; розкрити поняття «Батьківщина»; закріплювати знання про державні і народні символи України; ознайомити дітей з основними правами й обов'язками громадян щодо Батьківщини, дружби, праці; виконати колективну композицію «Квітка миру і дружби»; розвивати допитливість, прагнення до знань, бажання вчитися, жити в дружбі і злагоді; виховувати почуття гордості за свою країну, любов до Батьківщини, людей, повагу до національної символіки.

Обладнання: краєвиди України (фотовиставка); плакат «Моя рідна Україна»; Конституція України; дитяча енциклопедія «Що? Де? Чому?»; заготовки для композиції «Квітка миру і дружби».

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент Вступне слово вчителя.

Криниця при дорозі край села,
І журавель, похилений над нею.
Хоч би куди дорога завела,
Думки мої із рідною землею;
Бо тут мій дім і тут моя рідня,
Душа моя не прожила б і дня
Без тих країв, які мене зrostили.

II. Повідомлення теми уроку

III. Робота над темою уроку

1. «Мікрофон».

- У якій країні ми живемо?
- Яка ваша країна?

Є на світі моя країна,
Де червоно цвіте калина,
Гори, ріки і полонини.
Це моя Україна.

Найчарівнішай перлина,
В моїм серці
Вона єдина
Це моя Україна.

(Останнє слово в кожному куплеті діти промовляють хором.)

2. Історична довідка. Розповідь учителя.

Наша країна має право називатися європейською. Саме в Україні поблизу с. Ділове біля Рахова (Закарпатська обл., Ужгородський р-н) розміщений географічний центр Європи.

Площа України 603,700 км². Наша країна найбільша з Європейських країн. Україна посідає 39 місце в світі за територією серед країн планети.

Населення України складає 48 млн 416 тис. чоловік. Україна — багатонаціональна держава. У ній мешкають представники 140 національностей (українці, росіяни, білоруси, поляки, молдовани, румуни, болгари, греки, цигани та ін.).

Україна — країна, заселена українцями. Край — «кінець», «окраїна», «погранична» земля.

«Украяти» — «відрізати», «відокремити».

3. Розповіді дітей («Мікрофон»).

— У яких куточках нашої країни ви побували?

4. Привітання учнів.

Привітний і світлий наш сонячний дім,
Як радісно й весело жити у нім.
Тут мамина пісня і усмішка тата,
В любові й добрі тут зростають малята.
Дзвінка наша пісня до сонечка лине:
Мій сонячний дім — це моя Україна!!!

5. Виконання учнями пісні «Добрий день, матусю — Україно» на слова Л. О. Рубальської, музику М. О. Ведмедері.

6. З'ясування того, що У країна — незалежна держава.

a) Бесіда за плакатом «Моя рідна Україна».

Україна починається там,
Де сонце посміхається.
І як небо, як даль солов'їна,
Не кінчается Україна.

— У кожного з нас є день народження. І наша країна 24 серпня кожного року святкує день свого народження. 18 років нашій незалежній Україні. 24 серпня 1991 р. Верховна Рада України прийняла акт проголошення незалежності України.

— А що таке Батьківщина для вас? (Відповіді дітей.)

— Як ще називають Батьківщину? (*Вітчизна*.)

— Які міста України ви знаєте? У яких бували?

б) Робота над прислів'ями про Батьківщину (робота в парах).

— Складіть прислів'я. Поясніть їхнє значення.

Людина без вітчизни, як соловей без пісні.

Добре тому, хто в своєму дому.

Батьківщина — мати, умій за неї постояти.

в) Розповідь про державні і народні символи України з демонстрацією ілюстрацій із дитячої енциклопедії «Що? Де? Чому?».

Герб — це знак, символ. Раніше він заміняв князям підпис.
(Навести приклад, де зустрічається герб.)

Прапор — полотнище певного кольору на держаку, є символом держави. Незалежна Україна має свій прапор з 1991 р. (Якого кольору прапор? Що символізують ці кольори?)

Гімн — урочиста пісня. Автори нашого гімну «Ще не вмерла України і слава, і воля...» — композитор М. М. Вербицький та поет П. П. Чубинський. Цій пісні понад 130 років.

— Коли виконується гімн?

г) Знайомство з Конституцією — Основним Законом України.

7. Відгадування загадок (підготовчий етап до виконання композиції «Квітка миру і дружби»).

Куди сонечко звертає,
Він голівку повертає.
Дозривають у теплі
Його дітоньки малі.
(Соняшник.)

Сімсот соколят на одній подушці сплять.
(Соняшник.)

Що то є за гість?
Ніжок в нього шість,
Аж чотири крильця має,
По квітках собі літає,
Не бджола, не джмелік.
Зветься він (метелик).

8. Фізкультхвилинка.

Діти грають у гру «Джмеліки-метелики».

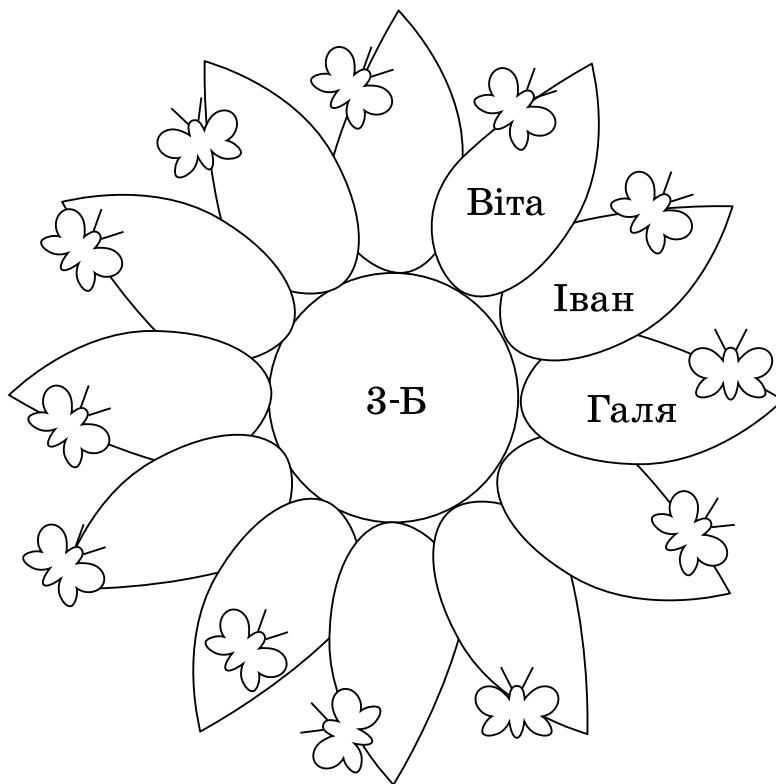
9. Виконання композиції «Квітка миру і дружби».

У кожної дитини пелюсточка соняшника і метелик.

Діти загадують своє таємне бажання-мрію. Наклеюють метелика на пелюсточку. Пелюсточку підписують своїм ім'ям.

Виходять по черзі до дошки, висловлюють побажання дітям «Країни мрій» і наклеюють свою пелюсточку з метеликом по колу. Виходить соняшник — квітка миру і дружби.

— Знайдіть (або складіть) ще загадки про соняшник.

10. Робота з прислів'ями про навчання, труд.

*Гарне навчання — особистий внесок у справи країни.
Навчання і труд поруч ідуть.
Де гурт, там і сила.
Працюй ударно, житимеш гарно.*

IV. Підсумки уроку

«Мікрофон».

- Які побажання ви можете висловити в кінці уроку одне одному? Своїй країні?
- Як своїми справами ми можемо зробити життя країним?

V. Домашнє завдання

Підготувати невелику презентацію «Мій улюблений куточек України», зробити малюнок, демонстрацію фотокарток, цікавих речей, поробок тощо.

ДОДАТОК

Зразки відкритих виховних заходів

Хто в школі найголовніший? Урок 1 вересня в 1 класі. (розроблено М. О. Новожиловою)

Мета: привітати дітей зі святом; підвести їх до думки, що найголовніші в школі — учні; учити дітей спілкуватися, висловлювати свої думки; формувати позитивне ставлення до процесу навчання; виховувати доброзичливість, повагу до людей.

Обладнання: святково прикрашений клас, книжкова виставка, «Скарбничка з секретом»; заготовки-шаблони для створення колективної композиції «Шкільний автобус», намистинка-хитринка.

I. Привітання вчителя

Привітна школа, світлий клас
Радо, широко вітає вас.
Зaproшує всіх на святковий урок.
Сміливо робіть свій перший крок!
Вітаю зі святом!
Прийшли ви сюди,
Щоб в школі навчатись, дружити, рости.
Бажаю здоров'я, старання, тепла,
Бажання учитись в Країні добра.

II. Інтерактивні вправи, спрямовані на формування позитивного ставлення до школи

1. Вправи «Давайте знайомитись!», «Хто я?».

Учитель представляє себе.

Я — учитель. Мене зовуть...

Далі пропонує дітям в «мікрофон» представити себе:

Я — ... Мое ім'я ...

Діти обирають тільки одне слово.

Наприклад: Я — людина, донька, жінка, мама, сестра, друг, учениця і т. д.

Таким чином діти знайомляться в рольовій грі.

2. Гра «Школа — це...».

а) Бесіда про школу.

На дошці записано:

Школа — це важко.
Школа — це важливо.
Школа — це цікаво!

— Чому так?

— Як ви можете це пояснити?

Діти пробують пояснити. Важливо говорити чітко, швидко. Говорить тільки той, хто тримає в руках «мікрофон».

Завдання решті дітей — слухати одне одного, не коментувати і не викрикувати з місця.

б) Бесіда про книгу як джерело знань у школі. Книжкова виставка.

3. Гра-вправа «Скарбничка із секретом».

Учитель ставить дітям запитання:

— Як ви гадаєте, хто в школі найголовніший?

Діти висловлюють свої думки. Усе сказане фіксується вчителем. (Можна записувати друкованими літерами на дошці або використовувати предметні малюнки.)

— Думки різні. Розбіжність думок можна подолати. У мене є чарівна скарбничка. Вона має секрет. Кому вдастся розкрити цей секрет, той даст правильну відповідь на наше запитання. (На дні скарбнички лежить маленьке дзеркальце, але про це вчитель не говорить.)

Учитель підходить до кожного учня, розкриває скарбничку і пропонує туди зазирнути. Але після того, як учень подивився в скарбничку, він має зберігати секрет, поки всі учні не зазирнуть у скриньку.

Учитель може підійти до батьків. Вони зазирнуть у скриньку також.

Учитель сам зазирає в скриньку.

— Кому вдалося розкрити секрет? Хто в школі найголовніший?

Кожен бачив своє відображення в дзеркалі і розуміє, що він є найголовнішим. (Учні, батьки, вчитель.)

У процесі обговорення доходимо висновку, що «Учень — найголовніший у школі».

4. Фізкультхвилинка.

(Розучуємо з дітьми жартівливий вірш. Імітуємо рухами дії.)

Жабенятко квакає — ква-ква-ква.
Каченятко крякає — кря-кря-кря.
Курча кудкудає — куд-куда, куд-куда.
А дівчинка якає — я-я-я.

5. Вправа «Я — особистість». Створення колективної композиції «шкільний автобус».

Діти отримують заготовки — шаблончики-обличчя.

Завдання: намалювати обличчя, передати свій настрій. Діти виходять до дошки, називають своє ім'я і говорять яка (який) вона (він) є.

Наприклад: Я — Ірина. Я розумна. Я — Сашко. Я — кмітливий і т. д.

Діти по черзі виходять. Представляються і «заселяють» «Шкільний автобус» (заготовка — форма автобуса, вирізана з картону) учнями і ученицями 1 класу.

6. Висловлення побажань успішної мандрівки до «Країни знань».**7. «Намистинка-бажання».**

Учитель підходить до кожного учня, учениці, пропонує їм заплющити очі і дістати з вази чарівну намистинку на щастя і вдачу в шкільному житті. При цьому дитина повинна загадати бажання.

ІІІ. Підсумки. Рефлексія

- Чи сподобався вам перший урок?
- Що сподобалось найбільше?

- Що виявилось для вас на уроці складним, непростим?
- Із яким настроєм прийдете сьогодні зі школи?
- Хто з бажанням прийде до школи завтра?
- Дякую всім. Ви — молодці!

Зустрічай-но, школо, нас, Ми прийшли у 1 клас. (1 вересня в класі) (розроблено М. О. Новожиловою)

Мета: дати дітям уявлення про те, що в школі здобувають знання, необхідні всім людям у житті, що знання — це великий скарб, а вміння вчитися — ключик, який відкриває цей скарб; розвивати особистість учня; виховувати інтерес до читання, любов до книги, бажання вчитись.

Обладнання: прикрашена дошка («Зі святом 1 вересня»), сюжетні малюнки, олівці, квіточки з паперу, малюнки із зображенням сонечка, деревця.

I. Організаційний момент

II. Привітання вчителя

Першокласники, добридень.
Рада вас вітати.
Українську мову-пісню
Будемо вивчати.

Ось і школа, ось і клас,
Він давно чекає вас.
І прийшли ви всі сюди,
Щоб учитись і рости.

Вересень, стежка до школи.
Дзвонить веселий дзвінок.
І через луг, через поле
Сонце спішить на урок.

— Любі діти! Я ваша перша вчителька. Звуть мене Вітаю всіх із першим уроком, бажаю здоров'я, щастя, успіхів у навченні.

- Ви знаєте, куди сьогодні прийшли? (*До школи.*)
- Хто знає, чого навчає школа? (*Відповіді дітей.*)

III. Робота з класом за темою заходу

1. Читання вірша про школу учнями.

Треба добре дітям знати:
 В школі вчать дітей читати
 І писати будуть вчити,
 На екскурсії водити.

Будуть вчити рахувати,
 Танцювати і співати.
 Нас навчать, як в світі жити,
 З усіма дітьми дружити.

Вчать у школі працювати,
 Труднощі перемагати,
 Завжди правду говорити,
 В світі лиш добро творити.

2. Бесіда.

- Отже, школа — це велика Країна знань. А що таке знання? (*Відповіді дітей.*)
- Знання — це те, що людина вміє, знає, що навчилася робити. Ось і тема нашого першого уроку...
- (Читає учитель або хтось із учнів з дошки.)
- А ким ви були до школи? (*Дошкільнятами.*)
- Чого вже навчилися? Що вмієте робити?

3. Читання віршів про дошкільнят учнями.

Як були ми дошкільнята,
 То ходили в дитсадок.
 З глини вчилися майструвати
 І звіряток, і пташок...
 А тепер інший час,
 Зустрічай-но, школо, нас!
 Класи швидше готовй,
 Букварі нам подаруй.

* * *

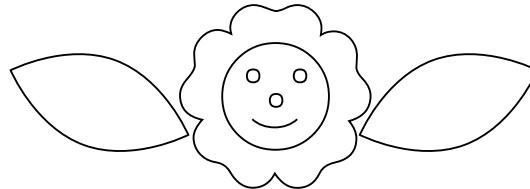
Ми на дачі побували,
 Разом гралися в ліску.
 М'яч ганяли, загоряли

Біля річки на піску.
 А тепер інший час,
 Зустрічай-но, школо, нас!
 Зустрічай-но, школо, нас
 І приймай у перший клас.

4. Створення композиції «Наше дерево».

— Усі ви прийшли перший раз у 1 клас. То давайте познаємося.

У кожного на парті є паперові квітки з листочком. Заплющте оченята і загадайте бажання. А тепер спробуйте цю квіточку прикрасити так, щоб вона мовби перетворилася на живу істоту. Домалюйте їй оченята, зробіть різномальоровими її пелюсточки. І якщо вмієте друкувати своє ім'я, напишіть його на листочку.

(Учитель демонструє квітку, яку зробив сам.)

— Далі ми будемо цими квіточками прикрашати «Наше деревце». Кожен з вас вийде і назве своє ім'я та прізвище.

(Учитель проговорює вголос бажання і кріпить квіточку до деревця. Учні працюють під музику. Потім виходять і називають себе. Прикрашають «деревце».)

Підсумок роботи: «Дерево міцне корінням, а людина — знанням».

— Отже, ви тепер у школі. Як же вас тепер звати?

5. Читання віршів про школярів учнями.

Вдягнувшись в білий фартушок,
 В красиве плаття справне,
 Ось я іду повз дитсадок,
 Де я була недавно.
 Біля знайомих цих воріт
 Спинилась на хвилинку,
 А малюки кричать: — Привіт!
 Куди це ти, Іринко?
 Вони кричать: — Заходь до нас!
 — Та ні, я йду до класу.

Зайду до вас у вільний час.
 Тепер не маю часу!
 І вихователька моя,
 І діти, ѿ куховарка —
 Мене вітають всі, бо я —
 Тепер уже школлярка!

* * *

Спитай у тата чи у мами,
 Яка професія у них, —
 Професій в світі є чимало
 Словна їх вистачить на всіх.

Та є одна поміж професій,
 Якої вчаться всі в житті,
 Яка для кожного — найперша, —
 Якої вчишся зараз ти.

Учитель, лікар чи геолог,
 Письменник, слюсар чи шахтар
 Всі називають головною
 Одну професію — школляр.

Бо всім відомо, що без школи,
 Без знань, що маєш ти набутъ,
 Не станеш у житті ніколи
 Тим, ким з дитинства мрієш бути.

* * *

Гімназистка я маленька.
 Люблю рідних: тата ѿ неньку.
 Рано-вранці прокидаюсь,
 Швидше за всіх я одягаюсь,
 Краще всіх причепурюся,
 Сонечку на небі усміхнуся.
 Влітку швидко підросла
 І до школи вже пішла.

* * *

У вересневий світлий день
 Ми прийшли до школи.
 Школа радо стріла нас,
 Нам дала просторий клас.

Вірні друзі є у нас:
 Букви, цифри, ноти.
 Ось учитель входить в клас,
 Він навчить усього нас.

Ось перерва і дзвінок —
 Знову на уроки.
 Справ цікавих не злічити.
 Будем весело дружити.

6. Фізкультхвилинка.

— Облітав журавель
 Сто морів, сто земель.
 Облітав, обходив,
 Крила, ноги натрудив.
 Ми спитали журавля:
 — Де найкращая земля?
 Журавель відповідає:
 — Краще рідної — немає!

7. Бесіда.

- Що людям допомагає вчитися?
- Звідки ми беремо знання? З якого джерела? (Із книг.)
- a) З історії книги.
 - Писали на глині, випалювали на вогні;
 - на пергаменті — папері зі шкіри телят, овець;
 - на папірусі — болотяній рослині в Африці. (Демонстрація книжки з папірусу.)
 - У нашій країні книжки виготовляють із деревини.

8. Читання віршів про буквар учнями.

Як краплинок у Дніпрі,
 Як зірок угорі,
 Як листви на гіллі —
 Стільки книг на землі!
 Є великі й малі,
 Є легкі і важкі.
 На полицях, в столі —
 Наші друзі — книжки.
 Та одна серед них —
 Перша книга із книг:
 Ту, що звем «Букварем»,
 Ми найперше берем.

* * *

Наче ключ сріблястий
 Дав мудрець нам у дар,

Дивосвіт чарівний
Одмикає «Буквар».
Від найпершого дня
Дуже любий нам він.
Бо веде до знання,
До цікавих таїн.
Йде у школу школляр,
В зорі усміх сія...
Хай живе твій «Буквар» —
Перша книжка твоя!

(Діти знайомляться з «Букварем», розглядають його. Розглядають виставку книжок.)

9. Бесіда про бережливе ставлення до книжок.

10. Гра «Лісова школа» (робота із загадками, кросвордом).

(Загадки читають учні.)

Коли хочеш ти читати,
То мене повинен знати.
А коли мене не знаєш,
То нічого не вгадаєш.
(Буква.)

На Вкраїні нашій
У кожній оселі
Живуть люди щирі,
Добрі та веселі.
А тепер — увага:
Почнемо розваги,
Сідайте рівненько,
Слухайте гарненько.
Є у нас загадки.

(Діти відгадують загадки, демонструють картки із зображенням тварин і записують у кросворд їхні назви.)

Сіренька, маленька,
Шкодить, коли тиша,
Хто це, діти? (Всі разом — миша.)

Пухнасте, смугасте,
Голосно муркоче,
Хвостиком лоскоче.
(Кошеня.)

Маю круглі очі,
Бачу серед ночі,
Удень спочиваю,
А в ночі літаю.
(Сова.)

Колобка я з'їла,
До зайця в хату сіла,
Вовкові сестричка,
А звуть мене ... (Лисичка.)

Я маленький, я вухатий,
Попелястий, волохатий.
Я стрибаю, я тікаю.
Дуже куций хвостик маю.
(Зайчик.)

(На дошці — кросворд.)

M	I	Ш	A				
	K	O	Ш	E	H	Я	
C	O	B	A				
	L	I	C	I	Ч	K	A
Z	A	Й	Ч	I	K		

- Прочитайте виділене слово (*Школа.*)
- Допоможіть нашим звіряткам зібратися до «Лісової школи». Що вони з собою візьмуть до школи?

Чудовий корабель щодня
Перевозить в трюмах знання.
І цей корабель зветься ... (*портфель.*)

Дуже я потрібна всім:
І дросслим, і малим.
Всіх я розуму навчу,
А сама завжди мовчу.
(Книжка.)

Довгі палички круглењкі —
Сині, жовті, червоненъкі,
На папері походили, —
Кольори свої лишили.
(Олівци.)

IV. Підсумки за темою

— Як ви гадаєте, чи добре самому вміти читати?

Коли уміеш сам читать —
Не треба мамі докучатъ.
До бабці теж не треба йти:
«Ну, почитай, мовляв, хоч ти!»
Сестру упрощуватъ не треба,
Щоб почитала щось для тебе.

Ані благати,
Ні чекатъ,
А просто взяти
Й прочитать!

— Тепер ви знаєте і розумієте, для чого прийшли до школи?
(Щоб учитися, здобувати знання.)

В школу йдемо недарма:
Вчення — світ, невчення — тьма,
Ми прийшли знання здобути,
Хочем грамотними бути.

Бо знання нам необхідні,
Дуже-дуже нам потрібні.
Ну, а книжка нас навчить,
Як на світі треба житъ.

Хто багато книг читає,
Той всього багато знає.
Що навчишся й будеш вміть,
За плечима не носить!

Йти до школи не боюсь,
Що не вмію, то навчусь.
В школі вчитель допоможе,
Він усе на світі може.

Школа двері для вас відкрила
І запрошує вчитися вас,
Бо знання — це велика сила!
Тож навчайтесь! В добрий час!

Вручення подарунків першокласникам.

Посвята в гімназисти. 1 клас

(розроблено М. О. Новожиловою)

Мета: ознайомити дітей з історією гімназії, її традиціями; виховувати почуття гордості, відповідальності за звання «гімназист»; привчати до навчання, виховувати любов до школи; учити з повагою ставитися до вчителів, батьків, товаришів; пам'ятати, що головний обов'язок школяра-гімназиста — належливо і старанно вчитися, бути гарною людиною.

I. Вступна частина

1. Виступ старшокласників з історії гімназії.
2. Виступ-привітання директора школи.

II. Виступ-презентація класу

1-й учень.	Любі гості, мами й тата, В нас сьогодні з вами свято.
2-й учень.	Добре, що прийшли до нас. Вас вітає перший клас. (<i>Vsi razom.</i>)
3-й учень.	Ми всіх гостей вітаємо І дуже вам радіємо,
4-й учень.	Багато чого знаємо, Багато чого вміємо.
5-й учень.	Всі вчимось ми залюбки, Про майбутнє мріємо.
6-й учень.	Дякуємо вчителям, Друзям нашим і батькам.
7-й учень.	Вам посилають привіти Нашого класу діти.
8-й учень.	Ми прийшли всі сюди, нас багато І вітаємо всіх вас зі святом. (<i>Vsi razom.</i>)

Вас вітають...
 (Діти виходять і представляються — називають своє ім'я.)

9-й учень.	Вересневим світлим днем Ми прийшли до школи.

10-й учень. Школа радо стріла нас —
Нам дала просторий клас.

Всі разом: Бо багато іграшок у нас.

(Показують свої улюблені іграшки.)

11-й учень. Ляльки вчать уважно букви:
А, бе, ве, а, бе, ве.

Усі разом (*звертаються до вчителів*):

Будь ласка, вчитель! Нам не заважай,
Іграшки не забирай...

12-й учень. Вірні друзі є у нас —
Букви, цифри, ноти.

13-й учень. Ось учитель входить в клас,
Він навчить усього нас.

14-й учень. І перерва, і дзвінок —
Знову на уроки.

15-й учень. Справ цікавих не злічить.

16-й учень. Ну, і пісня вже звучить.

(Звучать веселі пісні на шкільну тематику у виконанні учнів.)

17-й учень. Ми перший рік навчаємося разом.

18-й учень. У нас веселий, дружний і прекрасний клас.

19-й учень. З бажанням всі приходимо до школи,

20-й учень. А вчителі — як сонечко для нас.

21-й учень. Гімназія — майбутнє для дитини,

22-й учень. Веде в Країну знань із класу в клас.

23-й учень. І нас цікавить все, що є навколо,

24-й учень. А вчителі до знань ведуть всіх нас.

25-й учень. В чудовий день вітаємо школу.

26-й учень. Бажаємо всім здоров'я, миру і тепла.

27-й учень. Ми дуже добре будемо учитись,

- 28-й учень. Щоб школа нами пишатися могла.
- 29-й учень. Планета знань — країна нашого дитинства,
- 30-й учень. Де вчать нас рахуватъ, читать, писать.
- 31-й учень. Гімназія — майбутнє для дитини.
- 32-й учень. Гімназія — Віват! Віват! Віват!

(Діти виконують пісню «Чого вчать у школі».)

Чого вчать у школі

Букви в зошиті писать,
Не абияк, а на «12»
Вчать у школі. — *тричі*.

Як читати в букварі,
І про дощик на дворі
Вчать у школі. — *тричі*.

До п'яти додати два
І збирати з букв слова
Вчать у школі. — *тричі*.

Вміти книжку берегти,
Бути чесними завжди
Вчать у школі. — *тричі*.

Коло креслити як слід,
Показати захід, схід
Вчать у школі. — *тричі*.

Друзів вірних як знайти,
Як цю дружбу зберегти
Вчать у школі. — *тричі*.

III. Заключна частина

1. Прийняття клятви гімназиста.
2. Виконання «Гімну гімназії».
3. Вручення гімназистам значків, пам'ятних подарунків.
4. Заключне слово. Привітання, побажання.
(Виступи батьків, учителів.)

Свято осені. 1 клас (роздоблено М. О. Новожиловою)

Ведучий. Ходить пані
 В золотім жупані.
 Куди гляне —
 Трава в'яне.

Коли вона загляне в сад —
 Наллеться соком виноград,
 І пізні яблука ренет
 Солодкі стануть, наче мед;

Коли огляне баштани —
 Надмуться гордо кавуни,
 І запишається в хустках
 Товста капуста на грядках;

Як помандрує по гаях
 З чарівним пензлем у руках —
 Все розмалює на путі,
 Берези стануть золоті!

І ми її уклінно просим:
 Заходь у гості, щедра осінь!

(Звучить музика. Заходить Осінь.)

Осінь. Всіх вас радісно вітаю,
 Здоров'я, миру всім бажаю,
 Щоб були здорові всі.
 Прийміть від осені дари.

(Дає кошик з яблуками, сливами, виноградом.)

Осінь така мила,
 Осінь
 Славна.
 Осінь матусі їсти несе:
 Борщик у горщику,
 Кашка у жменьці,
 Скибка у пазусі,
 Грушки у фартушку.
 Осінь така мила.
 Осінь
 Славна.

Осінній ліс.
 В лісі тихо-тихо,

Золота пора:
Хто збира горіхи,
Хто гриби збира.
Я — листи збираю.
Загуде зима,
Розкладу гербарій —
І зими — нема.
Ось листки із клена,
З дуба і беріз...
Завітай до мене,
Скільки хоч дивись!

(Звучить пісня «Падає листя». Танок.)
(Виходять Яблуко, Виноград, Слива, Груша.)

Яблуко. Кличуть нас ліси, поля, сади

Виноград. Назбирати осені плоди.

Слива. Із дерев спадає листя,

Груша. То землею ходить місяць.

(Жовтень.)

(Звучить пісня «Що нам осінь принесла» на слова Л. М. Некрасової, музику З. О. Левіної.)

Кругле, жовте і солодке,
Воно на дереві росте,
Людям здоров'я додає.
(Яблуко.)

Вус зелений я зав'ю,
В гроно сонечко наллю,
І діткам-малюкам
Все до крапельки віддам.
(Виноград.)

Весною біла, літом зелена,
Восени жовта, зимою добра.
(Груша.)

Грушка я хоч невеличка,
Та солодка і м'яка.
І цвіла я й наливалась,
І поспіла, глянь яка!

Там, де вересень в долині
Походив,
Стали сливи сині-сині.
Як багато слив!

А маленькі діточки
Вибігли в садок,
Простягають рученята —
Не дістать сливок.

Тут вітрець розправив плечі,
Листям зашумів,
І солодких слив малечі
В кошик натрусиш.

(Звучить пісня «Грушка».)

(Виходять Лисичка, Їжачок.)

Лисичка. До нас на свято
Прибігли маленькі звірятка
Привітати і пограти,
Веселі вірші розказати.

Лисичка. Я лисичка, я сестричка
Не сиджу без діла
Я гусяток пасла,
Полювати ходила.

Їжачок. Їжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок,
І у тому піджачку
Він гуляє по садку,
Натикає на гілки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

Білочка. Що за дивна непосида
На стежинку шишкі кида?
З гілки скік та скік на гілку.
Ви впізнали? Та це ж... білка! (*Bci*).

Хвіст трубою,
Спритні ніжки,
Стриб із гілки на сучок —
Носить білочка горішки
У дупло для діточок.

Осінь
(до звірів.) Дуже рада всіх вітати.
Буду вас я пригощати
З дива-дерева плодами.
Хто найбільше їх збере?
Ось вам кошички, тримайте,
Гру веселу починайте.

«Диво-дерево» — гілочка з дерева, на якій закріплені паперові яблука, груші, сливи.

Збирають Їжа — груші, Лисиця — яблука, Білка — сливи.
(Лунає весела музика.)

Ведучий. По садочку не тільки звірятка ходили,
але й дівчинка Галя.

(Українська народна пісня «Галя по садочку ходила».)

Ведучий. Сонце мало вже гріє,
Холодок повіва,
Засихає, жовтіє
На узлісся трава.

(Танок парасольок.)

Ведучий. Небо хмуриться часто,
Потемніла ріка,
Щоб дощами упасти,
Плинє хмара важка

(Пісня про дощик.)

Загадка.

Маю шапку, маю ніжку,
Схожа я на сироїжку
І стаю тоді в підмозі,
Коли дощ лине в дорозі.
(Парасолька.)

Облітає листя,
Висохла трава.
Дивиться з ялиці
Заспана сова.

Лис послухав тишу,
Обійшов ярок,
Кинувся на мишу,
А спіймав листок.

Стежечка розмита
Повертає в бік,
Де стояло літо,
Виріс боровик.

(Інсценізація «Хвалилися гриби».)

- Боровик.** Я, гриб-боровик,
Маскуватися звик.
Мусиш ліс обійти,
Щоб мене знайти.
А кому знайти удасться,
Знай, тому всміхнулось щастя,
Бо смачнішого нема
Між грибами усіма.
Хто не вміє нас шукати,
Тим адресу можу дати:
Ми і в лісі, й на галяві,
Корінь білий, верх смаглявий.
- Печериця.** По-нашому я печериця,
А по-французьки — шампіньон.
Хоч невеличка, блідолиця,
Але витримую фасон.
Засмажите мене в сметані —
Й куди тому боровику!
Мене шукайте на світанні
У лісі, полі, у садку.
- Сироїжка.** Я — сироїжка, біла ніжка,
У різний колір чепурюсь.
Така тендітна, така я ніжна,
У руки візьмеш — і кришусь.
Хоча кришусь, хоча тендітна,
А кажуть, дуже апетитна.
Хто куштував хоч раз мене,
Забачить в лісі — не мине.
- Лисички.** Ми, лисички — жовті личка,
Зростом зовсім невеличкі.
Не червиві, дуже чисті,
Не ховаємося в листі.
Хто на слід наш натрапляє,
Повен кошик назбирає.
Ростемо ж не поодинці,
Нас шукайте у низинці.

Рижок. Я рижок, сурмлю в ріжок,
 Корінець дірчастий.
 На мені капелюшок
 Червоно-смугастий.
 Не боюся я дощу,
 Кожну крапелиночку
 Через себе пропущу
 Ніби через лієчку.
 Обійдіть все царство грибне, —
 Хто ще здатний на подібне?

Опеньки. Ми опеньки —
 Ніжки тоненські.
 Шиї, мов цівки,
 Круглі голівки.
 А як більші виростаєм, —
 Парасольки розкриваєм.

Мухомор. Я мухомор, я людомор,
 Червоний, наче помідор.
 Кашкет цяцькований, розлогий,
 А сам — стрункий і довгоногий.
 Серед урочища грибного
 Не знайдеш красеня такого.
 Та я отруйний, пам'ятай,
 Мене побачиш — обминай.

Ведучий. Продовжуємо гуляти осіннім лісом. Йдемо по садочках. І ось...

За хатиною, в садочку
 У зеленому віночку
 Та в червоних намистинах
 Стала, наче молода,
 Видивляється у воду
 На свою хорошу вроду.
 І збігаються всі діти,
 Щоб на неї поглядіти.
 Зветься ця рослина
 Червона калина.

Зацвіла в долині
 Червона калина,
 Ніби засміялась
 Дівчина-дитина.

Любо-любо стало,
 Пташечка зраділа,

Пташечка зраділа
І защебетала.

(Українська народна пісня «Ой, є в лісі калина».)

Осінь. Калина — один із багатьох народних символів України.

В народі говорять:
Господар — як виноград,
Господиня — як калина.
Без верби і калини нема України

Ходить Золота Осінь, заглядає в села, який врожай збирають люди. І бачить щось у Діда та Баби.

На горі виросла,
Зросту набрала.
Непомітно, дуже швидко
Великою стала.

Став тут Дід усіх гукати
І красуню витягати. (Що за красуня?)
(*Rіпка.*)

Сьогодні ми казку сюди запросили, Щоб слухати її разом, а казка десь там загубилась. Давайте її погукаємо.

— Прийди, прийди, казко, до нас!!!

(Інсценізація казки «Ріпка».)

Напекла Баба ріпки, нагодувала і їй весело стало. Пішла нагодувала гусей, і стали вони теж веселі.

(Пісню «Веселі гуси» співають усі.)

Ведучий. Багато ми співали, читали, танцювали українською мовою. А ви вивчаєте ще якусь мову?

— Англійську!

Ведучий. А лічилочку про банани, картоплю, помідори пам'ятаєте? Можете заспівати?

(Англійська пісня.)

Осінь. Ми вам пісеньки співали
І вірші також читали, —
А тепер усім до чаю
Стіл святковий накриваєм.
Ось і пекар на поріг,
Він приніс смачний пиріг.

(Виносять пиріг.)

Свято любих наших мам. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Мета: привітати із святом мам і бабусь, дівчаток класу; удосконалювати культуру спілкування; розвивати вміння виразно читати вірші; виховувати повагу до сім'ї, родини, жінки.

1-ша дитина. Ми зібралися в цьому залі,
Щоб пісні співати,
Дорогих матусь позвали
Свято відмічати.

2-га дитина. Заспіваємо дзвінкі пісні,
Привітаємо всіх навесні.
З 8 Березня вас ми вітаєм,
Щастя, злагоди ненькам бажаєм.

3-тя дитина. Щоб здорові були,
Мов квітки розквітли,
Щоб любили вас малі дітки.

(Виконується пісня «Вітаємо» на слова Є. І. Сухиної, музику М. О. Ведмедері.)

Вітаємо маму

Ми маму вітаємо з святом.
Із святом, матусю моя,
Добра тобі зичим багато,
Щаслива хай буде сім'я!

Приспів:
Мамо, мамо,
Із святом, матусю моя.
Мамо, мамо,
Щаслива хай буде сім'я.

Щоб наша матуся спокійна
І дуже весела була —
Все зробимо, щоб стала вільна
І з нами гуляти пішла.

Ми будемо маму любити,
Завжди шанувати її...
Потрібно нам всім зрозуміти:
Рідніша чи є на землі?

- 1-ша дитина.** Сніжок на сонці тане,
Повітря запашне.
Сьогодні в мами свято
Велике, весняне.
- 2-га дитина.** Що за свято навесні
Зустрічаєм в перші дні?
Діти дружно скажуть вам
- Усі.** Свято любих наших мам!
- 3-тя дитина.** Матусю, мамо,
Люба наша ненька!
Тобі на свято квіти ми несем.
Ти — наше сонце, матінко рідненька,
Ти — над усе для нас, ти — над усе!
- 4-та дитина.** Гарні наші, милі,
Ваші руки добрі
Багато вже зробили
Для людей добра.
Сідайте, відпочиньте.
В це жіноче свято
Ми бажаєм щастя вам,
Ласки та тепла.
- 5-та дитина.** Добре знають діти — великі і малі —
Від усіх найкраща мама на землі!
Мамі заспіваєм радісних пісень,
Маму привітаєм
- Усі.** У жіночий день!
- (Звучить пісня «Два кольори на слова» Д. В. Павличка, музику О. І. Білаша, діти вручають мамам подарунки, виготовлені своїми руками.)
- 6-та дитина.** Чутка лунає по всій Україні:
Матусине свято прийшло до нас нині.
Ми для матусі читаєм вірші —
Хай звеселиться вона від душі!

(Діти читають вірші українських письменників, які вони підготували самостійно для своїх мам.)

- 7-ма дитина.** Ми для мами пісню співали,
Й для бабусі пісня луна,
Бо бабуся для любих онуків
Працювала завжди дотемна.

(Діти співають пісню «Бабусі» на слова С. Патрі, музика М. О. Ведмедері.)

Бабусі

Люба бабусю, тебе я вітаю,
Радості, щастя, здоров'я бажаю!

Приспів:

Хай тобі сонечко світить яскраво,
Квіти буяють і стеляться трави. двічі.

Бажаю тобі я сто років прожити,
Нехай тебе люблять онуки і діти.

Нехай тебе старість не квапить, минає
І серце твоє хай нещастя не крає.

Живи ти ще довго на світі оцім —
На радість онукам і дітям своїм.

10-та дитина. Не лише допомагати,
Не лише пісні співати,
Не лише вірші читати —
Вмієм ми ще й танцювати.

(Діти виконують український народний танок.)

11-та дитина. Балалаєчко, заграй,
Заспівати закликай!
Ми частівки заспіваєм
Про те, як свято зустрічаєм!

(Проводяться ігри та конкурси з мамами та дітьми.)

Відшукай свою маму по руках

Беруть участь 5—7 мам та їхні діти. Мами утворюють маленьке коло (внутрішнє). Діти стають навпроти мам. Дітям зав'язують очі. По команді мами міняються місцями, стоять з витягнутими руками. Діти рухаються по колу і пробують руки мам. Перемагає той, хто першим відшукає свою маму по руках. Гра закінчується, коли всі діти відшукають своїм мам.

Ласкаве сонечко

Беруть участь усі діти. У кожного в руках невеличкий (≈ 5 см) шматочок вермішелі — це майбутні «промінчики сонечка». Учитель передає яблучко першій дитині. Вона говорить ласкаве слово мамі, вставляє в яблуко «промінчик» і передає його далі.

Наприкінці гри яблуко перетворюється на «сонечко», а всі діти скажуть мамі ласкаве слово.

Якби я був султаном

Змагаються дві команди. У кожній 1 тато і 3 мами. Тато — султан. За командою одна мама натирає яблучко, друга натирає моркву, третя мама утворює пюре і годує тата. Перемагає команда, яка все зробить раніше.

Кіндер-естафета

Змагаються дві команди. На одному боці у великих мисках з водою плавають пусті коробочки від кіндер-сюрпризів. За естафетну паличку — чайна ложка. Гравці по черзі підбігають до миски, за допомогою тільки чайної ложки витягають коробочку і несуть її до своєї команди у кошик. Ложку передають іншому гравцеві.

Чи знають мами своїх дітей?

Беруть участь 7—10 мам. Дітей більше, ніж мам (до 15). Мами стають у середину кола. Їм зав'язують очі. Мами, рухаючись по колу, торкаютьсяожної дитини і навпомацки відшукують свою дитину. Під час гри дитину однієї з мам можна вивести з кола й подивитися, чим закінчиться гра.

(Хореографічна композиція «Весна».)

Хлопчики вітають дівчаток з 8 Березня, дарують їм подарунки, виготовлені своїми руками.

1-ша дитина. Як ставали ми на ноги —
Перший крок наш був до мами.
Радість маєм чи тривогу —
Серце мами завжди з нами.

2-га дитина. Нам, маленьким і дорослим,
Все дають вони з любов'ю:
Ніжне серце, світлий розум,
Силу нашому здоров'ю.

3-тя дитина. Пам'ятаймо, любі діти,
Пам'ятаймо завжди з вами,
Що для нас в усьому світі
Найдорожчі наші мами!

4-та дитина. Де сини її та дочки —
Завжди там вона думками.
Пишем в класі ми на дощі
Наше перше слово — *мама*.

(Виконується вірш Л. Височинської «Приїжджаїте частіше додому».)

Усі. Щиру подяку мамам складаєм,
 Здоров'я і щастя, рідненькі, бажаєм!

(Під музику пісні «Мамина вишня» на слова Д. О. Луценка, музику А. М. Пашкевича, діти дарують мамам перші весняні квіти.)

Подорож до Країни доброти і ввічливості. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Мета: розвивати навички діалогічного мовлення; удосконалювати навички роботи в групах; розширювати словниковий запас учнів; виховувати чуйність, людяність, відповідальність за свої слова і вчинки.

I. Організація класу

Сьогодні на вас чекає подорож до Країни доброти і ввічливості.

II. Мотивація діяльності

Вступне слово вчителя.

У великому мовному запасі вибрати слово — то велике вміння. Коли ви користуєтесь словом неточним, то це те саме, що замість відточеної олівця на уроках малювання користуватися цвяхом. А ще треба пам'ятати, що слово — то сильна зброя, якою можна людину вбити, а можна й звеличити. Сьогодні ми спробуємо пройти мовним лабіринтом, осягнути глибину слів, знайомих усім із народження, поєднати слова з добрими справами.

III. Усвідомлення набутих знань

1. Перша зупинка — вікторина «Підкажи словечко».

(Відповідати дружно, хором.)

Розтопить серце всякого сердечне слово ... (дякую).

Розтанути треба навіть глибі від теплого слова ...
(спасибі).

Зазеленіє навіть старий пень, коли почує ...
(добрий день).

Коли згасає сонце й зоря ляга на плечі,
Серед знайомих голосів ми чуєм ... (добрий вечір).

Щоб зустрітися знову в годину призначенну,
Кажу щиро завжди я всім ... (до побачення).

Якщо ми їсти вже не в силі,
То скажем мамі що?... (Спасибі).

— Ви всі гарно працювали, правильно добирали слова. А як ми звикли називати ці слова? (Чарівні.)

— А чому ми їх так називаємо? У чому їхня чарівність?

— Це звичайні, прості, корисні та добрі слова. Чарівними вони стали саме тому, що без них ніхто-ніхто не зможе обійтися в житті. Їх треба вживати скрізь, і навіть вдома, бо вашим рідним теж приємно чути ці слова. Наша мова настільки багата, що в ній завжди знайдеться тепле і привітне слово для будь-якої людини. Добре слово — це зернятко, що, зійшовши, дарує нам радість. Катруся підготувала для вас вірш. Прослухайте. Скажіть, яка його головна думка.

Сію дитині

Сію дитині в серденько ласку.
Сійся-родися, ніжне «будь ласка»,
Вдячне «спасибі», як зернятко в ниві,
«Доброго ранку», «світлої днини»
Щедро даруй ти людям, дитино.
Мова барвиста, мова багата,
Рідна і тепла, як батьківська хата.

Т. Коломієць

— Що хотіла сказати нам Тамара Коломієць?

2. **Друга зупинка — «Скарбниці народної мудрості» (робота з прислів'ями в групах).**

Народ завжди схвалював уміння дібрати влучне слово, висміював тих, хто порушував традиції, звичаї. І як же ми можемо обійтися в нашій подорожі без зупинки на станції «Скарбниці народної мудрості». Пропоную вам пригадати деякі народні прислів'я. Працювати будемо в групах. У конвертах завдання дляожної групи — картки зі словами. Із слів і навіть частин слів треба скласти прислів'я і захистити свою роботу: пояснити, чому так говорять.

(Чотири групи дітей одержують конверти з переплутаними словами і складами.)

Від	доб	рого	слова	лід	роз	тане.	
Доб	рого	дер	жись,	лихого	стереб	жись.	
Твоя	кра	са	в	тво	їй	доброті.	
Перший	крок	до	добра —	це	не	робити	зла.

Утворюються і захищаються прислів'я:

Від доброго слова і лід розтане.

Доброго держись, а лихого стережись.

Твоя краса — в твоїй доброті.

Перший крок до добра — це не робити зла.

— У житті трапляються різні несподіванки, навіть неприємності. Вам завжди прийдуть на допомогу добрі, теплі, прості слова, слова ввічливості.

3. Третя зупинка — дослідницька: «Знайди друзів добра» (робота в парах).

Картки на партах:

Відповідь:

____ аска	____ л
л ____ бов	____ ю
____ оброта	____ д
св ____ тиня	____ я
вихова ____ ість	____ н
чуйн ____ сть	____ i
раді ____ тъ	____ с
турбо ____ а	____ т
____ ъ	____ ъ

— Ввічливість — це основа людських стосунків, вона невід'ємно пов'язана з людськими якостями і, перш за все, з добротою. Зараз я пропоную вам побути вченими-дослідниками і спробувати осягнути всю глибину слова «доброта».

У добра широке коло друзів, давайте з ними познайомимось. На партах у вас картки. У них написані вірні друзі ввічливості, добра. Вставивши пропущені букви, ви зможете зрозуміти, які найважливіші риси характеру кожен повинен виховувати в собі з дитинства.

- Які слова вийшли?
- Яке слово ви утворили?
- Як розумієте його значення?

4. Четверта зупинка — «Що таке клас?»

— Скажіть відверто, а чи завжди ви дотримуєтесь правил людяності, доброти? Чи завжди нам добре у дворі, у школі, в класі? Ось послухайте про події, які відбувалися в одному класі.

Хіба це клас?

Нема ні миру, ні любові —
Розтанули і щезли вмить.
Розбив Віталік носа Вові,
І той заплаканий стоїть.

Замазали весь зошит Галі,
Погане слово хтось сказав.
Пішла біда гуляти далі:
Хтось Колі ручку поламав.

Скубнули Таню за косичку, —
Вона ображено мовчить,
З книжками кинули поличку,
Ну, як в такому класі жити?

Де хлопці і дівчата б'ються
І обзываються весь час,
Де над бідою всі сміються,
Скажіть мені, хіба це клас?

— Як ви вважаєте, це — клас? Чому?

5. П'ята зупинка — «Будинок радості» (робота в групах).

Діти цього класу не можуть чи не хочуть розуміти одне одного, поступатись, прощати, тому і виникають сварки, образи, конфлікти і навіть бійки. А коли сваряться цілі народи, то бій

уже йде на смерть — виникають війни. Мені дуже хочеться, щоб у вашому класі весь час панували мир і злагода, і тому я пропоную вам побудувати символічний «Будинок радості».

(Кожна група отримує конверт зі словами. Треба вибрати слова, які будуть характеризувати атмосферу в будинку.)

1-ша група

мир	злагода	чуйність	злість
дратівливість			

2-га група

людяність	ввічливість	взаємоповага
	упертист	образливість

3-тя група

любов	крикливість	турботливість	доброта
задрість			

4-та група

люб'язність	вихованість	чесність	жадібність	бійки

(Діти вибирають слова, потім по черзі передають їх, а вчитель будує на дошці будиночок зі слів (магнітна дошка).)

— У вас на партах залишилися слова. Чому ви їх не використали?

— А що люди роблять з речами, які їм не потрібні?

— Я пропоную вам теж викинути ці слова на смітник й наважди викинути погані слова, дії, вчинки з життя свого класу. (*Викидаємо.*)

IV. Закріплення

Шоста зупинка — гра «Так чи ні?».

— Наша подорож наближається до кінця. І на завершення я хочу переконатися, що ви розумієте, якою повинна бути вихована людина, тому пропоную гру «Так чи ні?». Якщо ви вважаєте, що герой ситуацій вчинили правильно, відповідь «так» — пласкаєте у долоні. Якщо «ні» — розводите руки.

1. Ти йдеш із другом вулицею. Він привітався з незнайомою тобі людиною, ти теж сказав: «Добрий день!»

2. «Дайте мені хлібину!» — звертається хлопець до продавця.

3. Після обіду Коля сказав: «Дякую, борщ дуже смачний!»

4. У шкільному коридорі розмовляють вчителі. Серед них Ігор побачив свого класного керівника і привітався: «Добрий день, Олеже Васильовичу!»

5. Маринка вийшла у двір, побачила сусідського дорослого юнака і першою привіталася.

6. Коло дверей у клас зустрілися Василько й Оленка. «Привіт!» — привітався Василько і першим зайшов у клас.

7. «Вибач, будь ласка, я штовхнула тебе ненавмисне», — сказала Маринка.

8. Коридором іде вчителька, в руках у неї книжки, зошити, журнал. Назустріч їй учень: «Добрий день», — і пішов далі.

— Виправте неправильні вчинки дітей. Як треба було діяти?

V. Підсумок заняття

— Діти, що цінного для себе ви взяли з цього уроку?

— Як потрібно спілкуватися з людьми?

Українські вечорниці. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Мета: ознайомити з традиціями українського народу; розвивати монологічне і діалогічне мовлення; збагачувати словниковий запас учнів; виховувати любов до рідного краю, народних традицій.

Обладнання: українські національні костюми; вишиті рушники; аудіозапис українських пісень; декорації до інсценізацій.

(Кабінет святково прикрашений, діти в національних костюмах. Усі стоять перед гостями.)

I. Вступ. Слово про Батьківщину (мелодекламація)

Що таке Батьківщина?
За віконцем калина.
Тиха казка бабусі,
Ніжна пісня матусі,
Дужі руки у тата,
Під тополями хата,
Під вербою криниця,
В чистім полі пшениця,
Серед лугу лелека
І діброва далека.

Коли любиш ти все це
І приймаєш у серце,
Як готовий щоміті
Від біди боронити
Кожну в лузі билинку,
Кожну в гаї пташинку,
Значить це — Україна
Має доброго сина.

Моя рідна Батьківщина
Має назву Україна.
В мене й нація своя —
Українка в мами я.
Є у мене й рідна мова,
Де вкраїнське кожне слово.

Ми дітвора українська —
Хлопці й дівчата.
Хоч слабі у нас ще руки,
Та душа завзята.
Бо вкраїнського ми роду,
Славних предків діти,
І у школі ми вчимося
Рідний край любити.

Україна — то край славний
Аж по Чорне море.
Україна — лан пишний,
І степи, і гори.
Україна — це ліс та долини,
Це широкі квітучі поля,
Це маленька щаслива дитина,
І найкраща матуся моя.

Мій край чудовий Україна!
Тут народились ти і я.
Тут над ставком верба й калина,
Чарівна пісня солов'я.

(Звучить пісня «Україна» на слова Н. А. Іванюк, музику М. О. Ведмедері.)

Україна

На ромашковому полі,
Де птахи живуть на волі,
Там волошок очі сині —
Це на рідній Україні!

Там де рік гірські потоки,
Де ростуть стрункі осоки,
Де озера журавлині —
Це на рідній Україні!

На верхівках гір тумани,
І краса там незрівнянна,
Чисті роси на калині —
Це на рідній Україні!

Сумні спогади в журбі
Навіва верба тобі,
Де душа твоя і нині, —
Тут, на рідній Україні!

(Діти сідають. У центр виходять із хлібом і сіллю господиня і господар.)

Господиня. Добрий день вам, добрі люди!
Хай вам щастя й доля буде,
Не на день і не на рік,
А на довгий-довгий вік!

Господар. Ми гостей своїх стрічаєм
Круглим, пишним короваєм.
З рушником беремо таріль,
Коровай кладемо й сіль.
Шанобливо хліб підносимо
Та, уклонившись, щиро просимо:
— Любий гостю наш, приймай
І рушник, і коровай!

Господиня. У нас сьогодні наче вечорниці,
Милують око диво-рушники.
Дівочий сміх лунає у світлиці,
Як добре, що є звичаї такі!

Господар. Збиратися разом, співати, танцювати,
Про Україну рідну розмовляти.
Дізнатись більше про традиції, обряди,
Культуру та історію вивчати.

(Рушник із хлібом і сіллю підносять гостям. Звучить аудіо-запис «Пісні про рушник» на слова А. С. Малишка, музику П. І. Майбороди (1 куплет).)

II. Слово про український рушник

(Виходять діти з різними рушниками.)

Скільки багатства в нашого народу!
В криниці мудрості не висиха вода.
Свято шанують закони роду,
Душі народної скарбниця не згаса.

Не вистачить і слів нам, мабуть,
Щоб розказати про всі оті скарби.
А от сьогодні ми прийшли сюди,
Щоб розповісти вам про рушники.

Скільки вас і які,
України рушники?
Рушничок для дитини,
Рушники на всі дні.
Рушничок для хатини,

Ще й весільні рушники.
Рушники для недолі,
Рушнички для малят,
Рушнички барвінкові,
Для веселих всіх свят.

Рушнички всі в узорах:
І рушник на щодень,
Різnobарвні в кольорах,
Ще й рядочки з пісень.
Рушники України —
Для обличчя і рук,
З ними діти зростали,
Брали в світ в дні розлук.

Скільки ви, українки,
Із квіток і рослин
Змайстрували в зазимки
Рушників для родин!
На весь світ розіслали всі узори землі
Рушники не для слави,
Рушники для душі.

Дивлюся мовчки на рушник,
Що мати вишивала.
І чую: гуси зняли крик,
Зозуля закувала.
Знов чорнобривці зацвіли,
Запахла рута-м'ята.
Десь тихо бджоли загули,
Всміхнулась люба мати.
І біль у серці раптом зник,
Так тепло-тепло стало...
Цілую мовчки той рушник,
Що мама вишивала.

Є відкриття, яких не вкрила мгла.
Нехай минутъ віки, тисячоліття,
Та шана хлібу, різnobарвність рушника
Залишаться безсмертними навіки.

Поки жив чоловік,
Й вишиває жіноча рука,
Буде жити довіку рушник
І чарівна його красота.

(Діти виконують український танок.)

ІІІ. Мелодійна українська мова

А мова наша, рідна мова!
 Чи то не золото, не скарб?
 Вона, мов гілка калинова,
 Красою вабить і цілющий має дар!

На землі великій є одна країна:
 Гарна, неповторна, красна, як калина.
 І живуть тут люди добрі, працьовиті.
 І скажу, до речі, ще й талановиті.

Землю засівають і пісні співають,
 Вишивають гарні барвисті рушники.
 На бандурі грають і вірші складають
 Про ліси і гори, луки та сади.
 Про людей і квіти.
 То скажіть же, діти,
 Що це за країна?

Усі. Наша Україна!

Ми дуже любим весь наш край
 І любим Україну.
 Її лани й зелений гай,
 В саду рясну калину.
 Там соловейко навесні
 Співає між гілками.
 Та й ми співаємо пісні,
 Змагається він з нами.

А як же не згадати про пісню —
 Сумну й веселу, радісну й тужну.
 Вона то у блакить зрина небесну,
 То серце наше крає від жалю.

(Виконується пісня «Край калини» на слова О. П. Шуруй,
 музику М. О. Ведмедері.)

Край калини
 Край калини, м'яти край,
 Чебрецю та жита,
 Стрічкою цвіте твій гай,
 Як віночок витий.

А пшениці вії вмить
 Вітер підіймає,

Степ в ромашках мирно спить,
Травами співає.

Нам калини світлий шлях
Мрії готували,
Щоб пісні цвіли в очах,
Та в серцях лунали.

IV. Традиційні українські свята

Настав час на вечорницях
Гостей розважати,
Про свята народні
Всім вам розказати.

А ж тріщить мороз, лютує.
Сніжна віхола танцює.
А ставок у лід закутий.
Що за місяць, діти? (*Лютий.*)

(Інсценізація «Зустріч Зими і Літа».)

Автор. Кожен рік 15 лютого Зима йде туди, де Літо було, а Літо — туди, де була Зима, і зустрічаються.

Літо. Доброго дня тобі, бабуню Зимо!

Зима. Доброго тобі здоров'я, дівчино Літо! Рано ти прийшла! Ой рано!

Літо. Ні, не рано. Ти, Зимонько, вже так нахолодила землю, що люди почали мене кликати.

Зима. Даремно поспішала, бо моєму царюванню ще не прийшов край.

Літо. Та ти поглянь на себе, Зимонько! Яка вже з тебе царіця з порожньою торбою. Все, що я запасла, ти з'їла і випила.

Зима. На те ти й Літо, щоб усе готовати, а я, Зима, на те, щоб їсти.

Літо. Мое сонце всіх зігриває, дає людям урожай, а в тебе люди трясуться від холоду.

Зима. В мене люди не трясуться, я всіх одягаю в теплі кожухи. Це ти їх роздягаєш!

Автор. Так і сперечаються Зима з Літом. Якщо до вечора 15 лютого стане тепліше — Літо перемогло, а якщо холодніше — Зима. А як називається це свято? (*Стрітення.*)

Мов на крилах диво-птиці,
 На величній колісниці,
 Синьоока, світлолиця
 Мчить краса Весна-дівиця.
 Вся вона, як та царівна —
 Пишна, гречна і чарівна,
 Мов та річечка ступає,
 Всіх, всіх, всіх з теплом вітає.

Ось іде весна степами,
 Перелогами, горбами...
 Де не ступить — з-під землі
 Лізуть паростки малі.

Як опустить вниз правицю —
 Зеленіє скрізь травиця.
 Як лівицю підведе —
 Всюди листя молоде.

На берізку гляне зблизька —
 У сережках вся берізка.
 До верби торкнеться — ба!
 В білих котиках верба.

(Інсценізація «Прощання з вербою».)

Автор. Пізньої осені вийшов господар у сад і задумався.

Господар. З горіха я маю мішок горішків, яблуня дала три ящики яблук, зі слив і вишень наварили варення. Тільки з верби нема нічого. Треба її зрубати.

Верба. Ой, ні! Не рубай мене! Візьми моє пруття — буде на плоти.

Господар. Постарілася ти, вербо! То мій дід плоти городив. Нині у мене заводські огорожі.

Верба. Тоді візьми моє пруття на розпал. Від нього гарно дрова займаються.

Господар. То мій батько пруттям розпалював, а у мене в хаті газ.

Верба. То, може, кошика плестимеш, ложок навирізуеш, корито видовбаеш.

Господар. Ні, не буду.

Автор. Зітхнула верба, зронила срібний лист.

Верба. Бачу, справді я зайвою стала. Зрубай мене, тільки не зараз, а навесні.

Автор. Відгуляли вітри, відбіліли сніги — знову вийшов господар у сад.

Господар. Пора тебе, вербо, рубати!

Верба. Пора... Дозволь лише востаннє з весною землю розбудити.

Автор. Закивала верба високими гілками і злетілися до неї синиці, вівсянки, дрозди, коноплянки, чижі і горихвістки, і чубатий одуд, і дзьобатий дятел, ще й сорока-білобока всілася на самісінькім верху. Заспівали, защебетали, закричали на сто голосів. Почуло їх сонце, відчинило своє блакитне вікно і обсипало вербу зливою проміння. Тої ж миті розкрилися вербові бруньки й випустили золотаво-зелені сережки. Враз постала дівчина, юна та свіжа, взяла вербову гілочку в цвіту і ну торкати нею все навколо.

Весна. Не я б'ю, верба б'є.
 За тиждень Великденъ,
 Недалечко червоне яєчко.
 Будъ великий, як верба,
 Будъ здоровий, як вода,
 Будъ багатий, як земля,
 А вродливий, як весна.

Учитель. Про яке свято ми згадали?

Чому в народі говорять: «Верба красна б'є напрасно, верба біла — б'є за діло»? (*Верба красна і біла — це різновиди верби. Верба красна зацвітає раніше всіх, випускає котики. Саме її прийнято святити у Вербну неділю, а потім «бити» рідних із побажанням здоров'я і всіляких благ. Верба біла має тонке і гнучке віття. Його використовували як різки для покарання недбалих учнів у стародавніх школах — били за діло.*)

Задзвонив воскресний дзвін,
 І розкрились квіти —
 Йде народ з усіх сторін —
 Як же не радіти,
 Що Христос воскрес для нас,
 Сонце засіяло.
 Радість з неба ся являє,
 Пасха красна день вітає!

Писанки різні на світі бувають,
 Писанки свято весни прикрашають.
 Хай пам'ятають дорослі й малі:
 Писанка — символ життя на землі.

(Інсценізація «Великодня казочки».)

Автор.

Курка з нашого села —
 Гляньте, — писанку знесла!
 Може, не повірить хтось —
 Ось вона у мене, ось!
 Тут узори, там узори,
 А між них високі гори.

Яйце.

Я кругленьке і біленьке,
 І з усіх сторін гладеньке.
 Усередині у мене
 Незвичайне є життя —
 Курки Ряби дитинча.

Вовк.

Є тут чимось поживитись?
 Фу, нема на що дивитись!
 Це що маленьке, біленьке
 І з усіх сторін гладеньке?
 То яйце таке кругленьке
 І, мабуть, смачненське!

Яйце.

Ні, не можна, не підходь!
 Краще звідси ти виходь!

Вовк.

Ой, злякався дуже сильно!
 Аж тремчу весь, мов той лист.
 Чи, бува, тебе боятись!
 Я тобою наїдатись
 З гостями своїми буду!
 Адже завтра буде свято,
 Треба гостей пригощати!

(Удалині чується: «Гав-гав-гав!».)

Ой-ой-ой! Хто це женеться?
 Хто це гавкає і рветься?
 Пес Буян!..
 Гаразд, бувай!
 Друже милий, прощавай!

Яйце.

Я кругленьке і біленьке,
 І з усіх сторін гладеньке.

Усередині у мене
Незвичайне є життя —
Курки Ряби дитинча.

Мишка. Сіра мишка-шкряботушка
У сивенькому кожушку.
Добру маю вдачу,
Хату і город, і дачу.
Семеро дрібненьких діток.
Кожен їсти просить,
Просить про запас.
Як мені прогодувати?
Їжі стільки де дістати?
Завтра свято, а у мене
В хаті не валявся кіт.
Ще й у гості зайде кріт!
Що робити — невідомо...
Що то вигляда з-за дому?
Ба, то куряче яйце!
Ой, яке ж воно смачне!

Яйце. Ні, не можна, не підходь!
Краще звідси ти виходь!

Мишка. Саме так! Я буду слухать
Там якесь яйце дурне!
Буде вчить воно мене!
Завтра свято — гості в хаті,
Як мені тебе минати?!

Яйце. Все, настав мій смертний час!
Мишенятам з'їсти дасть
Сіра миша мене враз.
Прощавай, моя надія.
Не здійсниться моя мрія!

Мишка. Ой, хтось йде, щось шарудить
І травою шелестить!
Хто по стежці теліпає,
Пісню голосно співає?
Прощавай, святкова страво!
Видно, не моя це справа —
Щось на вулиці знайти
Та додому принести.
Е-хе-хе! Мое ти горе!
Не всміхнулась мені доля!

- Катруся.** Моя рідна сторона — Україна мила,
 А звуть мене усі просто — Катерина!
 Із джерельця я води наберуся,
 Називають мене лагідно — Катруся!
 До криниці піду я стежинкою,
 Називають мене всі Катеринкою!
 Ой, на стежці яйце!
 Не до вподоби мені це.
 Мабуть, Курка Ряба знесла
 І на місце не віднесла.
 Треба із собою взяти
 Та бабусі показати.
 А бабуся спече паску,
 Буде в ній добро і ласка.
 Ще й з родзинками, з медком,
 Буде паска з молоком.
- Бабуся.** Моя рідна Катерино,
 Лагідна моя дитино!
 Завтра свято, тож давай
 Мені в хаті помагай.
 Паску будем випікати,
 Зверху її прикрашати.
 Потім я тебе навчу
 Малювати писанку.
- Катруся.** Я буду вчитись малювати
 І писанки виготовляти.
 Ось принесла свіже яйце,
 Воно кругленьке, мов сонце.
- Бабуся.** Давай яйце ми зробимо пасхальним
 І розмалюємо так, щоб словом схвальним
 Круг люди говорили нам.
- Катруся.** З тобою я згодна, рідненька,
 Розмалюємо писанку гарненько.
- Яйце.** Здійснилась моя мрія,
 Справдилася моя надія.
 На майбутнє із сьогодні
 Я — яйце вже великолікое!
- Учитель.** А в залі вже закінчується свято,
 Нам прощатися пора.

Учні.

Ми бажаємо Україні
Миру, щастя і добра!
Ми гостям бажаємо від душі
Хай буде достаток у вас назавжди!
Хай буде достаток у кожній родині
На славу великій усій Україні!
Хай хліб достигає, хай квітнуть сади,
Любити Вкраїну ми будем завжди.

(Виконується пісня «Немає України без калини» на слова Г. Г. Клок, музику М. О. Ведмедері.)

Немає України без калини
Немає України без калини,
Як і нема без пісні солов'я:
А ми — народ зернина від зернини,
В біді і щасті — ми одна сім'я.

Немає України без тополі,
Як і нема без сонця сяйва дня.
Ти без коріння — перекотиполе,
А корінь там, де вся твоя рідня.

Без рушників немає України,
Як без любові і життя нема.
Душа без України — мов руїни,
Пуста і мертві, холодно-німа.

Немає України без вербиці,
Без сивого Славутича-Дніпра.
Нап'юся живодайної водиці,
В ній зачерпну любові і добра!

Свято зошита. 3 клас (розроблено М. О. Новожиловою)

Мета: показати роль зошита в житті учнів; відзначити і привітати учнів — переможців конкурсу «Найкращий учнівський зошит»; розвивати пізнавальний інтерес учнів; виховувати бережливе ставлення до шкільних речей, повагу до школи.

1. Виставка кращих зошитів.

2. Вступ.

Шановні гості! Любі наші учні!

Сьогодні ми зібралися на незвичайне свято — Свято зошита. Чому учнівському зошиту приділяється така увага? Адже зошит — це для учнів один із засобів грамотно викладати на папері свої думки, це засіб показати вміння виконувати різноманітні завдання.

Свято зошита оголошується відкритим!

(Музика. Входять Зошити: Російська мова, Українська мова, Українське читання, Математика, Англійська мова.)

Російська мова.

Учениця. Мы с тетрадочкой вдвоем
Замечательно живем.
Мы такие с ней друзья,
Где она, там и я.

Зошит. С русским языком мы дружим,
Русских слов мы не забудем.
Все словарные слова
Быстро выучим в три дня.

Учениця. А потом запишем верно
И запомним навсегда.

Зошит. Аккуратность — спутник верный,
Мы с тетрадочкой друзья.

Українська мова.

Учениця. Щоб нам правильно писати
Та висловлювати думки,
Рідну мову треба знати,
Треба вчити залюбки.

Зошит. В Україні ж мова,
Мов сонечко чудове,
Мов золото блискуче,
І давність, і обнова —
Українська мова.
Розцвітай же, слово,
І в родині, і у школі,
На заводі, і в полі,
Пречудесно, пречудово —
Розцвітай же, слово!

Українське читання.

Зошит. Читання — ось краще навчання!

Учениця. Всі перлиночки народні
В зошит свій я запишу,
Вивчу загадки, прислів'я,
Вірш новенький я створю.
Намалую маму, тата, сонце —
Ось моя сім'я!
Будуть мною всі пишатись,
Як багато знаю я.

Зошит. Вивчайте мову українську
Дзвінкоголосу, ніжну, чарівну,
Прекрасну, милу і чудову,
Як материнську пісню колискову.

Математика.

Зошит. Математика — цариця наук.

Учениця. Раз, два, три, чотири, п'ять.
Вмієш добре рахувати,
Всі задачі, приклади
Зможеш розв'язати
І охайно в зошит
Чисто написати.

Зошит. «Математику тому вивчати слід,
що вона розум до ладу приводить».
(Михайло Ломоносов)

Англійська мова.

Учениця. Щоб з іноземцями про щось говорити,
Англійську мову треба вчити,
А щоб листа до Англії послати,
Слід граматику нам добре знати.

Зошит. All marks good
Yesterday I took.
I can write good
In my exercise book.

(Звучить «Пісня про школу» на слова Т. Г. Масенка, музику М. В. Дремлюги.)

3. Виступ учнів-зошитів.

4. Виступ директора.

5. Виступ переможців конкурсу «Кращий учнівський зошит» (1, 2, 3, 4 класів).
6. Читання віршів-загадок.

Перша вчителька

Букварі і читанки,
Парти в два ряди.
Наша перша вчителька
В серці назавжди.
Споришева стежечка,
Стежечка-мережечка,
Що водила нас
Ще у перший клас.
Сонце світлі зайчики
Сипле у шибки.
Кришать крейду пальчики,
Пишуть палички.
Добре нам читається —
Учителька всміхається.
А як хтось не зна —
Хмуриться вона.

Скільки розгадали ми
З нею загадок.
Скільки прочитали ми
Віршів і казок.
Стороною рідною
Дниною погідною
Йшли через покіс
У багряний ліс.
Наша перша вчителька
Інших науча.
Букварі і читанки
Їм вона вруча.
Споришева стежечка,
Стежечка-мережечка
І інших перший раз
Повела у клас.

T. Коломієць

Загадки

Коли хочеш ти читати,
То мене повинен знати.

Коли хочеш написати,
 Теж повинен мене знати.
 А коли мене не знаєш,
 То нічого не вгадаєш.
 (Буква.)

Хоч носик і є, та тільки не диші.
 Носиком п'є, носиком пише.
 (Перо, ручка.)

Маю носик я гостренъкий,
 На білому слід лишаю —
 І всіх діток потішаю.
 (Олівець.)

Крокодилів урок
 — Приготуйте, діти, пера,
 як я звусь, пишіть тепера.
 Грачок пером водив:
 «Кра-кодил»,
 а гусачок змінив:
 «Кря-кодил»,
 у жабенятка перший склад:
 «Ква-кодил»,
 В поросятка інший лад:
 «Хрю-кодил».

B. Коломієць

Хто що пише

Пише хвостиком лисиця
 слід по росяній траві.
 Пише дятел, гарна птиця,
 дивні знаки на корі.
 Щось таємне пишуть риби
 плавниками у ставку.
 Зайчик сонячний на шибі
 пише казку золоту.
 Пише в хмарі блискавиця,
 пише трактор на лану,
 що уродиться пшениця,
 дощ напоїть ярину.
 Зелен клен химерні тіні
 пише в парку на стежках.

Віражі свої в промінні
пише голуб, мирний птах.
В небесах під час навчання
вправи пишуть літаки...
Діти, сповнені старання,
також пишуть залюбки.
Ми, шкільна сім'я єдина,
пишемо за складом склад:
мама, сонце, Батьківщина,
дорога всім Україна!

В. Лучук

7. З історії.

Писати, писанка

Такі два різні слова, правда? Одне знайоме, а друге — не дуже. Писанка — це куряче яйце або яйце, зроблене з дерева чи глини, і красиво, яскраво, різnobарвно розмальоване. Що спільногоміж ними? А спільне — те, що слово писати означало спочатку «розмальовувати фарбами», «покривати щось візерунками», а вже потім — виводити літери пером чи олівцем.

Олівець

У давнину писали не на папері, а на пергаменті — спеціально обробленій телячій шкурі. Пергамент був дуже дорогий, писати на ньому було справою дуже відповідальною. Щоб писати рівно й красиво, олов'яними кружечками проводили на пергаменті тонкі лінії, а вже потім по них рівненько й акуратно писали (іншими словами — робили собі зошит в лінійку.) Пізніше з'явилися замість кружечків олов'яні палички в дерев'яній оправі (щоб не бруднити рук.) Ці олов'яні палички — олівці — набули поширення в Європі, з'явилися і в нас. Цікаво, що олово збереглося лише в назві олівців, бо сьогодні стержні олівців роблять із графіту.

Чорнило

Теперішні школярі чорнилом не пишуть. Пишуть кульковими ручками, олівцями, фломастерами. Старшокласники, студенти і дехто з дорослих користуються ще й чорнильними авторучками. Чорнило у наш час — річ звичайна, як і багато інших речей. А в далекому минулому... Колись чорнило коштувало дуже дорого, рецепти його виготовлення зберігалися в таємниці. У Давньому Римі того, хто наважувався вкрасти з імператорської канцелярії склянку чорнила, засуджували до страти.

У Римі і на Давньому Сході використовували чорнило із сажі. Але таємниця деяких сортів давнього чорнила й досі не відкрита. Наприклад, невідомо, чим написані документи, що зберігаються у знаменитому Вірменському інституті давніх рукописів. Те загадкове чорнило дуже стійке. Воно не зникло навіть зі сторінок книг, які зберігалися у вологих печерах, мокли у вапнистих водах.

Багато століть тому ченці монгольського монастиря Ердені-Узу розробили рецепт «чорнил коштовних каменів». Це чорнило мало такий самий колір, як і коштовні камені й метали. Чорнило було золоте, рубінове. Як воно виготовлялося — ніхто не знає...

Стародавні мешканці Середньої Азії теж мали свої секрети. Нещодавно у печерах півострова Мангішлак знайдено книги й рукописи. Учені виявили, що до складу чорнила, яким їх написано, входять просо й цукор.

Цукор був важливим складником чорнила, яким користувалися наші предки у XVIII—XIX століттях.

Нині існує багато гатунків чорнила: канцелярське, для авторучок, штемпельне, для документів. Чорнило не обов'язково має бути чорним. Є зелене, синє, червоне, фіалкове. А в Японії винайдено біле чорнило — для написання на кольоровому або чорному папері.

8. Читання віршів.

Перше відмінно

Недавно — дуже дивно —
Здавалося мені:
І як писати рівно
Ці літери трудні?

І навіть з паличками
Не впораюсь — от гріх.
Криві та з карлючками,
Ну, просто, як на сміх.

А далі знов рядочок.
Мов бублик, кругле «О».
Мені аж серед ночі
Ввижалося воно.

Пишу — виходить криво,
Неначе пада вбік.
А потім я, на диво,
Писала вже красиво.

Старалась я не марно —
Кривуль ніде нема.
І ручка пише гарно,
Виписує сама.

І літеру, і кому
Я можу написатъ
І вже несус додому
«Відмінно»! Так тримать.

M. Пригара

Маринка і Галинка

— Сьогодні Маринка
Уроків не знала.
Домашнє завдання.
В Галинки списала.

Зі школи додому
Вернулись дівчатка,
І тут повторилось
Усе в них все спочатку.

Удома Маринка
Отак міркувала:
— Сьогодні в Галинки
Уроки списала.

Чого ж я завдання
Робити спішу?
І завтра в Галинки
Уроки спишу!

Галинка ж удома
Отак міркувала:
— Сьогодні Маринка
У мене списала.

Чого ж я завдання
Робити спішу?
Його у Маринки
Я завтра спишу!

А ранком у школі
Зустрілися двоє.
Спочатку дівчатка
Зраділи обое.

Та стала Маринка
Галинку питати:
— Чи можна іще раз
У тебе списати?
Галинка у слізози:
— Ось бачиш, — яка ти,
Я думала в тебе
Сьогодні списати!..
До столу учителька
Їх запросила
І порівну двійку
На двох розділила.
Грицько Бойко

9. Цікаві вправи.

По країні ми мандрували
І завдання цікаві шукали.
Ой, багато треба знати,
Щоб їх швидко розв'язати.

а) Продовжте прислів'я.

Мудрим ніхто не родився, ... (а навчився).

Не кажи не вмію, ... (а кажи навчусь).

Пташка красна пір'ям, ... (а людина знанням).

б) Відгадайте ребуси «Яке слово заховалось?».

100 лица

7Я

Ак З са

Да ча

40 а

(столиця)

(сім'я)

(актриса)

(задача)

(сорока)

10. Смішинки-веселинки.

- Галинко, дай мені ручку, я робитиму уроки.
- А чому ти не хочеш писати своєю?
- Та моя ж помилки робить!
- Читай, Оленко, що написано під цим малюнком...
- О... С... А
- А разом як буде?
- Бджола.

Першокласниця старанно щось виводила в зошиті. Брат побачив і кинувся до неї:

- Ой, що ж ти наробила в моєму зошиті?!
- А хіба це твій?

— Ну, а чий же?

— А я думала,... я думала... Там написано, що він Загальний зошит, — то я вважала, що це і твій, і мій...

11. Святковий концерт.

Інтелектуально-розважальна гра «Нумо, діти!. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)

Мета: узагальнити знання дітей за період навчання в початковій школі; розвивати пізнавальну активність учнів; удосконалювати навички роботи в групах; виховувати дружні стосунки, почуття взаємодопомоги, взаємопідтримки.

Обладнання: плакати дівчаток і хлопчиків для обліку балів, що набиратимуться; плакати з прислів'ями, розрізані склади для конкурсу «Квіти весни»; аудіозаписи дитячих пісень; гудзики (6 штук), клаптики тканини, нитки, голки, малюнки та картки із зображенням овочів, літери для шарад.

Гра «Звари борщ»

Учасники отримують картки, на яких зображені різні овочі. Із них треба вибрати ті, на яких зображені овочі, що потрібні для приготування борщу.

Гра «Українські страви»

Із переліку страв треба вибрати (підкреслити) лише українські.

Торт, кукурудзяна, каша, плов, борщ, галушки, чебуреки, салат, пельмені, куліш, пшоняна каша, шашлик, гречана каша, вареники, бутерброд, гарбузова каша.

Конкурс загадок «Народ скаже, як зав'яже»

Ріжути мене ножакою,
Б'юти мене ломакою,
За те мене отак гублять,
Що всі мене дуже люблять.

(Хліб.)

Ми в окропі кипіли,
Велику муку терпіли,
Зате нас усі хвалять,
Та не всі варять.

(*Вареники.*)

Рідке, а не вода,
Біле, а не сніг.
(*Молоко.*)

Біле, як сніг,
В честі у всіх,
Подобаюсь вам.
На шкоду зубам.
(*Цукор.*)

Крихітки маленькі,
Всі вони чорненькі,
У воді киплять,
Потім люди з'їдять.
(*Крупа.*)

Мене саму не їдяТЬ,
і без мене мало їдяТЬ.
(*Сіль.*)

Конкурс «Віршований марафон»

Учасники по черзі читають вірші на задану тему. Хто згадає більше віршів про весну, той і виграє.

Конкурс «Склади прислів'я»

На дощці висять плакати. Треба розшифрувати їх записати два прислів'я.

1 пов	6 зем	2 ний	7 лі
5 до	3 ко	2 пус	8 гнеть
9 ся	1 а	4 лос	5 ру
3 тий	4 уго	7 ся	6 пнеть

(Повний колос до землі гнеться, а пустий угору пнеться.)

1 лас	6 чи	4 день	4 вей
5 по	2 тів	7 на	6 кін
3 ка	1 а	2 со	5 ко
8 є	3 ло	8 є	7 ча

(Ластівка день починає, а соловейко кінчає.)

- Якій порі року присвячені ці прислів'я? (*Весні.*)
- Які ознаки весни ви знаєте?
- Кого називають першими вісниками весни? Про них вам нагадають мої помічники.

- 1-й учень.** На солнце темный лес зардел,
 В долине пар белеет тонкий,
 И песню раннюю запел
 В лазури жаворонок звонкий.
 И голосисто с вышины
 Поет, на солнышке сверкая:
 Весна пришла к нам молодая,
 Я здесь пою приход весны.
- 2-й учень.** Пришла весна, пришла красна,
 Цветы пестреют в поле,
 И неба ширь светла, ясна,
 Ручей бежит, бежит, шумит,
 И шепчет лес листвою;
 От птичьих песен лес звенит.
 Как хорошо весною!
- 3-й учень.** У проміннях сонця ніжних,
 Край веселого струмка,
 Білий росяний піdsnіжник
 Раптом блиснув з-під листка.
 Отакий малий неначе,
 Ледь прокинувся від сну,
 Тихий-тихий, а, одначе,
 Він привів до нас весну!

Конкурс «Збери весняні квіти»

Діти отримують конверти з картками із складами. Треба з цих складів зібрати слова, щоб вийшли назви весняних квітів.

Беруть участь по 6 дітей від кожної команди.

ме	дун	ка	
під	сніж	ник	
про	ліс	ка	
кон	ва	лі	я
дзві	ноч	ки	
тюль	пан		

Хто перший закінчує складати, повідомляє. Якщо все правильно, то його команда перемагає.

Поки команди працюють, інші діти розгадують загадки про квіти (набирають бали своїм командам).

Дзвіночки-перлинки на ніжці тонкій,
Такі запашні і тендітні такі.
В широкому лісі, немов у гіллі,
Ховають від сонця голівки малі.

(Конвалії.)

Ці квіточки ніжні, такі білосніжні.
Тоненькі, тендітні, ласкаві, привітні.
Послухай, як срібно дзвенить голосок:
«Не треба, не треба зривати квіток!»

(Підсніжник, ковалія.)

Хто з вас, діти, нас не знає?
Ми, у лісі проживаєм,
Дзвоном сонце зустрічаем,
Називаємось... (дзвіночки).

На стрункій високій ніжці
Біля річки на лужку,
У хустинці-білосніжці
Стрів я квітоньку таку,
Ясним оком жовтуватим
Усміхнулася мені.
Я хотів її зірвати,
А бджола сказала: «Hi!»

(Ромашка.)

Я гордо голову тримаю
І перед вітром не схиляю.
Я жовтий, білий, полум'яний
І, наче яблучко, рум'яний,
В саду я квітну навесні,
Скажи, яке ім'я мені?

(Тюльпан.)

- Кого ще називають вісниками весни?
- Чим приваблюють нас птахи?
- Наступний конкурс теж пов'язаний із піснями.

Конкурс «Музичні голоси»

Звучать уривки з дитячих пісень. Хто раніше відгадає назву пісні, той і перемагає.

— Про наступний конкурс повідомлять вам мої помічники.

1-й учень.	У неділю діти зранку Підійшли до зоопарку. Крики, гавкіт, стукіт, рев! Певно, втік із клітки лев.
2-й учень.	Ні, це звірі жваві тут Дуже весело живуть: Зебри, лебеді, осел, Десять кроликів, козел.
3-й учень.	Мавпи лазять по драбинах, Носять діточок на спинах, А папуги все кричать, Не дають ведмедям спати.
4-й учень.	Першокласники раділи, Йти додому не хотіли. Тут чудового багато! Всім сподобались звірята.

Конкурс загадок та малюнків «Зоопарк»

Дуже товсті ноги маю,
Ледве їх переставляю.
Сам високий я на зрист,
Замість рота в мене хвіст.
(Слон.)

Дивний крихітний автобус
По піску кудись поліз...
А повільно так він ходить,
Через те, що без коліс.
(Черепаха.)

Хто хвіст залишає,
Як від ворога тікає?
(Ящірка.)

До квіточки лечу,
Лечу — дзижчу,

Дзум-дзум-жу-жу!
 Як звуть мене, не скажу!
(Бджола, джміль.)

Живу я там, де вічний лід.
 Люблю я рибу на обід.
 В кожусі білому завжди
 Виходжу часто із води,
 Умію плавати й пірнати.
 А як мене, малята, звати?
(Білий ведмідь.)

З-поміж інших тварин
 Всяк його впізнає.
 Із усіх них тільки він
 Ріг на носі має.
(Носоріг.)

Хто на собі ліс носить? *(Олень.)*

Сірий, зубастий,
 По полю блукає,
 Ягнят шукає.
(Вовк.)

У конкурсі малювання беруть участь дві команди художників, по три дитини в кожній. Їм треба намалювати звірятко, яке живе в зоопарку. Кожна дитина малює лише одну частину тіла. Коли художники закінчують малювати, команди хлопців і дівчатка намагаються відгадати тварину на малюнках. Хто швидше відгадає, той і перемагає.

Конкурс скоромовок

Діти отримують картки зі скоромовками. Їм треба вивчити скоромовку за одну хвилину й хором проговорити її чітко і якомога швидше.

1-а команда

Як дзвінок задзеленчить,
 Дзвінко джмелік прилетить.

2-а команда

Дзига весело крутилась,
 Дзига в дзеркало дивилась.

Конкурс «Із якої казки?»

— Хто у теремі сидить? —
Запитав звірят ведмідь.
— Вовк, кабан і жабеня.
Тут і зайчик, і лисичка,
І вухата сіра мишка.

(*Рукавичка.*)

Чудернацькі поросята,
Пустуни такі звірята:
Той заграє, той танцює,
Той будиночок будує.

(*Троє поросят.*)

До бабусі в гості
Дівчинка мандрує,
А на неї в лісі,
Сірий вовк полює.
(*Червона Шапочка.*)

Прийшла кума
Із довгим віником
Балакать з нашим півником,
Схопила півня на обід
Та й замела мітлою слід.
(*Лисичка, котик і півник.*)

Конкурс «Майстрові руки»

Гудзик упав і скотився під ґанок.
Гава подумала: «З'їм на сніданок».
І ґонорово ґава ходила,
Гудзик шукала — ґулю набила.

— Наш наступний конкурс пов'язаний із ґудзиками.
(Діти змагаються, хто першим пришиє ґудзик.)

Гра «Переплутанка»

(Можна провести з рештою дітей, поки окремі учасники пришивають ґудзики.)

Геть усе, усе на світі
Переплутав хлопчик Вітя.
Каже: — Діти вчаться в полі,

А комбайн працює в школі.
Всіх людей стрижуть в лікарні,
А лікують в перукарні.
Ми книжки берем в аптекі,
Ліки — у бібліотеці.
От який Вітъок дивак!
Ти ж бо знаєш, це не так?
Діти, звісно вчаться в ... ,
А комбайн працює в ... ,
Ми лікуємось в ...,
А стрижемось в ... ,
Ліки беремо в ... ,
А книжки — в

XIII. Підсумок

Учитель дістає фішки із плакатів, у які він їх вкладав за правильні відповіді дітей і за перемоги в конкурсах. Підраховує. Визначає команду-переможницю.

Література

1. Атестація педагогічних працівників: нормативний та науково-методичний аспекти / За ред. Л. Д. Покроєвої, Т. М. Корнієвської. — Х.: ХОНМІБО, 2004.
2. Волкова С. И., Столярова Н. Н. Развитие познавательных способностей детей на уроках математики. 2 класс. — М.: Просвещение, 1994.
3. Гадецький М. В., Хлебнікова Т. М. Організація навчального процесу в сучасній школі. — Х.: Вид-во «Ранок», 2003.
4. Джерело педагогічної майстерності. Підготовка та аналіз сучасного уроку: Науково-методичний журнал. — Випуск № 2 (40). — Х.: ХОНМІБО, 2008.
5. Закон України «Про освіту» // Законодавство України про освіту: Збірник законів. — К.: Парламентське вид-во, 2002.
6. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посіб. / Авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. — К.: А. П. Н., 2002.
7. Клименченко Д. В. Збірник вправ з математики для початкових класів: Метод. посіб. — К.: Рад. шк., 1987.
8. Корчевська О., Кордуба Н. Нестандартні уроки з математики. 1—4 класи. — К.: Астон, 2003.
9. Красоткіна Н. Г. Вчимося писати твори: Нестандартні уроки розвитку мовлення у 3(2)—4(3) класах: Посіб. для вчителів почат. шк. — К.: Інтерпрес ЛТД, 1999.
10. Настільна книга молодого вчителя початкової школи / Авт.-уклад.: М. О. Новохилова, Л. М. Яськова. — Х.: Вид-во «Ранок», 2009.
11. Педагогика: Учебн. пособ. для студентов пед. ин-тов / Под ред. Ю. К. Бабанского. — М.: Просвещение, 1983.
12. Петерсон Л. Г. Методичні рекомендації. Математика 1 клас (2 клас, 3 клас, 4 клас). — Суми: ВАТ «СОД», Вид-во «Козацький вал», 2005.

13. Петерсон Л. Г., Липатникова И. Г. Устные упражнения на уроках математики. 1, 2 классы. — М.: УМЦ «Школа 2000+...», 2003.
14. Савченко О. Я. Урок у початкових класах. — К.: Освіта, 1993.
15. Сонечко: Казки, оповідання, скромовки: Хрестоматія для позакласного читання / Уклад. Г. Ю. Рогінська. — Х.: Ранок-НТ, 2006.
16. Сценарии уроков к учебнику «Математика. 1 класс» («Математика. 2 класс», «Математика. 3 класс») / Под ред. Л. Г. Петерсон. — М.: УМЦ «Школа 2000+...», 2005.
17. Типове положення про атестацію педагогічних працівників України зі змінами і доповненнями // Директор школи. — 1999. — № 16/64.
18. Шейко Г. К. Інноваційні методи роботи в початковій школі. — Х.: Вид-во«Ранок», 2007.

Зміст

Розділ 1.

Нормативно-правова база атестації вчителів початкової школи

Типове положення про атестацію педагогічних працівників України	4
Кваліфікаційні характеристики педагогічних працівників, для яких встановлені кваліфікаційні категорії	18
Законодавча та нормативна база з питань атестації педагогічних працівників	22
Рекомендації щодо атестації педагогічних працівників.	27
Урок — основна форма організації навчального процесу	48

Розділ 2.

Теоретичні та практичні аспекти підготовки до атестації (з досвіду роботи)

Перелік методичного портфоліо вчителя, який атестується	51
Зразок опису педагогічного досвіду.	52
Зразки планів-конспектів уроків	59
Інтегрований урок української мови і мовлення. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	59
Інтегрований урок з розвитку зв'язного мовлення. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	63
Інтегрований урок з української мови. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	67
Інтегрований урок із художньої праці. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	71
Інтегрований урок художньої праці. 3 клас (два спарені уроки) (розроблено Л. М. Яськовою)	75
Інтегрований урок художньої праці. 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	78
Розвиток пізнавальних здібностей молодших школярів на уроках математики	84
Зразки планів-конспектів уроків	92
Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	92
Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	95
Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	99
Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	103
Урок математики. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	109
Урок — математична гра. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	114
Урок математики. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	120
Урок математики. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	125
Математична гра «Найрозумніший». 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	130

Формування компетентності учнів на основі розвитку пізнавального інтересу	135
Зразки планів-конспектів уроків	138
Урок навчання грамоти. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	138
Урок української мови. 2 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	143
Урок розвитку зв'язного мовлення. 4 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	147
Урок українського читання. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	152
Урок українського читання. 4 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	158
Урок «Я і Україна». 2 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	165
Урок «Я і Україна». 3 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	172
Додаток	
Зразки відкритих виховних заходів	177
Хто в школі найголовніший? Урок 1 вересня в 1 класі. (розроблено М. О. Новожиловою)	177
Зустрічай-но, школо, нас, Ми прийшли у 1 клас. (1 вересня в 1 класі) (розроблено М. О. Новожиловою)	180
Посвята в гімназисти. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	188
Свято осені. 1 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	191
Свято любих наших мам. 1 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	198
Подорож до Країни доброти і ввічливості. 2 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	202
Українські вечорниці. 3 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	208
Свято зошита. 3 клас (розроблено М. О. Новожиловою)	219
Інтелектуально-розважальна гра «Нумо, діти!». 4 клас (розроблено Л. М. Яськовою)	228
Література	236

Усе для атестації — в одному збірнику!
У серії довідкових посібників ви знайдете
відповіді на всі питання
щодо проходження фахової атестації

Посібник містить:

- теоретичні та практичні аспекти підготовки до атестації
- положення про атестацію
- вимоги до оформлення шкільної документації стосовно атестації
- зразки уроків і виховних заходів

Посібник допоможе:

- грамотно й повністю підготуватися до атестації
- навчитися правильно оформлювати шкільну документацію щодо атестації
- скласти й оформити методичне портфоліо вчителя, що атестується
- розробити й провести Відкриті уроки та позакласні заходи

Служба «Книга — поштою»
61045 Харків, а/с 3355,
«Ранок-пошта»
☎ (057) 717-74-55
✉ pochta@ranok.kharkov.ua

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

www.ranok.com.ua

ISBN 978-6-11-540015-7

9 786115 400157 >